زانای پایە بەرز

ئەحمەدی کوڕی حەنبەل

PDF4Kurd

نوسینی :

باوکي یوسف

م . مەجید حەمید مەجید

مافی بڵاوکردنەوەی پارێزراوە بۆ ساتیی بەهەشت

www.ba8.org

1428کۆچی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى ، والصلاة والسلام على نبيه المصطفى ، وصحبه الــمجتبى ...
أما بعد :-

كاتێـك نوسـەرێك ژیاننامـەی كەسـێك دەنوسـێت دیـارە ئـەو كەسـە چـەند ڕەوشتێكی تیادایە كە لە كەسانی تـردا نیـیە یـان كەمـە ، جـا لێـرەدا مەبەسـتم نوسینە لە سەر (ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل) كە چەند هۆكارێك هەبوون بۆ دەستنیشـان كردنـی ئـەم كەسـایەتی‌یە پایـەدارە ، چـەند ڕەوشـت و سـیفاتێكی تیادابوو كە لە خەڵكانی ئەو سەردەمەی خۆیـدا نـەبووە و بـەو شـێوە لـە كەسـی تردا كۆ نەبووەتەوە لەوانە : ـ

١. ئیمامی ئەحمەد كابرایـەكی زانـا و زاهیـد و فەقیـه و فـەرموودەناس و لـە خواترس بوو .

٢. ئەو (علم)ـەی كە پێی بوو كردەوە و (عمل)ی پێ دەكرد .

٣. بـە جۆرەهـا شـێوە تاقیكرایـەوە و لـە هەموویشـیدا بـە سـەركەوتوویی دەرچوو .

وە چەندین خاڵی تر .

وە من لە نوسـینی ئـەم كتێبـەدا پـەیڕەوێكم هەڵبـژاردووە خـۆم و بـە باشـم زانیوە ئەویش ئەوەیـە كـە بـە زمـانێكی سـادە و سـاكار و دوور لـە ڕەوانبێـژی و خۆماندوو كردن لـە هێنانـەوەی وشـەی گـران دا كـە زۆر جـار نوسـەر لـە ئامـادە كردنیدا ماندوو دەبێت و برای خوێنەریش ماندوو دەبێـت بـۆ دۆزینـەوەی مانـای وشەكە و تێگەیشتن لـێ ی ، جـا بـە باشـم زانـی كـە بـە زمـانێكی پـاراو و سـادە مەبەستەكە بە خوێنەر بگەیەنم .

نوسەر

م. مجيد حميد مجيد / **كفری**

پێشەوا ئەحمەدی كوڕی حەنبەل

ناو و نەسەبی : ـ

ناوی ئەم پێشەوایە باوكی عبدالله (**أحمد**)ی كوڕی (**محمد**)ی كوڕی (**حنبل**)ی كوڕی (**هلال**)ی كوڕی (**أسد**)ی كوڕی (**ادريس**)ی كوڕی (**عبدالله**)ی كوڕی (**حيان**)ی كوڕی (**عبدالله**)ی كوڕی (**أنس**)ی كوڕی (**عوف**)ی كوڕی (**قاسط**)ی كوڕی (**مازن**)ی كوڕی (**شيبان**)ـە [1] .

ئیمامی ئەحمەد لە سكی دایكیدا دەبێت كە باوكی لە شاری (مرو)ەوە چوو بۆ بەغدا و لەوێ لە مانگی ڕەبیعی یەكەمی ساڵی (١٦٤)ی كۆچی لە دایك دەبێ [2]، وە باوك و باپیری خۆی نەبینیوە چونكە لە تەمەنی سێ ساڵیدا دەبێ كە محمدی باوكی لە تەمەنی سی ساڵیدا كۆچی دوایی دەكات ، بۆیە كەس بە ناوی باوكی‌یەوە نایناسێتەوە چونكە باوكی موجاهید بووە و ناوبانگی نەبووە بەڵام باپیری (حنبل) والی بووە لە (سرخس) و خەڵكی ناسیویەتی و ناوبانگی بووە ئێستا دەڵێن (ئەحمەدی كوڕی حەنبەل) وە حەنبەل یەكێك بووە لەوانەی كە بانگەوازیان بۆ خیلافەتی عەباسی كردووە لەسەردەمی ئەمەویدا چونكە ئەوی بە ڕاستتر زانیوە[3].

وە دایكی ئیمامی ئەحمەد ناوی (صفية)ی كچی (ميمونة)ی كچی (عبد الملك)ی كوڕی (سوادة)ی كوڕی (هند)ی شیبانی بووە[4] پاش كۆچی دوایی باوكی ئەم دایكە بە سۆزە ئیمامی ئەحمەد بە خێو دەكات ، لێرەدا بۆمان

---

(1) البداية والنهاية :(١٠ / ٢٧٣) ، مناقب الامام احمد بن حنبل : (١٦) ، طبقات الحنابلة : (٤) ، الائمة الأربعة : (١٥٩) ، حلية الاولياء : (٩ / ١٦٢) ، تاريخ بغداد : (٤ / ٤١٤) ، سير أعلام النبلاء: (٧/٤٥٥) ، طبقات الشافعية: (٢/٥٦) .

(2) البداية والنهاية :(١٠/٢٧٣) حلية الأولياء : (٩ / ١٦٢ ــ ١٦٣)،المناقب :(١٣)، ابن حنبل:(١٢) ،الائمة الاربعة: (١٥٨) ،تاريخ بغداد: (٤/٤١٥) ، سير أعلام النبلاء : (٧/٤٥٥)،طبقات الشافعية : (٢/٥٨)،طبقات الفقهاء:(١/١٠١) .

(3) ابن حنبل : (١٤) ، المناقب : (١٥) ، الأئمة الأربعة : (١٥٩) ، سير أعلام النبلاء : (٧/٤٥٨).

(4) المناقب:(١٩)، الائمة الأربعة: (١٥٩) .

دەردەکەوێت کە دایك و باوکی ئیمامی ئەحمەد لە بەنی شیبانن[٥] بۆیە زۆر جار ئەگەر بڕۆیشتایە بۆ شاری بەسرە لە مزگەوتی بەنی مازن نوێژی دەکرد و دەیفەرموو: ئەمە مزگەوتی باوباپیرمە [٦]. وە خێڵی (بەنی شیبان) لە بەصرەدا زۆر بوون بۆیە بە ئیمامی ئەحمەد دەڵێن (بەصری)[٧].

گەڕان بە دوای زانستدا

ئیمامی ئەحمەد هەر لە منداڵییەوە ئارەزووی لە وەرگرتنی زانست کردووە لە ژێر دەستی مامۆستاکان و زاناکانی بەغدادا پەروەردە بووە[*] ، ئیمامی ئەحمەد بە هەتیوی گەورە بووە و زۆر دایکی خۆش دەویست تەنانەت دەڵێ : جارێکیان لە کووفە رۆیشتمە دەرەوە تووشی سەر ئێشە بووم بۆیە گەڕامەوە بۆ لای دایکم چونکە مۆڵەتم لێ وەرنەگرتبوو[٨] ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە گومانی ئەوەی بووە هۆی سەر ئێشەکەی ئەوە بووە کە بە بێ پرسی دایکی لە ماڵ دەرچووە ، زۆر جار دایکی بەزەیی پێدا دەهاتەوە کە چەند ماندوو دەبێت بۆیە جاری وا بوو جلوبەرگەکەی لێ دەشاردەوە چونکە ئیمامی ئەحمەد بەردەوام پێش شەبەق دەڕۆیشتە دەرەوە بۆ وەرگرتنی زانست[٩] ، وە جاری وابوو هێندە زوو دەچوو بۆ وەرگرتنی زانست تەنانەت دایکی دەیفەرموو : کوڕم جارێ با لە خەو هەستن[**] .

---

[٥] ابن حنبل : (١٢) .

[٦] ابن حنبل : (١٣) ، المناقب : (١٩) .

[٧] المناقب : (٢١) ابن حنبل: (١٣) ،الائمة الاربعة: (١٥٨) .

[*] المناقب :(٢٠) ، علوم الحديث ومصطلحه :(٣٩٤) ، تاريخ بغداد : (٤١٢/٤) .

[٨] المناقب:(٢٥) ،الائمة الاربعة:(١٥٩).

[٩] المناقب:(٢٦) ،الائمة الاربعة :(١٦٠) .

[١٠] الحديث والمحدثون :(٣٥١)، ابن حنبل: (٢٠)،المناقب : (٢٣)،الائمة الاربعة : (١٦٠)،البداية والنهاية:(١٠\٢٧٣) ، سير أعلام النبلاء: (٤٦١/٧).

[**] المناقب :(٢٦) ، ابن حنبل : (٢٣) .

ئیمامی ئەحمەد لە سەرەتای ژیانیدا قورئانی پیرۆزی لە بەر كرد ئەمجار ڕووی كردە كۆڕ و كۆمەڵی (أبو يوسف) كە یەكێ بووە لە قوتابییە گەورە و زیرەگەكانی ئیمامی (أبي حنيفة)، ئیمامی ئەحمەد چەند كتێبێكی لە سەر بۆچوون (رأي) لە بەر كرد پاشان (أبو يوسف) بە جێ دەهێڵێت و ڕوو دەكاتە گوێ گرتن لە فەرموودەكانی پێغەمبەری خوا (ﷺ)[10] ، وە بە شوێن فەرموودەدا چوو بۆ یەمەن بۆ لای (عبد الرزاق) لە گەڵ (يحيى بن معين) و(إسحاق بن راهويه)دا وە دەڵێ : ئەگەر نەوەت دەرهەمم ببوایە دەچووم بۆ لای (جرير بن عبد الحميد) لە شاری (الري) هاوڕێكانم ڕۆیشتن چونكە توانایان بوو بەڵام من نەمتوانی بڕۆم چونكە نەمبوو[11] ، (حرملة) دەڵێ : گوێم لێ بوو ئیمامی شافعی فەرمووی:ئیمامی ئەحمەد بەڵێنی پێدام كە بێت بۆ لام بۆ میصر كە چی نەهات .

(ابن أبي حاتم) دەڵێ:ڕەنگەلەبەر دەست كورتی نەیتوانی بێت ئەو بەڵێنە جێبەجێ بكات[12] .

(أبو عفيفة) دەڵێت : ئیمامی ئەحمەد قوتابی بوو لە گەڵ ئێمەدا زۆر بەتواناو لێهاتوو بوو كاتێ كە خەلیفە لە (الرقة) بوو سەربازەكان نامەیان دەنووسی بۆ ماڵەوە ئەمجار خێزانەكانیان دەیاننارد بۆ لای مامۆستاكەمان كە ئیمامی ئەحمەدمان بۆ بنێرە بۆ ئەوەی وەڵامی ئەم نامەیانە بنووسێ ئەویش دەینارد، ئیمامی ئەحمەد كاتێ دەچوو سەری لە خوارەوە بوو تەماشایانی نەدەكرد و وڵامەكانی دەنووسی ئەگەر بیانگوتایە كە شتێكی خراپ بنووسە ئەوا

[11] البداية والنهاية:(١٠\٢٧٤) ،الائمة الاربعة:(١٦٠)،المناقب:(٢٥)،ابن حنبل:(٢٤)، سير أعلام النبلاء :(٤٥٨/٧).

[12] البداية والنهاية:(١٠\٢٧٤) ،ابن حنبل:(٢٦).

[13] المناقب:(٢٠) ،ابن حنبل:(١٨) .

[14] ابن حنبل:(٢١) ،المناقب:(٢٢) ،الاعلام:(١٩٢/١) ،الائمة الاربعة : (١٦٠)، تاريخ بغداد: (٤١٢/٤) .

نەیدەنووسی [١٣] ، ئیمامی ئەحمەد بە شوێن زانستدا زۆر جێگا گەڕاوە لەوانە کووفە و پێنج جار چووە بۆ بەصرە لە ساڵی (١٨٦) و (١٩٠) و (١٩٤) و (٢٠٠) وە هەروەها چووە بۆ مەککە و مەدینە و یەمەن و شام و جەزیرە و پێنج جار چووە بۆ حیجاز و چەندەها جێگەی دی .[١٤] وە جاری وا بووە بە پێ دەچوو بۆ یەمەن و طەرسوس [١٥] ، جارێکیان کابرایەك ئیمامی ئەحمەدی بینی (محبرة) یەکی بە دەستەوە بوو کابرا فەرمووی : ئەی باوکی عبدالله گەیشتویتە ئەم تەمەن و زانستە و تۆ پێشەوای موسڵمانانی (محبرة) بۆ هەڵدەگری ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : لە (محبرة) وە بۆ (مقبرة) واتە گۆڕستان.

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : بە شوێن زانستدا دەگەڕێم تاکو دەچمە ناو گۆڕەوە [١٦].

(محمد)ی کوڕی (اسماعیل الصایغ) دەڵێت : جارێکیان لە بەغدا بووین ئیمامی ئەحمەد بە تەنیشتمانەوە بە پەلە تێپەری و هەردوو نەعلەکەی بە دەستەوە بوو باوکم کراسەکەی گرت و فەرمووی: ئەی باوکی عبدالله ئایە شەرم ناکەی ؟ تاکەی لە گەڵ ئەو منداڵانەدا ڕادەکەیت ؟ ئیمامی ئەحمەد وەڵامی دایەوە و فەرمووی: تاکوو مردن [١٧] ، ئیمامی ئەحمەد هێندە تامەزرۆی زانست وەرگرتن بووە کاتێکی زۆری خۆی پێوە بردووەتە سەر، چەندەها سەفەری لە پێناوی دا کردووە تەنانەت کاتی ئەوەی نەبووە کە ژن بهێنێ تاکوو تەمەنی گەیشتە چل ساڵ [١٨].

---

(١٥) المناقب:(٢٨).

(١٦) المناقب:(٣١) ،ابن حنبل:(٢٦) ،الائمة الاربعة: (١٦٣) .

(١٧) المناقب :(٣٢) .

(١٨) المناقب:(٥٨) .

(١٩) المناقب :(٢٦٩).

(٢٠) المناقب :(٢٣) ، ابن حنبل : (٢٨) ، تاريخ بغداد (٤١٦/٤).

گوێ گرتن له فەرمووده

يەكەم جار كه پێشەوا دەستى كرد بە گوێ گرتنى فەرموودە بوو بە قوتابى لاى (هُشيَم) لە ساڵى (١٧٩) كە تەمەنى شازدە ساڵ بوو[٢٠] (هُشيَم بن بشير بن أبي حازم) : پێشەواى فەرموودەناسان لە شارى بەغدا ژياوە لە ساڵى (١٠٤) لە دايك بووە و لە ساڵى (١٨٣) كۆچى دوايى كردووە يەكێكە لە (تابعى تابعى)يەكان چەند (تابعى)يەكى ديوە وەك (عمرو بن دينار) و(الزهري) موسڵمانێكى زۆر لە خواترس بووە ئيمامى مالك فەرموودەى لێ گێڕاوەتەوە زۆر زيرەك و لێهاتوو بووە هەرگيز ئيمامى ئەحمەد پرسيارى لێ نەدەكرد، لە ماوەى ئەو پێنج ساڵەدا جارێك يان دوو جار ئيمامى ئەحمەد پرسيارى لێكرد لە شەرم و هەيبەتى (هُشَيم) دا [٢١] وە هەر لەم ساڵەدا چوو بۆ مەجليسى (ابن مبارك) فەرموويان:ـ چووە بۆ طەرسوس [٢٢]وە هەر لەم ساڵەدا (حماد بن زيد) و (مالك بن انس) و (خالد بن عبدالله الطحان) و (أبو الأحوص) كۆچى دواييان كرد .

(أبو سراج) دەڵێ : كاتێ باسى ئيمامى ئەحمەد بكرايە باوكم دەيفەرموو :ـ من پارەيەكى زۆر بۆ منداڵەكانم خەرج دەكەم و نازيان هەڵدەگرم بۆ ئەوەى سەر بكەون كەچى سەر ناكەون بەڵام ئيمامى ئەحمەد بەبێ ناز و بەبێ باوك تەماشا كەن چۆن سەر دەكەوێت ! ! [٢٣] .

ئيمامى ئەحمەد هەر لەم ساڵەدا واتە ساڵى (١٧٩) فەرموودەى لە (علي بن هاشم بن بريد) وەرگرد و هەر لەم ساڵەدا جارێكى دى گەڕايەوە بۆ لاى بەڵام كۆچى دوايى كردبوو [٢٤] ، وە لە ساڵى (١٨٢) فەرموودەى لە (عبد المؤمن بن

---

[٢١] ابن حنبل : (٩٤).

[٢٢] ابن حنبل: (١٠٠)،حلية الاولياء:(٩ :١٦٢)، سير أعلام النبلاء :(٤٥٨/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٦/٤) .

[٢٣] المناقب:(٢١) ،ابن حنبل:(١٨) .

[٢٤] المناقب:(٢٤) .

عبدالله بن خالد) وەرگرت[٢٥] .

ئیمامی ئەحمەد لە تەمەنی بیست ساڵیدا دەبێت واتە ساڵی ١٨٣ کاتێ کە(هُشَیم)ی مامۆستای کۆچی دوایی دەکات وە لە ماوەی ئەو پێنج ساڵەدا واتە لە ساڵی ١٧٩ تاکو ساڵی ١٨٣ زیاتر لە سێ هەزار فەرموودەی لیٚ وەرگرت[٢٦] ، وە ئەوەی کە لە (هُشَیم)ـەوە بیستبوی لە بەری کرد بوو هێشتا (هُشَیم) زیندوو بوو[٢٧] .

وە لە ساڵی ١٨٧ ئیمامی ئەحمەد چوو بۆ لای (سفیان بن عیینة) وە دەڵێ : لای (سلیمان بن حرب) فەرموودەم دەنووسی (ابن عیینة) زیندوو بوو وە لە ساڵی ١٩٤ لە بەصرە گوێم گرت لە (سلیمان بن حرب) و (أبي النعام) و (قارم) و(أبي عمر الحوض) ، وە لە ساڵی ١٩٨ لە یەمەن دەبێ لای (عبد الرزاق) هەواڵی کۆچی دوایی (سفیان بن عیینة) و(عبد الرحمن بن مهدي) و (یحیی بن سعید)ی پێ دەگات[٢٨] .

لە کاتی زانست وەرگرتندا

لە کاتی زانست وەرگرتندا هاوەڵانی ئیمامی ئەحمەد زۆر ڕێزیان لێ دەگرت و زۆر خۆشیان دەویست ئەوەتا (أبو بكر الأثرم) دەڵێ : جارێکیان لای (إسماعیل بن علیة) بوین ئیمامی ئەحمەد هاتە ژوورەوە کەس نەمایەوە لەژوورەکەدا بە بێ جوڵانەوە بۆ ڕێکخستنی جێگایەکی شیاو بۆ ئیمامی ئەحمەد[٢٩] .

---

[٢٥] المناقب:(٢٥) .

[٢٦] المناقب:(٢٢) ،ابن حنبل:(٢٢)،الائمة الاربعة:(١٦٢) ، سير أعلام النبلاء : (٤٥٨/٧) .

[٢٧] المناقب:(٥٩) ، سير أعلام النبلاء : (٤٥٨/٧) .

[٢٨] المناقب :(٢٣) .

[٢٩] المناقب:(٢٢) .

ئيمامى ئەحمەد ماوەيەك قوتابى بوو لاى (يحيى بن سعيد القطان) پاشان چوو بۆ (واسط)، (يـحيى) پرسيارى كردبوو : ئيمامى ئەحمەد كوا ؟ وەلاميان دايەوە : چووە بۆ (واسط) ، ئەويش فەرمووى : چى دەكات لە (واسط) ؟ فەرموويان: چووە بۆ لاى (يزيد)ى كوڕى (هارون) بۆ وەرگرتنى زانست ، (يحيى) فەرمووى : لاى يزيد چى دەكات ؟ مەبەستى ئەوەيە كە ئيمامى ئەحمەد لە (يزيد) زياتر دەزانێت .

هەروەها (إبراهيم بن هاشم) دەڵێ : كاتىٰ كە(جرير بن عبد الحميد) هات بۆ بەغدا لە ساڵى ١٨٦ لە (بني مسيب) جێگير بوو چووە بەشى رۆژهەلات (الجانب الشرقي) ئاوى ديجلە هاتبوو، بە ئيمامى ئەحمەدم گوت: بابڕۆين بۆ لاى (جرير) ، ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : نايەم چونكە دايكم ڕێى پىٰ نەداوم [٣٠] (ابن منيع) دەڵێ : باپيرم فەرمووى : جارێكيان ئيمامى ئەحمەد بە تەنيشتمەوە تێپەڕى لە كووفەوە دەهات و چەند كتێبێكى بە دەستەوە بوو منيش دەستى ئيمامى ئەحمەدم گرت و پێم ووت : جارێك بۆ كووفە و جارێك بۆ بەصرە تاكو كەى ؟ ئەگەر كەسێك سى هەزار فەرموودە بنووسێ بەسى نييە؟ ئيمامى ئەحمەد هيچى نەگوت ، ئەمجار ووتم : شەست هەزار ؟ ئيمامى ئەحمەد هيچى نەگوت ، ئەمجار ووتم : سەد هەزار ؟ ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : ئەو كاتە شتێك دەزانێ . (ابن منيع) دەڵێ : بينيمان ئيمامى ئەحمەد سێ سەد هەزار فەرموودەى لە (بـهز بن أسد) و (عفان)ەوە نوسيوە وابزانم فەرمووى : لە (روح بن عبادة) يشەوە [٣١].

(شاذان) دەڵێ : پرسم بە ئيمامى ئەحمەد كرد ئايە لە (حماد)ەوە لە (قتادة) وە لە (عكرمة) وە لە (ابن عباس)ەوە فەرموودە بگێڕمەوە ئەويش ڕێى پىٰ دام [٣٢].

---

[٣٠] المناقب:(٢٧) .

[٣١] المناقب:(٢٩) .

[٣٢] المناقب:(٨٥).

گێڕانەوەی فەرموودە

ئیمامی ئەحمەد لە ساڵی ١٩٨ لە مزگەوتی (الخیف) دەیانبینی پشتی دەدایە دنگەیەکەوە و (أصحاب الحدیث) دەهاتن ئەویش فێری(فیقه) و (حدیث) ی دەکردن فەتوای بۆ خەڵکی دەدا دەربارەی (المناسك)[٣٣] . بەڵام وەکو مەجلیسێکی تایبەت بە خۆی دانابێ رۆژانە خەڵکی سەردانی بکەن ئەوە لە ساڵی ٢٠٤ بوو کە تەمەنی ئیمامی ئەحمەد چل ساڵ بوو [٣٤] رەنگە لە پێش ئەو کاتە هۆی نەگێڕانەوەی فەرموودە ئەوە بوو بێ کە زۆر بەی مامۆستاکانی زیندوو بوونە و ئەویش شەرمی کردووە کە مامۆستای زیندوو بێت و ئەویش فەرموودە بگێڕێتەوە وە یاخود حەزی کردووە کە تەمەنی بگاتە چل ساڵ کە ئەوە تەمەنی پێغەمبەری خوایە(ﷺ) کاتێ کە وەحی بۆ هات وە تەمەنی کامل بوونی مرۆڤە لە چەند روویەکەوە .

(الصیرفـي) دەڵێ : لە گەڵ ئیمامی ئەحمەد دا بووم لە پێش دەرگای ماڵی ئیمامی ئەحمەد فەرموودەیەکی بۆ گێڕامەوە کە (عبد الرزاق) ریوایەتی کردبوو ووتم : ئەی باوکی عبد الله دووبارەی کەرەوە تاکو بینووسم، فەرمووی : ئەی باوکی جەعفەر چی لێ دەکەی ؟ (عبد الرزاق) زیندووە ، ووتم : باوەرم پێ دەکەی ؟ فەرمووی : بەڵێ . ووتم : سوێندت بۆ دەخۆم ئەگەر بۆم بگێڕیتەوە پاشان لەم دەرگا چوومە دەرەوە و(عبد الرزاق)م لە سەر کۆڵانەکە بینی پرسیاری لێ ناکەم .[٣٥]

جارێکیان ئیمامی ئەحمەد فەرموودەی بۆ خەڵکی دەگێڕایەوە کابرایەکی خەڵکی (مرو) پرسیارێکی لێ کرد دەربارەی فەرموودەیەك ئیمامی ئەحمەد

---

(٣٣) المناقب :(١٨٧) ،ابن حنبل :(٣٤) ،حلیة الاولیاء :(٩ / ١٦٤) ، سیر أعلام النبلاء : (٤٦٣/٧)

(٣٤) المناقب:(١٨٨) ،ابن حنبل :(٣٣).

(٣٥) المناقب:(١٨٨) ،ابن حنبل:(٣٣).

فەرمانی کردە عبداللە ی کوڕی کە کتێبی (الفوائد) ی بۆ بهێنێ ئەویش هێنای ئەمجار بە شوێنیدا گەڕا و بەڵام نەیدۆزییەوە پاشان خۆی هەستاو چووە ژوورەوە زۆری پێ نەچوو گەڕایەوە بۆ لای جەماعەت و چەند کتێبێکی بە دەستەوە بوو ئەمجار دانیشت و بە شوێنیدا گەڕا زۆری پێ چوو ، کابرا کە پرسیارەکەی کردبوو فەرمووی : باوکی عبداللە ماندوو بویت وازی لێ بهێنە . ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : نەخێر خۆمان پێویستمان پێیەتی ئەمجار بینیان دیسان چووە ژوورەوە تەماشای کتێبەکانی دەکرد وە هەرچی کتێبێك تەماشای بکردایە لە ماڵەوە تەماشای نەدەکرد بەڵکو دەهاتە ناو مەجلیسەکەو تەماشای دەکرد چونکە پێی ناخۆش بوو ئەو کۆمەڵە خەڵکە بە جێ بهێڵێ .[٣٦]

مامۆستاکانی ئیمامی ئەحمەد

هەروە کو باسمان کرد کە (أبو يوسف) ئەو مامۆستایە بوو کە ئیمامی ئەحمەد یەکەم جار رووی کردە کۆڕ و کۆمەڵەکەی بۆیە بە یەکەم مامۆستای ئیمامی ئەحمەد دەژمێردرێت بەڵام لێکۆڵەرەوان دەڵێن : (أبو يوسف)زۆر کاریگەری نەبووە لە سەر ئیمامی ئەحمەد بەڵکو (هشيم بن بشير بن ابي حازم الواسطي) بە یەکەم مامۆستای دێتە ژماردن وە (ئیمامی شافعی) بە دووەم مامۆستای دەژمێردرێت یەکەم جار لە حیجاز یەکیان بینی ساڵی ١٨٧ کاتێ ئیمامی ئەحمەد چوو بۆ حەج (ئیمامی شافعی) لە (مسجد الحرام) خەریکی وانەوتنەوە بوو لەوەوە چەند فەرموودەیەکی وەرگرد و دووەم جار لە بەغدا یەکیان بینی کە ساڵی ١٩٨ بوو وە زۆر پێی خۆش بوو کە ئیمامی ئەحمەد لە گەڵیدا سەفەر بکات بۆ میسر .

وە پاش ئەو چەند مامۆستایەکی دی وەکو (عمير بن عبدالله بن خالد) و(عبدالرحمن بن مهدي) و(ابي بكر بن عياش) و (يحيى بن القطان) و (يزيد بن

---

[٣٦] ابن حنبل:(٢٧) ،المناقب :(١٨٩-١٩٠).

زريع) و(عمر بن ايوب العابد) و (حسن بن محمد المروزي) و (سليمان بن داود الهاشمي) و (ام عمر بنت حسان بن زيد الثقفي) كە ئافرەت بوو ...هتد) [٣٧] .

ئیمامی ئەحمەد دەڵێ : ئیمامی(مالك)م لە دەست دەرچوو خوای گەورە (سفیان ی کوڕی عیینە) ی لە جێ بۆ دانام و (حماد ی کوڕی زید) م لە دەست دەرچوو خوای گەورە(اسماعیل ی کوڕی عەلیە)ی لە جێ بۆ دانام . [٣٨]

ئیمامی ئەحمەد و شافعی

ئیمامی ئەحمەد یەکێکە لە قوتابیيە هەرە زیرەکەکانی ئیمامی شافعی و چەند فەرموودەیەکی لێ گێڕاوەتەوە کە نزیکەی بیست فەرموودە دەبێت، یەکێك لەو فەرموودانە ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : (**نسمة المؤمن طائر تعلق في شجر الجنة حتى يرجعه الى جسده يوم البعث**) وە لە جاری دووەمدا کاتێ ئیمامی شافعی لە گەڵ ئیمامی ئەحمەد دا یەکیان بینی لە بەغدا ساڵی ١٩٨ تەمەنی ئیمامی ئەحمەد سی و چوار ساڵ بوو ئیمامی شافعی بە ئیمامی ئەحمەدی فەرموو : (ئەی باوکی عبدالله ئەگەر فەرموودەیەکی ڕاست (صحيح)ت پێ گەیشت فێرم بکە با بڕۆم بۆ لای جا ئەگەر فەرموودەکە حیجازی بوو یان شامی ، عێراقی بوو یان یەمەنی) [٣٩] .

واتە: وەکو فەقیهەکانی حیجاز ناکات تەنها فەرمودەیان لە حیجازییەکانەوە وەردەگرد، بە ڕاستی ئەمە شایەتییەکی گەورەیە و ڕێزی ئیمامی ئەحمەد بەرزتر دەکات و ئەوە دەگەیەنێت کە ئیمامی ئەحمەد لە ئیمامی شافعی بلیمەت تر بووە لە فەرموودەناسیدا . ئیمامی ئەحمەد چل ساڵ لە

---

[٣٧]) ئیمامی ئەحمەد لە زۆر مامۆستاوە فەرمودەی وەرگردووە زیاتر لە ٤٠٠ مامۆستا بووە ابن الجوزی لە کتێبی (مناقب الامام احمد بن حنبل) ناوی زۆر لە مامۆستاکانی هێناوە لە لاپەرە ٣٣ تا ٥٦ ، وە بڕوانە : (سير اعلام النبلاء) (٤٥٦/٧) و (تاريخ بغداد) (٤١٢/٤-٤١٣) .

[٣٨] المناقب:(٣٠) ابن حنبل:(٣٢) .

[٣٩] البداية والنهاية:(١٠:٢٧٤)،ابن حنبل:(٢٤)،الطبقات:(٦) الحديث والمحدثون:(٣٥١)،سير اعلام النبلاء (٤٧٦/٧).

نوێژەکانیدا دوعای کردووە بۆ ئیمامی شافعی جارێکیان ئیمامی ئەحمەد بە محمدی کوڕی ئیمامی شافعی فەرموو : باوکت یەکێکە لەو شەش کەسەی کە هەموو سبەینانی دوعایان بۆ دەکەم[٤٠]. وەدەیفەرموو : پێنج کەس لە پاش هەموو نوێژێك دوعایان بۆ دەکەم یەکێکیان (ئیمامی شافعی) یە[٤١] .وە کاتێ باسی ئەو فەرموودەیە بکرایە کە دەڵێت : ((**إن الله يبعث لهذه الأمة على رأس كل مائة سنة من يجدد لها أمر دينها**)) ئیمامی ئەحمەد دەیفەرموو : (عمر بن عبد العزيز) لە سەدەی یەکەم بووە و (ئیمامی شافعی) لە سەر سەدەی دووەم بوو.[٤٢]

ئیمامی ئەحمەد زۆر شتی لە (ئیمامی شافعی) یەوە وەرگرد وەك (ئەنسابی قورەیش) و (فیقه) ،کاتێ ئیمامی ئەحمەد وەفاتی کرد هەردوو نامەکەی (ئیمامی شافعی) لەو شتانە بوو کە جێی هێشتبوو .[٤٣]

(ئیمامی شافعی) دەڵێ : ئیمامی ئەحمەد پێشەوایە لە هەشت رەوشتدا، پێشەوایە لە فەرموودە و فیقه و زمانەوانی و قورئان و هەژاری و زوهد و وەرع و سوننەت دا [٤٤]

جارێکیان (ئیمامی شافعی) دەچێت بۆ لای ئیمامی ئەحمەد دەڵێ : ئەی باوکی عبد الله ئەمڕۆ لە گەڵ چەند کەسێکی خەڵکی عێراقدا بووم لە فڵان مەسەلەدا گفت و گۆمان دەکرد خۆزگە فەرموودەیەکی پێغەمبەرم پێ بوایە(ﷺ)؟ ئیمامی ئەحمەد سێ فەرموودەی لەو بابەتە پێ گوت .

(ئیمامی شافعی) فەرمووی : خوا پاداشتی خێرت بداتەوە[٤٥].

---

[٤٠] المناقب :(٢٨٦)، سير اعلام النبلاء :(٤٨٥/٧) .

[٤١] المناقب :(٢٨٦) .

[٤٢] البداية والنهاية: (٢٥٣/١٠) ، ابن حنبل:(٩٧) .

[٤٣] البداية والنهاية :(١٠:٢٧٤) .

[٤٤] الطبقات:(٥) .

[٤٥] الطبقات :(٦) .

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت :–هەر مەسەلەیەك بەڵگەم لە سەری نەبێت ئەوا من قسە و بۆچوونەکەی (ئیمامی شافعی) دەکەم * .

ئیمامی شافعی دەڵێت : لە بەغدا دەرچووم کەسم تیادا بە جیٚ نەهێشت لە خواترستر و زاناترو فەقیهـ ترو باشتر بێت لە ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل .[٤٦] وە دەڵێت : کەسم نەبینیوە لە(ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل) و(سلیمان ی کوڕی داود الهاشمی) عاقلٚ تربێت[٤٧].وە دەڵێت : سیٚ زانا هەن لە سەر سوڕهێنەرەکانی ئەم سەردەمەن یەکێکیان عەرەبێکە یەك وشە (تعریب)ناکات ئەویش (ابو ثور)ە وئەعجەمییەك یەك وشە هەڵە ناکات ئەویش (الحسن الزعفرانـي)ـە وە بچۆکێك ئەگەر قسە بکات ئەوا گەورەکان باوەڕی پیٚ دەکەن ئەویش (ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)ـە[٤٨]. وە ئەگەر لە هەر شوێنێکدا (ئیمامی شافعی) بڵێت : (حدثني ثقة)ئەوا مەبەستی ئیمامی ئەحمەدە[٤٩] .

اسحاق بن راهویە دەفەرمووێت :– جارێکیان ئەحمەدی کوڕی حەنبەل پێی فەرمووم :– وەرە تاکو کەسێکت پیشان بدەم کە هیچ کەسێك وەکو ئەوی نەبینیوە ، ئەمجار منی برد بۆ لای شافعی .

اسحاق دەفەرمووێت :– ئیمامی شافعی کەسی نەبینیوە وەکو ئەحمەدی کوڕی حەنبەل * .

جارێکیان (ئیمامی ئەحمەد) و (ئیمامی شافعی) و (یحیی ی کوڕی مەعین) پێکەوە چوون بۆ مەککە کاتیٚ گەیشتنە ئەویٚ لە جێگایەکدا لایان دا (ئیمامی

---

* طبقات الشافعية : (٥٦/٢) .

(٤٦) البداية والنهاية:(١٠:٢٨١)،الطبقات:(١٨) ،مناقب:(١٠٧) ،ابن حنبل:(٨٠) ،مباحث في تـدوين السـنة المطهـرة (١٩٣)، الحديث والمحدثون:(٣٥١)،تاريخ بغداد: (٤ :٤١٩) ، سير اعلام النبلاء :(٤٦٥/٧) .

(٤٧) المناقب:(١٠٨) ،ابن حنبل:(٨٠) ، سير اعلام النبلاء:(٤٦٥/٧) .

(٤٨) المناقب:(١٠٧)،ابن حنبل:(٨٠) .

(٤٩) المناقب:(٨٤) ، سير اعلام النبلاء : (٤٥٧/٧) .

* سير اعلام النبلاء(٤٦٦/٧).

شافعی) و (یحیی) راکشان بەڵام(ئیمامی ئەحمەد) نوێژی کرد سبەینی کە هەستان (ئیمامی شافعی) فەرمووی :ئەمشەو دوو سەد مەسەلەی موسڵمانانم شیکار (حل) کرد. (یحیی) فەرمووی : دوو سەد فەرموودە کە بە زمانی پێغەمبەرەوە(ﷺ) دانرابوو بە درۆم خستەوە ، (ئیمامی ئەحمەد)یش فەرمووی : چەند رکاتێك نوێژم کرد هەموو قورئانم تیادا خوێندەوە .[٥٠]

ئیمامی شافعی دەڵێت : چووم بۆ لای خەلیفەی موسڵمانان (الأمين)([٥١]) پاش گفت و گۆ پێم گوت : کاتیَ یەمەنم بە جیَ هێشت حاڵیان باش نەبوو پێویستیان بە حاکمێك هەیە . (الأمين) فەرمووی: یەکێك لەوانەی کە دێن بۆلات و خۆت بە باشی دەزانی بینێرە بۆ لام تاکو بیکەین بە حاکمی یەمەن ، کاتیَ ئیمامی شافعی گەڕایەوە مەجلیسەکەی خۆی و ئیمامی ئەحمەدی بینی فەرمووی : لە گەڵ (الأمين)دا قسەم کردووە کە حاکمێك بۆ یەمەن دابنیَ ئەویش فەرمانی پیَ کردم کە یەکێك هەڵبژێرم لەوانەی کە دێن بۆ لام منیش تۆم هەڵبژاردووە تۆیش خۆت ئامادە بکە تاکو بچین بۆ لای (الأمين) و بتکات بە حاکمی یەمەن ، ئیمامی ئەحمەد زۆر پێی ناخۆش بوو فەرمووی : من دێم بۆ لات بۆ ئەوەی عیلمت لیَ وەرگرم کەچی تۆ داوام لیَ دەکەیت ببم بە قازی ئەگەر ئەم قسەیە ببیسم جارێکی دی ئەوا ئیتر نامبینی ،بۆیە ئیمامی شافعی زۆر شەرمی کرد[٥٢].

رێزی زانایان لای ئیمامی ئەحمەد

ئیمامی ئەحمەد زۆر رێزی لە مامۆستاکانی دەگرد جاری وا بوو لە بەر دەستی مامۆستاکانیدا رادەوەستا و شەرمی دەکرد دابنێشی بۆ نموونە ،(قتيبة بن سعيد) دەڵیَ : هاتم بۆ بەغدا هیچ مەبەستێکم نەبوو تەنها بینینی ئیمامی

---

(٥٠) المناقب:(٢٨٧).

(٥١) دەڵێن هارون الرشيد بووە بەڵام ئەوەی سەرەوە راستترە والله اعلم.

(٥٢) البداية والنهاية:(٢٧٥:١٠)،ابن حنبل:(٧٥)،المناقب:(٢٧)،سير أعلام النبلاء :(٤٨٢/٧-٤٨٣) .

(٥٣) المناقب :(٥٧) .

ئەحمەد نەبیٚ بەلاٌم ئیمامی ئەحمەد هات بۆ لام لە گەلٚ (يحيى بن معين) دا دەستمان کرد بە باس کردنی چەند بواریٚکی زانستی ئەمجار ئیمامی ئەحمەد هەستاو لە بەر دەستمدا دانیشت فەرمووی : ئەوەی کە فەرمووت دووبارەی بکەرەوە تاکو بینوسم منیش دووبارەم کردەوە دیسان دەستمان کرد بە باس کردنی هەندیٚ مەسەلەی دی دیسان هەستاو لە بەر دەستمدا دانیشت ، ووتم : ئەی باوکی عبدالله لە جیٚگەی خۆت دانیشە فەرمووی: بە منەوە خۆت خەریك مەکە دەمەویٚت زانست لە رووەوە وەربگرم [٥٣] وەئەگەر باسی (يحيى بن يحيى) بکرایە ئیمامی ئەحمەد دەیفەرموو : يحيى پیٚشەوا بوو ئەگەر پارەی ریٚگەکەم بوایە دەرۆیشتم بۆ لای [٥٤] (اسحاق الشهيد) دەلٚیٚ : (ابن يحيى القطان)م دەبینی نویٚژی عەسری دەکرد ئەمجار پشتی دەدایەوە بە دنگەی مزگەوتەکەوە (علي بن المديني) و (الشاذكوني) و(عمرو بن علي) و(احمد بن حنبل) و (يحيى بن معين) ...هتد لە بەر دەستیدا بە پیٚوە رادەوەستان و گوێیان لە فەرموودە دەگرد تاکو نویٚژی مەغریب و کەسیان دانەدەنیشتن لە هەیبەت و مەزنی مامۆستاکەیاندا[٥٥].هەروەها (حلف) دەلٚیٚت : ئیمامی ئەحمەد هات بۆ لام بۆ ئەوەی فەرموودەکانی (ابي عوانة) ببیسیٚ ویستم لە ژوورەوەی خۆمی دابنیٚم و خۆم لە خوارەوە دانیشم بەلاٌم ئیمامی ئەحمەد رازی نەبوو و فەرمووی: دانانیشم لەبەر دەستتدا نەبیٚت چونکە فەرمانمان پیٚ کراوە خۆمان زۆر بە بچووك بزانین بەرانبەر ئەوانەی کە لیٚیانەوە فیٚر دەبین .[٥٦]

وە لە سالٚی ٢١٣ داوایان لە ئیمامی ئەحمەد کرد بۆ گیٚرانەوەی فەرموودە ئەویش فەرمووی: گویٚ لە من دەگرن و کەسانی وەك (ابو عاصم) زیندوون ، برۆن بۆ

---

[٥٤] المناقب :(٢٩)، ابن حنبل:(٣٢) .

[٥٥] المناقب:(٥٧) .

[٥٦] المناقب :(٥٨) .

لاى ئەو[٥٧].جارێكيان (ابو زرعة) هات بۆلاى ئيمامى ئەحمەد رۆژێك مايەوە پاشان ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : ئەمڕۆ لە نوێژى فەرز زياتر هيچ نوێژێكى سوننەتم نەكردووە چونكە گفتو گۆ كردن لە گەڵ (ابو زرعة) دا دەربارەى زانست و زانيارى لە نوێژى سوننەت پێم خۆشترە[٥٨].و(ابو زرعة) يش دەڵێت: ئيمامى ئەحمەد هەزار هەزار فەرموودەى لەبەر بووە * .

جارێكيان ئيمامى ئەحمەد بە(يحيى بن معين) دەڵێت : مەڵێ (حدثنا اسماعيل بن علية) بەڵكو بڵێ (حدثنا اسماعيل بن ابراهيم) چونكە اسماعيل پێى ناخۆش بووە بە ناو دايكييەوە بانگى بكەن ، بۆيە يحيى لە وەڵامدا فەرمووى : ئەوا لە تۆمان وەرگرد ئەى مامۆستاى خەير[٥٩] .هەروەها ئيمامى ئەحمەد دەڵێت : لە ناو دڵمدا كەس پێش (سفيان الثوري) ناكەوێ وە سفيان پێشەوايە[٦٠]

تێگەيشتنى ئيمامى ئەحمەد

ئيمامى ئەحمەد زۆر شارەزا بوو لە ماناو مەبەستى فەرموودەكانى پێغەمبەر (ﷺ) واى لێ كردبوو كە ئيمامى ئەحمەد ببێتە يەكێك لەو چوار پێشەوا فيقهيە كە تاكو ئێستا زۆربەى خەڵكى لە سەرى دەڕۆن وە نوسينەكانى شاهيدى ئەم قسانەن و تاكو ئێستا بۆچوونەكانى دەخوێنرێت و بووەتە مامۆستايەك بۆ خەڵكى ئەوەتا(اسحاق بن راهويه) دەڵێت : لە عێراق دادەنيشتم لە گەڵ ئيمامى ئەحمەد و يحيى بن معين و هاوەڵانى تردا باسى فەرموودەيەكمان دەكرد لە رێگايەكەوە يا دوو رێگا يا سێ رێگاوە يحيى دەيفەرموو : لە فلان

---

[٥٧] المناقب:(١٨٩) .
[٥٨] المناقب:(٢٨٩) ، سير أعلام النبلاء : (٤٨٥/٧) .
* سير أعلام النبلاء : (٤٦٠/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٩/٤) ، طبقات الشافعية : (٥٧/٢) .
[٥٩] المناقب:(٢٦٧) .
[٦٠] ابن حنبل :(١٠٢) .

ڕێگايشەوە ئەم فەرموودەيە بە ئيجماع دروست(صحيح) ە ؟ دەيانفەرموو : بەڵێ . منيش دەمگوت : باشە ، مەبەستى چييە ؟ ماناى چييە؟ فيقهى چييە ؟ هەموو بێ

دەنگ دەبوون تەنها ئيمامى ئەحمەد نەبێ وەڵامى دەدايەوە(٦١) .

وە ئەگەر باسى فيقه بكرايە(ابو عاصم) دەيفەرموو :لە بەغدادا كەس وەك ئەو پياوە نييە (واتە ئيمامى ئەحمەدى كوڕى حەنبەل)(٦٢) بۆيە (حبيش بن مبشر) دەڵێ : ئێمە تێڕوانينمان دەكرد (مناظرة) و ڕەخنەمان لە خەڵكى دەگرد ئەگەر ئيمامى ئەحمەد بهاتايە هەمومان بێ دەنگ دەبوين(٦٣) .

وە هەروەها ئيمامى ئەحمەد زمانى فارسى دەزانى و دەيتوانى قسە بەو زمانە بكات* .

چەند نمونەيەك لە فيقهى ئيمامى ئەحمەد

هەر وەكو باسمان كرد كە ئيمامى ئەحمەد زۆر شارەزاى مەبەست و فيقهى فەرموودە بووە لێرەدا چەند نمونەيەك دەهێنينەوە لەو بوارە فيقهيانەى كە ئيجتهادى تيادا كردووە :

پرسيار كرا لە ئيمامى ئەحمەد : ئەگەر موسڵمانێك بە كابرايەكى (نصرانى) گوت : خوا ڕێزدارت بكات ، ئايە دەبێ؟ ئەويش فەرمووى : بەڵێ مەبەستى ڕێزدارت بكات بە ئيسلام** .

وە پرسيارى لێ كرا : كابرايەك سوێندى خوارد بە سێ (طلاق) كە ئەمشەو دەچێتە لاى خێزانييەوە بەڵام بۆى دەركەوت خێزانى لە بێ نوێژى دايە

---

(٦١) المناقب:(٦٣)،ابن حنبل:(٨٣) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦١/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٩/٤) .
(٦٢) المناقب:(٦٣) ، تاريخ بغداد : (٤١٩/٤) .
(٦٣) المناقب:(٦٤) .
* سير أعلام النبلاء : (٤٧٩/٧) ، ابن حنبل : (٣١) .
** سير أعلام النبلاء : (٥٣٥/٧) .

ئایه چی بكات ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: تەڵاقی دەكەوێت وناچێتە لایەوە چونكه خوای گەورە تەڵاقی حەڵاڵ كردووه بەڵام چوونه لای ئافرەت كه له بێ نوێژیدا بێت حەرامی كردووه .(٦٤)

وه پرسیاری لێ كرا : كابرایەك نزری كردووه كه له سەر چوار (طواف) بكات به دەوری كەعبەدا (واتەله سەر هەردوو دەست و هەردوو پێی) ؟ فەرمووی:_ دوو طواف بكات و له سەر چوار طواف نەكات . تەماشای ئەم فیقهه بكەن بینی كه مرۆڤ له سەر چوار وەك ئاژەڵی لێ دێت و جوان نییه بۆ مرۆڤ و بۆ كەعبەیش، بۆیه هەردووكی پاراست و نەیهێشت سوێندەكەی بكەوێت چونكه دوو جار طواف دەكاته چوار*** .

وه پرسیاری لێ كرا دەربارەی خوێندنەوەی قورئان به ئاوازەوە (ألـحان) ؟ فەرمووی : بیدعەیە**** .

(إسحاق بن هانـیء) دەڵێ : له ماڵێ ئیمامی ئەحمەد دانیشتبوین (المروزي) و (مهنـی بن یحیی) لەوێ بوون یەكێك دای له دەرگا و فەرمووی : المروزی لێرەیه ؟ (المروزی پێی ناخۆش بوو كه ئەو كابرایه جێگەی بزانێت) بۆیه(مهنـی بن یحیی) پەنجەی خستەسەر سكی خۆی و فەرمووی : (المروزی) لێره نییه (المروزی) لێره چی دەكات ؟ ئیمامی ئەحمەد پێكەنی و ئینكاری لێ نەكرد.(٦٥)

ئیمامی ئەحمەد و سوننەتەكانی پێغەمبەر (ﷺ)

ئیمامی ئەحمەد هەردەم دەستی به سوننەتەكانی پێغەمبەرەوە(ﷺ) گردبوو وه زۆر لەوه به ناو بانگ تره كه لێرەدا باسی شوێنكەوتنی ئیمامی

---

(٦٤) المناقب:(٦٤) .

*** سیر أعلام النبلاء : (٥٣٦/٧) .

**** سیر أعلام النبلاء : (٤٧٨/٧) .

(٦٥) المناقب:(٢٢١) ، سیر أعلام النبلاء : (٥٣٥/٧) .

ئەحمەد بۆ سوننەتەکان بکەین بەڵام چەند نمونەیەك دەهێنینەوە چونکە دەڵێن مشتێك نموونەی خەروارێکە .

دەڵێن جارێك ئیمامی ئەحمەد جاریەیەکی کڕی ناوی لیٚ نا(ریحانة) وەك شوێن کەوتنێکی پێغەمبەر(ﷺ).[٦٦]

وە ئەگەر پرسیاری لیٚ بکرایە دەربارەی هەر شتێکی تازە دەیفەرموو : هاوەڵان و شوێن کەوتووان قسەیان دەرباری کردووە .؟[٦٧] وە هێندە ئەهلی سوننەی خۆش دەویست تەنانەت دەڵێن جارێك فەرموویان : ئەی باوکی عبد الله لە مەککە باسی (**أصحاب الحديث**) یان بۆ (ابی قبيله) کردووە گوتویەتی : میلەتێکی خراپن (قوم سوء) ، ئیمامی ئەحمەد هەستایە سەر پیٚ و جلوبەرگەکەی خۆی تەکاند وفەرمووی : زنديق زنديق زنديق تاکو چووە ماڵەوە .[٦٨]

ئیمامی ئەحمەد دەڵیٚ : کیٚ ڕێز لە(**أصحاب الحديث**) بگریٚ ڕێزدار دەبیٚ لای پێغەمبەر (ﷺ) و کیٚ بیٚ ڕێز تەماشایان بکات بیٚ ڕێز دەبیٚ لای پیغەمبەر (ﷺ) چونکە (**أصحاب الحديث**) زاناو (احبار)ی پێغەمبەرن(ﷺ) .[٦٩]

(عبد الملك الميموني) دەڵیٚ : چاوەکانم لە (ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)ی باشتر نەبینیوە وە کەسم نەبینیوە لە فەرموودەناسان زۆر ڕێز لە (حُرُمات)ی خواو پێغەمبەرەکەی(ﷺ) بگریٚ وەك ئیمامی ئەحمەد وە ئەگەر فەرموودەیەکی دروست (صحيح) بوایە کەس نەبوو وەك ئیمامی ئەحمەد شوێن کەتووی بێت .

---

[٦٦] المناقب:(١٧٧) .

[٦٧] المناقب:(١٧٩) .

[٦٨] طبقات:(٣٨)،المناقب:(١٨٠) ، سير أعلام النبلاء : (٥٢٤/٧) .

[٦٩] المناقب:(١٨٠) .

وە هێندە فەرموودە ناسانی خۆش دەویست تەنانەت دەڵێن جارێکیان پرسیار کرا لە ئیمامی ئەحمەد فەرموویان : ئەی باوکی عبداللە کەسێك فەرموودە دەنووسێت و کەسێك نوێژ و ڕۆژووی سوننەت دەکات، کامیان باشترە؟فەرمووی : فەرموودە بنووسیَ .فەرموویان: چۆن فەزڵی نوسینی فەرموودە دەدەی بە سەر نوێژ و ڕۆژوودا ؟فەرمووی : لە بەر ئەوە کەس نەڵیَ خەڵکانێکمان بینی لە سەر شتێك بوون و ئێمەیش شوێنیان کەوتین .[٧٠]

وەدەیفەرموو : ئەگەر کەسێك فەرموودەیەکی پێغەمبەر (ﷺ) ڕەت بکاتەوە ئەوا لە لێواری هەلاکەتدایە[٧١] .(عبد الرحمن الطيب) دەڵێت :(ئیمامی ئەحمەد) و(بشر بن الحارث الحافي) نەخۆش کەوتن دەچووم سەرم لێیان دەدا کاتیَ دەچوومە ژوورەوە بۆ لای بشر دەمگوت : چۆنی ؟ دەیفەرموو : سوپاس بۆ خوا ئەمجار باسی حاڵی خۆی بۆ دەکردم . وە دەچووم بۆ لای ئیمامی ئەحمەد و هەواڵی حاڵی ئەوم دەپرسی دەیفەرموو: باشم . ڕۆژێکیان بە ئیمامی ئەحمەدم گوت : بشر نەخۆشە کاتیَ هەواڵی دەپرسم دەڵیَ : سوپاس بۆ خوا ئەمجار باسی حاڵی خۆی دەکات . ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : پرسیاری لیَ بکە بزانە لە کیَ وە وەریگردووە ؟ ووتم : شەرم دەکەم . ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : بڵیَ ئیمامی ئەحمەد پرسیاری کردووە . عبد الرحمن دەڵیَ : چووم بۆ لای بشر و پێم گوت ، بشر لە وەڵامدا فەرمووی : ئیمامی ئەحمەد هیچ شتێك وەرناگرێت بە سەنەدەوە نەبێت (عن ابن عون عن ابن سيرين) دەڵیَ : ئەگەر کەسێك پێش سکاڵاکەی سوپاسی خوای کرد ئەوا بە سکاڵا ناژمێردرێت .کاتیَ پێت دەڵێم حاڵم وایە دەزانم دەسەڵات و توانای خوا بە سەرمەوەیە .عبد الرحمن دەڵیَ : چووم بە ئیمامی ئەحمەد م گوت . پاشان ئەگەر سەردانی ئیمامی ئەحمەدم بکردایە و

---

[٧٠] المناقب:(١٨٢) .

[٧١] المناقب:(١٨٢)،ابن حنبل:(٩٠) ، سير أعلام النبلاء :(٥٢٣/٧) .

پرسيارى حاڵى ئەوم بكردايه دەيفەرموو : سوپاس بۆ خوا پاشان باسى حاڵى خۆى بۆ دەكردم .[٧٢] پێشەوا بە هەموو كەسێك نەيدەفەرموو(**أصحاب الحديث**) هەرچەندە فەرموودەى بنووسايه بەڵكو تەماشاى كردەوەكان و رادەى شوێنكەوتنى كەسەكە بۆ فەرموودەكانى پێغەمبەر (ﷺ)دەكرد ، (ابو القاسم منيع) دەڵێ : ويستم برۆم بۆ لاى (سويد بن سعيد) بە مەبەستى وەرگرتنى فەرموودە بە ئيمامى ئەحمەدم گوت كە نامەيەكم بۆ بنووسێ ئەويش نوسى : ئەم كابرايه فەرموودە دەنووسێ . پێم گوت : ئەى باوكى عبد الله پێم خۆشە بنووسى ئەم كابرايه (**أصحاب الحديث**) ە . ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : (**أصحاب الحديث**) لاى ئێمە ئەو كەسەيە كە كار بە فەرموودەكان دەكات .[٧٣]

ئيمامى ئەحمەد دەڵێت : هيچ فەرموودەيەكم نەنوسيوە و كارم پێ نەكردبێ، تەنانەت جارێكيان فەرموودەيەكم بينى كە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كەڵە شاخى كردووە (احتجم) و بە كابرا يەك دينارى داوە منيش كاتێ كەڵە شاخم كرد دێنارێكم دا بە كابرا .[٧٤]

ئيمامى ئەحمەد لە ژيانيدا پێنج جار حەجى كردووە و سێ لەم حەجانە بە پێ بووە يەكەميان ساڵى ١٨٧ بووە، وە لە يەكێك لەو حەجانە تەنها سى دەرهەمى خەرج كردووە وە دەڵێ جارى وابوو رێگام لێ بزر دەبوو منيش لە بەر خۆمەوە دەمگوت ئەى بەندەكانى خوا رێگام پيشان بدەن كاتێكم دەزانى وام لە سەر رێگا * .

(٧٢) المناقب:(١٧٨-١٧٩) .

(٧٣) المناقب:(٢٠٧) .

(٧٤) المناقب:(١٧٩) ،ابن حنبل:(٣٣،٩٠) ،سير أعلام النبلاء : (٤٧٦/٧) .

* سير أعلام النبلاء : (٤٥٨/٧) ، البداية والنهاية : (٢٧٣/١٠) ، ابن حنبل : (٢٤) .

ئیمامی ئەحمەد دەیفەرموو : بۆچوونەکانی من مەنووسن رەنگە ئێستا شتێك بڵێم و سبەینی لێی پەشیمان ببمەوە .[٧٥]

وە دەیفەرموو : قسەکانی (مالك) و(سفیان) و(الشافعي) و(اسحاق بن راهویە) و(أبي عبید) مەنووسن بەڵکو لە سەرتانە لە(أصل)ەوە شت وەرگرن [٧٦] .

لێرەدا ئەوە دەردەکەوێت کە ئیمامی ئەحمەد زۆر رقی لە بۆچوون (رأي) بووە.

وەجارێکیان کابرایەك پرسیاری کرد لە ئیمامی ئەحمەد ئایە کتێبەکانی (رأی) بنووسم .فەرمووی: نەخێر .فەرمووی: ئەی (ابن مبارك) دەینوسێ فەرمووی: ابن مبارك لە ئاسمانەوە دانەبەزیوە بەڵکو فەرمانمان پێ کراوە کە لە سەرەوە عیلم وەرگرین[٧٧] .وە لە جێگایەکی تردا ئیمامی ئەحمەد دەڵێ : پێم گەیشتووە کە (إسحاق الكوسج) لە خوراسان چەند بۆچوونێك لە بۆچوونەکانی منی نوسیوەو بڵاوی دەکاتەوە ئێوە شایەت بن کە من لە هەموو ئەو بۆچوونانە گەڕاومەتەوە [٧٨]

(أبو بكر المروزي) دەڵێ : کابرایەکی خەڵکی خوراسان هات بۆ لای ئیمامی ئەحمەد کتێبێکی دا بە دەستییەوە ئیمامی ئەحمەد تەماشای کرد و بینی وا چەند قسەیەکی خۆی (واتە: ئیمامی ئەحمەد) تیادایە ، بۆیە ئیمامی ئەحمەد پەست بوو و کتێبەکەی فڕێ دا [٧٩] .

هەروەکو باسمان کرد کە ئیمامی ئەحمەد زۆر رقی لە ئەهلی بیدعە بووە، جارێکیان(أبو داود السجستانـي) پرسیاری لێ کرد وفەرمووی :ئەگەر

---

[٧٥] الطبقات:(٣٩)، ابن حنبل:(١٦٩) .

[٧٦] الطبقات:(٥٧)،المناقب:(١٩٢) ،ابن حنبل:(٣٩،١٥٦) .

[٧٧] ابن حنبل:(٣٩) ،المناقب:(١٩٣) .

[٧٨] المناقب:(١٩٤) ،ابن حنبل:(٣٩،١٥٦) .

[٧٩] المناقب:(١٩٤) ،ابن حنبل:(٣٩) .

كەسێكى ئەهلى سوننەم بينى لە گەڵ كەسێكى ئەهلى بيدعەدا ئايە وازى لێ بهێنم و لە گەڵيدا قسە نەكەم ؟ فەرمووى: نەخێر تاكو پێى نەڵێيت ئەو كەسەى كە هاوەڵتە خاوەن بيدعەيەو ئەهلى بيدعەيە ئەگەر وازى لێ هێنا ئەوا باشە وە ئەگەر وازى لێ نەهێنا ئەويش وەكو ئەوەو قسەى لە گەڵ دا مەكە[٨٠] .

وە هەروەها ئيمامى ئەحمەد دەڵێت : هيچ سەردەمێك نازانم خەڵكى زياتر پێويستيان بە داوا كردنى فەرموودە بێت وەك ئەم سەردەمە . فەرموويان : بۆ ؟ فەرمووى: چونكە بيدعە پەيدا بووە ئەگەر كەسێك فەرموودەى پێ نەبێ ئەوا دەكەوێتە ناو بيدعەوە .[٨١]

وە دەڵێ : ئەهلى بيدعەو ئارەزوو پەرستان نابێ پەنايان پێ بگيردرێت لە هيچ شتێك لە كار و بارى موسڵمانان دا چونكە گەورەترين زيانيان هەيە بۆ دين[٨٢] . وەجارێكيان(الحزامى)هات بۆ لاى ئيمامى ئەحمەد بەڵام پێش ئەوە چوو بوو بۆ لاى(ابن ابي دؤاد) كاتێ ئيمامى ئەحمەد(الحزامى) بينى دەرگاى لە سەر داخست و چووە ژوورەوە [٨٣]

وەهەروەها (الحارث المحاسبي) دەربارەى عيلمى كەلام قسەى دەكرد بۆيە ئيمامى ئەحمەد وازى لێ هێناو رووى پێ نەدا و هەجرى كرد ئەويش ناچار بوو لە ماڵێكدا لە بەغدا خۆى شاردەوە و تاكو مرد وەكاتێك مرد تەنها چوار كەس نوێژيان لە سەر كرد * .

---

[٨٠] المناقب:(١٨٣) .

[٨١] المناقب:(١٨٣) .

[٨٢] المناقب :(١٨٤) .

[٨٣] المناقب:(١٨٢) .

* سير أعلام النبلاء : (٥٣٩/٧) .

ئیمامی ئەحمەد و عیزەتی نەفس :

ئیمامی ئەحمەد هێندە عیزەتی نەفسی بەرز بوو کە وای لێ کردبوو لە ڕەوشتیدا ڕەنگ بداتەوە قوتابی‌یەکانی لەوەوە فێربوون کە شوێن کەوتەی ئەو بن ، (ابن الجروی) کە ئیمامی ئەحمەد زۆر ڕێزی لێ دەگرد دەڵێت : چووم بۆ لای ئیمامی ئەحمەد و هەزار دینارم پێدا بۆ ئەوەی پێویستییەکانی خۆی و منداڵەکانی پێ جێ بە جێ بکات ئیمامی ئەحمەد ڕازی نەبوو، پێی فەرمووم : پێم خۆشە ئیتر نەیەیت بۆ لام وە ئەگەر پێویستیت بوو یان پرسیارێکت بوو ئەوە نامەیەکم بۆ بنێرە[٨٤]

وە دەڵێن گەنجێك بوو دەهات بۆ لای ئیمامی ئەحمەد و هاتووچۆی دەکرد ڕۆژێکیان ئیمامی ئەحمەد دوو دەرهەمی دا بە گەنجەکە وفەرمووی: چەند پەڕە کاغەزێکم بۆ بکڕە ، ئەویش چوو بۆی کڕی و پێنج سەد دیناری کردە ناو کاغەزەکەوە و توند بەستی و گەیاندی‌یە ماڵی ئیمامی ئەحمەد کاتێ درا بە دەستی ئیمامی ئەحمەد و ئەویش کردی‌یەوە هەموو پارەکە پەرت و بڵاو بووەوە ئیمامی ئەحمەد گەڕانی‌یەوە جێگەی خۆی و پرسیاری گەنجەکەی کرد تاکو ماڵیانی دۆزی‌یەوە چوو بۆ لای و هەموو پارەکەو کاغەزەکەی گەڕانەوە ، گەنجەکە شوێن ئیمامی ئەحمەد کەوت وفەرمووی : کاغەزەکان بە پارەی خۆت کڕیومە بیبە ، بەڵام ئیمامی ئەحمەد ئەویشی وەرنەگەرد[٨٥] .

وە هەرچەندە پێویستی بە پارە بوایە هەرگیز داوای لە خەڵکی نەدەکرد و قەرزی لە کەس وەرنەدەگرد وا ڕێك کەوت جارێکیان چوو بۆ لای (یزید بن هارون) لە گەڵ چەند قوتابییەکی تردا لە (واسط) هەموویان پێویستیان بە پارە

---

[٨٤] المناقب:(٢٣٥) .

[٨٥] المناقب ٢٣٨ .

بوو و هەموو قەرزیان كرد تەنها ئیمامی ئەحمەد نەبێ كە رۆیشت جبەكەی خۆی فرۆشت (هەرچەندە زۆر ساردیش بوو)[٨٦] .

وەجارێكیان كابرایەك هەزار دیناری دا بە ئیمامی ئەحمەد كەچی ئەو وەری نەگرد* .

وە دەیان جاری تر خەڵكی پارەیان دەدا بە ئیمامی ئەحمەد كەچی ئەو وەری نەدەگرد .

بژێوی ژیانی ئیمامی ئەحمەد

لە گەڵ ئەو هەموو هەژاری و بێ دەستییەدا ئیمامی ئەحمەد هەر بە شوێن زانست و زانیاری دا دەگەڕا زۆر شار و وڵاتی دیوە و زۆر بایەخی دەدا بە ماڵی حەڵاڵ و هەرچەندە هەژاری بێ تاقەتی بكردایە ئەوا زیاتر لە ماڵی حەرام دوور دەكەوتەوە.

كاتێ باوكی ئیمامی ئەحمەد كۆچی دوایی كرد هیچ شتێكی بۆ بە جێ نەهێشت جگە لە خانویەك نەبێ كە تیایدا دەژیاو كرێ یەك (عەقار) كە بە كرێكەی دەژیا كە ١٧ دەرهەم بوو[٨٧] .وە زۆر جار كرێكاری دەكرد و زۆر جاریش بە كرێ شتی بۆ خەڵكی دەنووسی و یان جلوبەرگی دەكرد و دەیفرۆشت** بە گشتی دەتوانین بڵێین كە ئیمامی ئەحمەد لە سێ رێگاوە پارەی دەست دەكەوت بۆ چەرخاندنی رەورەوەی ژیانی ئەویش [٨٨]: –

١_ كۆكردنەوەی پاشماوەی كشتو كاڵییەكان لە زەوێكاندا پاش پرس پێ كردنی خاوەنەكەی .

---

(٨٦) المناقب :(٣١ ، ٢٢٨- ٢٢٩) .

* سير أعلام النبلاء : (٤٧٠/٧) ، المناقب : (٢٣٤) .

(٨٧) ابن حنبل:(٧١) .

** المناقب :(٢٢٦) .

(٨٨) ابن حنبل:(٧١ –٧٣)،الائمة الاربعة:(١٥٩)،المناقب:(٢٢٤)،سير أعلام النبلاء : (٥٣٥/٧) .

٢-ياخود كرێكارى دەكرد و شتى دەنووسى وشتى دەچنى بە كرێ.

٣-جارى وا هەبوو قەرزى دەكرد (ئەويش لە هەموو كەسێك و جيگايەك نا)

دەڵێن جارێ لە كابرايەك قەرزى كردبوو پاش ماوەيەك قەرزەكەى بۆ گەڕاندەوە كابرا فەرمووى: من پارەم پێت نەدا بۆ ئەوەى لێت وەرگرمەوە ئەويش لە وەڵامدا فەرمووى: منيش پارەم لێت وەرنەگرد بۆ ئەوەى بۆت نەگێڕمەوە * .

وە ئەگەرماڵێك بچووكترين گومانى تيادابوايە ئەوا نەيدەخوارد و هەرگيز ديارى يا شتێكيان پێ بدايە وەرى نەدەگرد.[٨٩]

وەدەڵێ: دايكم بە منداڵى گوێى كون كردم و دوو(لؤلؤ)ەى تێ كرد كاتێ گەورە بووم فرۆشتم بە سى دەرهەم .[٩٠]

ئەو پاڵنەرانەى كە بووە هۆى ئەوەى ئيمامى ئەحمەد ببێتە ئەو زانايە[٩١]

جارى واهەيە پاڵنەرێك يان رووداوێك لە ژيانى مرۆڤدا روو دەدات وا لە مرۆڤەكە دەكات كە گۆڕانكارييەك دێنێتە سەر ژيانيدا جا لێرەدا مەبەستمان ئيمامى ئەحمەدە كە چەند هۆكار و پاڵنەرێك بوو واى لە ئيمامى ئەحمەد كرد كە ببێتە ئەو زانا بليمەتە لەو هۆكارانە :

يەكەم : رەوشتى : چەند رەوشتێك هەبوو ئيمامى ئەحمەد هەردەم دەستى پێوە گردبوو خواى گەورەش يارمەتى دەرى بوو يەكێك لەو بەهرانە ئەوە بوو كە ئەگەر هەر فەرموودەيەك يا هەر شتێكى دى بخوێندايە بە زووترين كات لە بەرى دەكرد چيتر لە يادى نەدەچوو وە ئەوەى كە دەيخوێندەوە لە بەرى

---

* سير أعلام النبلاء : (٤٧٧/٧) .

(٨٩) الائمة الاربعة:(١٦٠) ،ابن حنبل:(٧٠) .

(٩٠) البداية والنهاية:(١٠ :٢٧٣) ، سير أعلام النبلاء : (٤٥٦/٧) .

(٩١) ابن حنبل:(٨١-١١٥) .

دەکرد و بە جوانترین شێوە و بە زووترین کات لێی تێ دەگەیشت وە ئارامییەکی زۆری هەبوو لە زانست وەرگرتندا ، گوێی نەدەدایە هەر کۆسپ و چەڵەمەیەکی ژیان گەر رووی بدایە و خۆی زۆر دەپاراست و لەتاوان خۆی بە دوور دەگرد وو هەرگیزاو هەرگیز بە قسەی نەفسەکەی خۆی نەدەکرد و زۆر پارێزگاری لە ئیمانەکەی دەکرد چونکە لەو سەردەمەو لە هەموو سەردەمێکدا پاراستنی ئیمان ئاسان نییە و لەو کاتەدا کە ئەو هەموو (کۆمەڵانە) پەیدا بوون ئیمامی ئەحمەد نەیدەهێشت عەقلّ بەشدار بێت لە مەسائلی ئیماندا بەڵکو تەرازووی ئەو تەنها قورئان و فەرموودە بوو .

دووەم : دڵسۆزی(الاخلاص): ئیمامی ئەحمەد لە ژیانیدا زۆر دڵسۆز بوو وەزۆر خۆی لە ریاوە بە دوور دەگرد و هەوڵی دەدا کە لە هەموو کارەکانیدا تەنها مەبەستی خوا بێت و هەیبەت و سامێکی بوو کە مامۆستاو قوتابییەکانی شەرمیان لێ دەکرد .

سێیەم :مامۆستاکانی : چەند مامۆستایەك بوون کە زۆر کاریگەریان لە سەر ژیانی ئیمامی ئەحمەد بوو وە بوونە کۆڵەکەیەك بۆی نەك تەنها لە رووی زانستەوە بەڵکو لە رەوشت و زوهد و وەرع و لە خواترسان و...هتد لەو مامۆستایانە (سفيان الثوري) و(ابن مبارك)بوون هەرچەندە ئیمامی ئەحمەد ئەوانی نەبینیبوو بەڵام کردبوویە پێشەوای خۆی و زۆر سوودی لێیانەوە وەرگرد وە هەروەها(هشيم بن بشير)و (ئیمامی شافعی) کە ئیمامی ئەحمەد زۆری خۆش دەویستن و سوودێکی زۆر ی لێ وەرگرتن .

چوارەم : لێکۆڵینەوە تایبەتییەکانی خۆی : ئیمامی ئەحمەد کاتێ فەرموودەیەکی وەردەگرد وەکو هەندێ لە هاوەڵانی تەنها فەرموودەکەی لە بەر نەدەکرد بەڵکو زیاتر هەوڵی دەدا کە لە فەرموودەکە بگات هۆی وتنی ئەم

فەرموودەیە چی بوو ؟ چەند سوودی فیقهی تێدایە ؟ چەند ئەحکامی تێدایە ؟ .....هتد

پێنجەم : سەردەمی ئیمامی ئەحمەد :هەروەکو باسمان کرد لە سەردەمی ئیمامی ئەحمەد دا چەند کۆمەڵێك لە کۆمەڵی ئەهلی سوننەو جەماعە جیا بوونەوە وەك (مرجئة) و (معتزلة) و (جهمية) و (شيعة) ..هتد هەرچەندە لە پێش ئیمامی ئەحمەد هەبوون بەڵام لە سەردەمی ئیمامی ئەحمەد دا زۆر بوون و پەرەیان سەند چونکە زۆر لە کتێبە فەلسەفییەکان وەرگێررانە سەر زمانی عەرەبی و تێکەڵی عەقیدەی موسڵمان بوو کە بووە هۆی لادانی هەندێ لە موسڵمانان لە سەر مەنهەجی ئەهلی سوننەو جەماعە چونکە کاتێ عەقڵ تێکەڵی هەندێ بابەتی ئیمانی دەبێت ئەوا پەنا بە خوا موسڵمان تێدەکەوێت بێ ئەوەی ئاگای لێی بێت چونکە موسڵمان دەبێ عەقیدەو ئیمانی خۆی تەنها لەقورئان و فەرموودەوە وەربگرێت .

کۆڕ و مەجلیسی ئیمامی ئەحمەد

لە کاتی وتنەوەی دەرسەکاندا لە مەجلیسی ئیمامی ئەحمەد دا چەند دیاردەو جیاوازییەك هەبوو کە لە کۆڕ و کۆمەڵەکانی تردا بە دی نەدەکرا لە و جیاوازییانە:

یەکەم : بە هیچ شێوەیەك گاڵتەو پێکەنین و قسەی بێ سوود نەدەکرا چونکە باوەڕی وابوو کە گێڕانەوەی فەرموودە عیبادەت و خوا پەرستییە وەلە کاتی عیبادەتدا نابێ گاڵتەو پێکەنین بکرێ .

دووەم : تاکو داوای لێ نەکرایە فەرموودەی نەدەگێڕایەوە و ئەگەر داوای لێ بکرایە لە کتێبەوە نەبوایە نەیدەگێڕایەوە هەرچەندە فەرموودەکەی لە

بەر بوایە . وەلەماوەی ئەو چل ساڵەدا کە فەرموودەی تیادا گێڕاوەتەوە ژماردوویانە نزیکەی سەد فەرموودەی بە بێ کتێب گێڕاوەتەوە* .

سێیەم : بە گشتی دەرسەکانی ئیمامی ئەحمەد لە دوو بەش پێك هاتبوو یەکەمیان نوسینی فەرموودە بوو کە قوتابییەکان دەیاننوسی . وەبەشی دووەم فیقه بوو کە پرسیار دەکرا و ئەویش وەڵامی دەدایەوە و نەیدەهێشت بینووسن(٩٢) .

وە جاری وابوو نزیکەی پێنج هەزار کەس دادەنیشتن لە مەجلیسەکەیدا کەچی تەنها پێنج سەد کەس فەرموودەیان دەنووسی، بەڵام ئەوانی دی دەهاتن بۆ فێر بوونی ڕەوشت و ئەدەب لە ئیمامی ئەحمەدەوە .(٩٣)

چەند ڕەوشتێکی ئیمامی ئەحمەد**

ئیمامی ئەحمەد کابرایەکی زۆر روو خۆش بوو، جلوبەرگێکی سپی لە بەر دەکرد و عەمامەیەکی دەبستە سەرەوە ، کابرایەکی باڵا بەرز بوو، سەری دەگرد لە خنە و خۆی ئەسمەر بوو ، ئەگەر باسی دونیا بکرایە بەشداری نەدەکرد و گەر باسی عیلم و زانیاری بکرایە ئەوا قسەی دەکرد . جلو بەرگەکەی زۆر بە پاکی رادەگرد و زۆر ڕێزی لە خەڵکی دەگرد بە تایبەت لە مەجلیسەکەی خۆیدا ، حەزی لە قسەی بێ سوود و بێ کەڵك نەبوو تەنها باسی فەرموودە یا باسی زاهیدان و پیاو چاکانی دەکرد، زۆر ڕێزی لە زانایان دەگرد هەروەها ئەوانیش ڕێزیان لێ دەگرد، گەر کەسێکی خۆش بویستایە تەنها لە بەر خوا خۆشی دەویست و گەر رقی لە کەسێ بوایە ئەوا لە بەر خوا رقی لێی دەبوو، وەهێندە خەڵکی شەرمی لێ دەکرد تەنانەت(بدوی) دەڵێ : جارێکیان ئیمامی

* سیر أعلام النبلاء : (٧/٤٧٦) .
(٩٢) ابن حنبل:(٣٦-٤٠) .
(٩٣) المناقب:(٢١٠) ،ابن حنبل:(٣٥) ، سیر أعلام النبلاء :(٧/٥٣٣) .
** سیر أعلام النبلاء : (٧/٤٨٠-٤٨١) .

ئەحمەد منى بينى پێ دەكەنيم بۆيە لەو رۆژ بە دواوە شەرمم لێى دەكرد[٩٤] . وە جارى وابوو خەڵكى دەهاتن بۆ لاى نەك تەنها بۆ وەرگردنى فەرموودە بەڵكو بۆ وەرگردنى رەوشت ئەوەتا (ابوبكر المطوعي) دەڵێ : دوازدە ساڵ سەردانى ئيمامى ئەحمەدم دەكرد كە (المسند) ى بۆ كورەكانى دەخوێندەوە كەچى يەك فەرموودەم نەنووسى تەنها تەماشاى رەوشت و ئەدەبى ئەوم دەكرد .[٩٥]

(هارون بن عبدالله الـحمال) دەڵێت : شەوێك لە شەوان ئيمامى ئەحمەد سەردانى كردم و فەرمووى : ئەمرۆ دڵم لاى تۆ بوو ، منيش ووتم: لەبەر چى ؟فەرمووى: ئەمرۆ بە تەنيشتتەوە تێپەريم دانيشتبووى فەرموودەت دەگێرايەوە كەچى خۆت لە سێبەر دانيشتبويت و ئەوانەى كە دەياننوسى لە بەر هەتاو بوون بۆ جارێكى دى ئەگەر فەرموودەت گێرايەوە ئەوا لە گەڵ خەڵكەكەدا دانيشە[٩٦]

جارێكيان كابرايەك فەرمووى: ئەى باوكى عبدالله غەيبەتم كردووى گەردنم ئازاد بكە .ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: گەردنت ئازاد بێت گەر دووبارەى نەكەيتەوە. فەرموويان: — گەردنى ئازاد دەكەيت كەچى ئەو غەيبەتى كردووى .؟فەرمووى: ئەى نەتانبينى مەرجم لەسەر دانا[٩٧] .

ئيمامى ئەحمەد لە وتەو كردەوەكانيدا زۆر دڵسۆز بوو كە لە ژيانيدا رەنگى دابووەوە ، ئەگەر كەسێكى ببينيايە(محبره) ى بە دەستەوە بوايە بۆ ئەوەى خەڵكى بيبينێ دەيفەرموو: ئەوە لە رياوەيە[٩٨]. هەرگيز دەيفەرموو: خەڵكى بە راست گۆيى و دڵسۆزى پلەو پايەيان بەرز دەبێتەوە [٩٩] . لە ژيانيدا

---

(٩٤) المناقب:(٢١٢) ، سير أعلام النبلاء :(٤٥٨/٧) .

(٩٥) المناقب:(٢١٠) ،ابن حنبل:(٣٦) ، سير أعلام النبلاء :(٥٣٣/٧) .

(٩٦) المناقب:(٢٢٠) .

(٩٧) المناقب:(٢٢٢) .

(٩٨) المناقب:(١٩٥)،ابن حنبل:(٩٠) .

(٩٩) المناقب:(١٩٥) .

زۆر بایەخی بە نانی حەڵاڵ وخواردنی حەڵاڵ دەدا و دەیفەرموو: بە خواردنی حەڵاڵ دڵەکان نەرم دەبن[١٠٠] .ئیمامی ئەحمەد زۆر موسڵمانی خۆش دەویست ئەوەتا(اسماعيل بن العلاء) دەڵێ :جارێکیان (رزق الله الكلواذي) بانگی کردین بۆ نان خواردن لە ماڵی خۆیان چەند موسڵمانێکی دی بانگ کردبوو لەوانە (ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل) و(یحیی ی کوڕی مەعین) و (ابو خيثمة) و کۆمەڵێکی دی کاتێك نانیان هێنا بینیان خواردنی (لوزینجا) ی بۆ ئامادە کردوون کە هەشتا دەرهەمی تێ چوو بوو (کە پارەیەکی زۆر بوو) (ابو خيثمة) فەرمووی: بە راستی ئەمە ئیسرافە.ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: باش بزانە ئەگەر ئەم دونیایە هی موسڵمانێك بوایە و بیکردایە بە تەنها پارویەك و بیدا بە برایەکی موسڵمانی خۆی ئەوا ئیسراف نەبوو . یحیی فەرمووی : راست دەکەیت ئەی باوکی عبدالله[١٠١] .

ئیمامی ئەحمەد کابرایەکی زۆر سەغی بوو وەهەرچی بوایە دەیکرد بە خەیر ، (هارون المستملي) دەڵێ : –جارێکیان بە ئیمامی ئەحمەد م گوت: لە ماڵەوە هیچمان نییە . ئەویش پێنج دەرهەمی پێدام وفەرمووی لەوە زیاتر شك نابەم .[١٠٢]

هەروەکو باسمان کرد کە ئیمامی ئەحمەد زۆر بلیمەت بوو لە لەبەر کردنی فەرموودەدا بۆیە جارێکیان پرسیار کرا لە(ابو زرعة) فەرموویان : ئایە تۆ لە لەبەرکردندا زیرەگی یا ئیمامی ئەحمەد ؟ فەرمووی : ئیمامی ئەحمەد . فەرموویان :چۆن دەزانی ؟ فەرمووی: کتێبەکانی ئیمامی ئەحمەد م بینی لە سەرەتای بەشەکانییەوە ناوی فەرمودەناسانی تیادا نەبوو کە فەرموودەکەی لێ

---

[١٠٠] المناقب:(١٩٦) .

[١٠١] المناقب:(٢٠٢)،ابن حنبل :(٨٨) ، ئیمامی الذهبي دەڵێت :(ئەم چیرۆکە (منكر) ە) سير أعلام النبلاء :(٥٢٦/٧) .

[١٠٢] المناقب:(٢٤٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٩/٧) .

گێڕاوەتەوە چونکە ئیمامی ئەحمەد هەموو بەشێکی لە کەسێکەوە دەبیست لە بەری دەکرد ، کەچی من ئەوە ناتوانم .[١٠٣]

بۆیە هەردەم (ابو زرعة) دەیفەرموو :کەسم نەبینیوە لە فەرموودەناسان و مامۆستایاندا لە لەبەر کردندا زیرەگ بێت وەك ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل [١٠٤].

وە جارێکیان ئیمامی ئەحمەد هەموو قورئانی خوێندەوە ، ئەو جێگایانەی کە باسی (صەبر) دەکات ژماردی بینی لە نەوەت جار زیاترە[١٠٥] .

وەجارێکیان ئیمامی ئەحمەد بە عبدالله ی کوڕی فەرموو : هەر کتێبێك لە کتێبەکانی وەکیع دەخوێنی بخوێنە ئەگەر حەز دەکەیت پرسیارم لیّ بکەیت ئەوا تۆ فەرموودەکە بلّیّ و من سەنەدەکەی دەلّێم وەیان تۆ سەنەدەکەی بلّیّ من فەرموودەکەت بۆ دەلّێم [١٠٦] .

وەئیمامی ئەحمەد زۆر لە خواترس بوو زۆر جار گەر دوعای بکردایە ئەوا خوای گەورە دوعاکەی لیّ وەردەگرد (علی بن ابی حرارە) دەلّێت : دایکم بیست سالّ بوو لە پیّ کەوتبوو نەیدەتوانی ریّ بکات جارێکیان پێی وتم : کوڕم برۆ بۆ لای ئیمامی ئەحمەد داوای لیّ بکە کە دوعایەکم بۆ بکات ، منیش چووم بۆلای ئیمامی ئەحمەد و لە دەرگام دا ئەویش فەرمووی : ئەوە کێیە ؟ ووتم : کابرایەکی نزیك مالّتان دایکم داوای لیّ کردووم (کە ماوەیەکە لە سەر جیّ کەوتووە) داوات لیّ بکەم کە دوعایەکی بۆ بکەیت . گوێم لیّ بوو وەلاّمی دایەوە وەکو کابرایەکی پەست وابوو فەرمووی: ئێمە زیاتر پێویستیمان بە دوعا هەیە بۆ خۆمان . کابرا دەلّیّ : منیش گەڕامەوە بەلاّم پێش ئەوەی دوور بکەومەوە پیرە

---

[١٠٣] المناقب:(٦٠)، سير أعلام النبلاء :(٤٦١/٧) .

[١٠٤] ابن حنبل:(٨٢) .

[١٠٥] المناقب:(٢٨٧) .

[١٠٦] المناقب:(٦٢) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٠/٧) .

ژنێك لە ماڵی ئیمامی ئەحمەد هاتە دەرەوە فەرمووی : تۆ بویت کە لە گەڵ (ابو عبدالله) دا قسەت دەکرد ؟ ووتم : بەڵێ . فەرمووی : کاتێ من بە جێم هێشت دوعای بۆ دایکت دەکرد . دەڵێ : منیش بە پەلە گەڕامەوە ماڵ لە دەرگام دا بینیم دایکم بە پێی خۆی هات دەرگای بۆ کردمەوە و فەرمووی: خوای گەورە لەش ساغی پێ بەخشیم [١٠٧].

قوتابی‌یەکانی ئیمامی ئەحمەد

ئیمامی ئەحمەد یەکێکە لەو مامۆستایانەی کە لە شارە دوورەکانەوە قوتابیانی زانست و زانیاری روویان دەکردە کۆڕ و کۆمەڵەکەی بۆ وە رگرتنی زانست و نووسینی فەرموودە وە بەسە بۆ ئیمامی ئەحمەد کە ئیمامی (البخاري) و (مسلم) (ابو داود)[١٠٨] قوتابی ئەو بن وەهەروەها (یحیی بن ادم الکوفي) و (علي بن المدیني)و(ابن مهدي)[١٠٩] ....هتد .

تەنانەت هەندێ لەوانەی کە فەرموودەیان لێ گێڕاوەتەوە مامۆستای خۆی بوونە وەك (ئیمامی شافعی) و(وکیع بن الجراح) و (عبد الرزاق)[١١٠] وە بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی قوتابییەکانی ئیمامی ئەحمەد تەماشای کتێبی (مناقب احمد بن حنبل) (سیر أعلام النبلاء) و (تاریخ بغداد)و(ابن حنبل) و (طبقات الحنابلة) کە ناوی زیاتر لە حەوت سەد کەسی تیادایە.

وتەی زانایان دەربارەی ئیمامی ئەحمەد *

زۆر لە زانایان (بەڵکو هەموویان) پێك هاتوون لە سەر ئەوەی کە ئیمامی ئەحمەد شایەنی ئەوەیە بکرێتە پێشەوای موسڵمانان و ئیمامی ئەحمەد

---

[١٠٧] المناقب:(٢٩٦)، حلية الاولياء:(٩ :١٨٧) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٥/٧) .

[١٠٨] مباحث في تدوين السنة المطهرة:(١٩٣)الحديث والمحدثون:(٣٥١) ، سير أعلام النبلاء :(٤٥٧/٧) .

[١٠٩] علوم الحديث ومصطلحه:(٣٩٤) .

[١١٠] الحديث والمحدثون:(٣٥١) ، سير أعلام النبلاء :(٤٥٧/٧) .

* بۆ زانیاری زیاتر تەماشای کتێبی المناقب بکە (١٠٦ – ١٤٣) .

لە كردەوەو زانست دا پێشەوا بووە ، جا لێرەدا باسی قسەی هەندێ لە زانایان دەكەین دەربارەی ئیمامی ئەحمەد لەوانە:—

(ذو النون المصري) و(ابو يعقوب البويطي) و(ابو ثور) و (الحسن بن محمد الصباح البزار) دەڵێن [١١١]: —

(ئیمامی ئەحمەد ی كوڕی حەنبەل گەورەی ئێمەیەو مامۆستامانە) .

(يحيى بن ادم)و (سليمان بن حرب)و (محمد بن يحيى الازدي البصري) و (عبد الوهاب الوراق) و (اباعبيد القاسم بن سلام) و (ابو عبدالله محمد بن يحيى الذهلي) دەڵێن[١١٢]: (ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل پێشەوامانە)

علي ابن الـمديني دەڵێ : ئیمامی ئەحمەدم كردووەتە پێشەوایەك لە نێوان خۆم و خوای گەورەدا كێ ئەوە دەتوانێت كە ئەو دەیكات[١١٣].ئیمامی ئەحمەد گەورەی ئێمەیە[١١٤]، فەرمانی پێ كردم لە كتێبەوە نەبێ فەرموودە نەگێڕمەوە[١١٥]، ئیمامی ئەحمەد لە (سەعیدی كوڕی جوبەیر) چاكترە چونكە ئەو لە سەردەمی خۆیدا وێنەی هەبوو بەڵام ئەم وێنەی نییە[١١٦] وە لە هاورێكانمدا كەس نییە وەك ئیمامی ئەحمەد شتی لەبەر بێت وە بیستوومە لە كتێبەوە نەبێ هیچ فەرموودەیەكی نەگێڕاوەتەوە ئەویش بۆ ئێمە نموونەیە[١١٧] ، خوا بیپارێزی ئەمڕۆ حوججەیە بۆ خەڵكی[١١٨]، پەنجا ساڵە دەیناسم هەر لە

[١١١] المناقب:(١٢١ ،١٢٤ ،١٣١)،تاريخ بغداد:(٤١٧:٤)،سير أعلام النبلاء:(٤٦٦/٧–٤٦٧) .

[١١٢] المناقب:(٧٧ ،١٣١ ،١٤٢ ،١١٢ ، ١٢٥) ،تاريخ بغداد:(٤ :٤١٧) ، سير أعلام النـــبلاء : (٧/ ،٤٦٢، ٤٦١، ٥٢٦) ، الطبقات : (١٧) .

[١١٣] المناقب:(١٠٩) ،البداية والنهاية:(١٠ :٢٨٢) .

[١١٤] المناقب:(١٠٩)،طبقات:(١٧)،حلية الاولياء:(٩ : ١٦٥) ،تاريخ بغداد :(٤ :٤١٧)، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧)

[١١٥] المناقب:(١٠٩) ،ابن حنبل:(٣٩) ،الائمة الاربعة:(١٦٤)، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧) .

[١١٦] المناقب:(١٠٩) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) .

[١١٧] المناقب:(١٠٩ ،٢٦٠) ،ابن حنبل:(٣٩)، حلية الاولياء :(٩ : ١٦٥) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧) .

[١١٨] المناقب:(١١٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٢/٧) .

خەیردا زیاد دەکات[١١٩]، بە ئیمامی ئەحمەدم گوت ئامۆژگاریم بکە فەرمووی: لە خواترسان بکە تێشووی خۆت و هەمیشە دوا رۆژت لە بەر چاو بێت[١٢٠]. وە جارێکیان چووم بۆ ماڵی ئیمامی ئەحمەد بە ڕاستی ماڵی ئیمامی ئەحمەد لە زوهد و تەواضع دا بە ماڵی (سوید بن غفلة)[١٢١] دەچوو[١٢٢].

(ابو قاسم بن الخيلي) دەڵێت : زۆر کەس وا تێدەگات کە ئیمامی ئەحمەد لە تاقیکردنەوەکەدا (المحنه)دا زیرەگ بوو بەڵام وانییە ئیمامی ئەحمەد گەر لە هەر بابەتێکدا پرسیاری لێ بکرایە وات دەزانی زانستی هەموو جیهان لە نێو چاوانیدایە[١٢٣].

(ابراهيم الحربي) دەڵێت : من دەڵێم(سعيد بن المسيب) لە سەردەمی خۆیداو (سفيان الثوري) لە سەردەمی خۆیدا و(احمد بن حنبل) لە سەردەمی خۆیدا[١٢٤]. وە لە جێگایەکی تردا دەڵێت : سێ کەسم بینیوە کەس وەك ئەوانی نەبینیوە و دایکان ناتوانن وەك ئەوان بهێنن (أبا عبيد القاسم بن سلام) م بینی وەکو شاخێك بوو روحی پیادا کرابێت (بشر بن الحارث)م بینی لە سەریەوە تاکو پەنجەی پێی بە عەقڵ پڕ کرابوو ، وە(احمد بن حنبل) م بینی وات دەزانی خوای گەورە زانینی پێشینەکان و پاشینەکانی تیادا کۆ کردووەتەوە لە هەموو بابەتێکدا[١٢٥]. وەزانستەکانی پێغەمبەر (ﷺ) کە ئەهلی (مدینه) و (کووفە)و

---

[١١٩] ابن حنبل:(٨٠).

[١٢٠] المناقب:(٢٠).

[١٢١] یەکێکە لە گەورە شوێن کەوتووان چوو بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڵام پێش ئەوەی بگات بە پێغەمبەر(ﷺ) ، پێغەمبەر ی خوا(ﷺ) کۆچی دوایی کردبوو پاشان لە خزمەتی ابو بکر و عومەر و عثمان و علی دا بوو خوایان لێ رازی بێت ، یەکێکە لە گەورە زاهیدان.

[١٢٢] المناقب:(٢٤٩).

[١٢٣] المناقب:(٦٢).

[١٢٤] المناقب:(١٣٩)،ابن حنبل:(٩٩)،حلية الالولياء:(٩ : ١٦٦)،تاريخ بغداد:(٤ :٤١٦)،سير أعلام النبلاء:(٤٧٠/٧).

[١٢٥] المناقب:(٦٢ ، ١٤١) ، ابن حنبل:(٨٣)، سير أعلام النبلاء :(٤٦١/٧)، طبقات الشافعية : (٥٧/٢) .

(بەسره)و(شام) ريوايەتيان كردووه لاى چوار كەس كۆ بووەتەوه (يحيى بن معين) و (زهير بن حرب)و(ابي بكر بن ابي شيبة) و (احمد بن حنبل)وه ئيمامى ئەحمەد له هەموويان فەقيهـ تره[١٢٦] .

وەكاتىٚ (سعيدى كورِى ئيمامى ئەحمەد) كۆچى دوايى كرد (ابراهيم الحربـي) چوو بۆلاى (عبد الله ى كورِى ئيمامى ئەحمەد) عبدالله له بەر پێى ابراهيم هەستا ابراهيم فەرمووى: بۆ له بەر پێم هەڵدەستيت ؟ عبدالله فەرمووى :بۆ هەڵنەسم ؟ ئەگەرباوكم تۆى ببينيايه له بەر پێت هەڵدەستا ، ابراهيم فەرمووى: والله ئەگەر(ابن عيينه) باوكتى ببينيايه له بەر پێى هەڵدەستا[١٢٧] .

وه دەفەرمووێت:- كەسم نەبينيوه زاناتر بێت و لهماناى فەرمووده تێبگات وەكو ئيمامى ئەحمەد .

(أبو الوليد الطيالسي) دەڵێت :كەس نييه له كووفه وبەصرەدا خۆشم بوێت وەك ئيمامى ئەحمەدى كورِى حەنبەل وەرِێزى له هەمووكەس لاى من زياتره [١٢٨]

(ابن شماس) دەڵێت : داوام كرد له وەكيع ئەو فەرموودانەى كه له (خارجة بن مصعب)ەوه ريوايەت كراوه بۆ بگێرِێتەوه فەرمووى : نايگێرِمەوه چونكه ئيمامى ئەحمەد رازى نييه فەرموودەى لىٚ بگێرِمەوه [١٢٩]

(أبو عبيد القاسم بن سلام) دەڵێت : زانست و زانيارى لاى چوار كەس دەست دەكەوێت يەكەميان (احمد بن حنبل) ه كه له هەموويان فەقيهتره (ابن ابي شيبة) له هەموويان زياتر فەرموودەى له بەره و (علي بن المديني) له هەموويان زانيار تره و (يحيى بن معين) له هەموويان زياتر فەرموودەى نوسيوه

---

[١٢٦] المناقب:(١٤٠) .

[١٢٧] المناقب:(١٤٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٠/٧) .

[١٢٨] المناقب:(٧٢) .

[١٢٩] المناقب:(٧١) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦١/٧) .

وەدەڵێت : کەسم نەبینیوە وەك ئیمامی ئەحمەد شارەزای سوننەت بێت[١٣١].[١٣٠]

(قتيبة بن سعيد) دەڵێت : ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل پێشەوامانە کێ پێی رازی نەبێت ئەوا (مبتدع) ە[١٣٢]، وەباشترین کەس لەم سەردەمەدا (ابن المبارك)ە ئەمجار ئەو گەنجە فەرموویان: کام گەنج ئەی (ابو رەجا) ؟فەرمووی: (ئەحمەدی کوڕی حەنبەل).فەرموویان : دەڵێیت گەنج و کەچی ئەو مامۆستا (شیخ) ی عێراقە ؟ فەرمووی : کاتێ من بینیم ئەو گەنج بوو[١٣٣].

وەدەڵێت : ئەگەر کەسێکت بینی ئیمامی ئەحمەدی خۆش دەویست ئەوا بزانە کە لە سەر مەنهەجی ئەهلی سوننەو جەماعەیە و لە سەر رێگای راستە و ئەگەر لە سەردەمی (الثوري) و (مالك) و (الأوزاعي) و (الليث بن سعيد) دا بوایە لە پێش هەموویانەوە دەبوو فەرموویان: ئەی قتیبە ئیمامی ئەحمەد دەکەیتە هاوڕێی شوێن کەوتووان (التابعين)فەرمووی: بەڵکو گەورە شوێن کەوتووان[١٣٤] .وە دەڵێت : ئیمامی ئەحمەد لە (يحيى بن يحيى) و(اسحاق بن راهويه) گەورەترە و ئەگەر ئیمامی ئەحمەد کۆچی دوایی بکات لە ناو خەڵکیدا بیدعە پەیدا دەبێتەوە[١٣٥].

وەدەفەرموێت :- (واتە قتیبە)ئەگەر الثوري نەبێت ئەوا (ورع) نامێنێت وە ئەگەر (ئەحمەد) نەبێت ئەوا بیدعە لە دیندا پەیدا دەبێت ، ئەحمەد پێشەوای ئەم دینەیە . سير اعلام النبلاء(٤٦٥/٧)

---

[١٣٠] المناقب:(١١٢) ،ابن حنبل:(٨٠) ، طبقات:(٥) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧،٤٦٦) .

[١٣١] ابن حنبل:(٨٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) .

[١٣٢] طبقات :(١٥).

[١٣٣] المناقب:(٨٠) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٥) .

[١٣٤] المناقب:(٨١) ،طبقات:(١٧) ، تاريخ بغداد:(٤ :٤١٧) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٥/٧) ، طبقات الفقهاء : (١٠١/١) .

[١٣٥] المناقب:(٨٢).

جارێکیان باسی ئیمامی ئەحمەد لای ابو عاصم النبیل کرا فەرمووی : بینیومە ....پاشان بە هاوەڵانی فەرموو: ئەمڕۆ لە بەغدادا کێ شارەزای فەرموودەیە ؟ فەرموویان: یحیی بن معین و احمد بن حنبل و ابو خیثمة و المعیطي و السویدي و ئەوانی دی.فەرمووی: ئەی لە کووفە ؟ فەرموویان: هەردوو کوڕەکەی ابی شیبە و ابن نمیر و ئەوانی دی.فەرمووی: ئەی لە بەصرەدا ؟ فەرموویان: علي بن المدیني و ابن الشاذکوني و ابن عرعرة ابن خدویة و ئەوانی دی ابو عاصم فەرمووی: هاهاها هەموو ئەوانەی کە ناوتان هێنا بینیویانم و هاتوون بۆ لام بەڵام کەسم نەبینیوە وەك ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل.

عباس دەڵێت: کاتێ ابو عاصم ئەم قسەیەی فەرموو ئیمامی ئەحمەد تاقینەکرابووەوە[١٣٦].

(أبو عباس النسائي) دەڵێت :ئەگەر ئیمامی ئەحمەد بڕۆیشتایە بۆ لای فەرموودە ناسێك ئیزنی لێ وەردەگرد بۆ ئەو قوتابییەکانی دی تاکو ئەوانیش فەرموودە وەرگرن جا ئەوانیش بە هۆی ئیمامی ئەحمەدەوە فەرموودەیان دەگێڕایەوە[١٣٧]

(یحیی بن معین) دەڵێت : پەنجا ساڵ هاوەڵی ئیمامی ئەحمەدم کرد رۆژێ لە رۆژان نەمبینی فەخر بە سەر کەسدا بکات[١٣٨]، وەکەسم نەبینیوە لە بەر خوا قسە بکات سێ کەس نەبێت (یعلی بن عبید) و (القعنبي) و (أحمد بن حنبل)

---

[١٣٦] المناقب :(٧٦) ،طبقات:(٥) ، سیر أعلام النبلاء :(٤٦٢/٧) .

[١٣٧] المناقب:(٦٦).

[١٣٨] المناقب:(٢٧٤) ، ابن حنبل:(٩١) ، سیر أعلام النبلاء :(٧/ ٤٧٧) .

، خەڵكى دەيەوێت وەكو ئيمامى ئەحمەد بم نەخێر والله هەرگيز وەك ئەو نابم [١٣٩] [١٤٠].

وە دەڵێت:لە ئيمامى ئەحمەد دا چەند سيفاتێك بوو لە كەسى تردا نەمبينيوە ئەو فەرموودەناس وحافظ و عالم و لەخواترس و زاهيد و عاقڵ بوو [١٤١]

(أبو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي) دەڵێت : لە سەردەمى ئيمامى ئەحمەد دا كەس وەك ئەو چوار كەسە نەبووە(علي بن المديني) و (يحيى بن معين) و (اسحاق بن راهويه) و(احمد بن حنبل) وە زاناترينيان لە فەرموودەو (عيلەل)ى فەرموودەدا (على بن المدينى)ە وەزاناترينيان لە پياوانى فەرموودەدا (رجال الحديث) و زياتر فەرموودەى كۆ كردبێتەوە (يحيى بن معين) ە وە لە هەموويان زياتر فەرموودەو فيقهى لەبەر بێت(اسحاق بن راهويه) ە بەڵام ئيمامى ئەحمەد لاى من لە اسحاق شارەزاترە لە عيلەلى فەرموودەدا وەزانيارى لە فەرموودەو فيقه و وەرع و زوهد و ئارامگرتندا لە هەموويان زياترە [١٤٢].

(أبو بكر الاثرم) دەڵێت : لاى (ابو عبيد) بووم لە گەڵ كابرايەكدا تێڕوانينمان دەكرد (المناظرة) كابرا فەرمووى : ئەم مەسەلەيە كىٚ فەرموويەتى؟ ووتم : كەسێك فەرمويەتى لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا وێنەى نييە .فەرمووى: كێيە ؟ ووتم :ئيمامى ئەحمەد ى كوڕى حەنبەل ، ابو عبيد فەرمووى : ڕاست دەكەيت لە ڕۆژ

---

[١٣٩] المناقب:(١١٤) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٦) .

[١٤٠] البداية والنهاية :(١٠ :٢٨٢) ،الطبقات: (١٤) ، الحديث والمحدثون :(٣٥١) ، ابن حنبل:(١١) ،المناقب :(١١٥) ،حلية الاولياء:(٩ : ١٦٨) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٦) .

[١٤١] البداية والنهاية :(١٠ : ٢٨٢) ، الحديث والمحدثون :(٣٥١).

[١٤٢] المناقب:(١٢٧).

هەلآت و رۆژئاوادا وێنەی نییە و کەسم نەبینیوە وەکو ئەو شارەزای سوننەت بێت [١٤٣]

پرسیار کرا لە (محمد بن نصر المروزي)فەرموویان: ئیمامی ئەحمەد زیاتر فەرموودەی لایە یا خود (إسحاق بن راهويه) ؟فەرمووی : ئیمامی ئەحمەد ، فەرموویان : ئەی ئیمامی ئەحمەد (مضبوط) ترە یا اسحاق ؟ فەرمووی: ئیمامی ئەحمەد ، فەرموویان:ئیمامی ئەحمەد فەقیهترە یا اسحاق ؟ فەرمووی: ئیمامی ئەحمەد ، فەرموویان: –ئیمامی ئەحمەد زیاتر وەرعی بووە یا اسحاق ؟ فەرمووی: ئیمامی ئەحمەد .. .. پاشان فەرمووی: هەرچی شتێك بلێن هەر ئیمامی ئەحمەدە ، چونکە ئیمامی ئەحمەد لە هەموو سەردەمی خۆی بردەوە .[١٤٤] وەدەڵێت : جارێکیان پرسیارم لە ئیمامی ئەحمەد کرد ووتم : چۆن (يزيد) سەردانت دەکات کاتێ نەخۆش دەکەویت ؟ فەرمووی: جارێکیان لە واسط لە مەجلیسی یزید دا دانیشتبووم یزید فەرمووی: (حدثنا يحيى بن سعيد قال سمعت سالم بن عبدالله يقول ...) ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : ووتم : مامۆستا لێرەدا (سمعت) نىيە بەڵكو (إنَّ سالـما قال) یزید چووە ژوورەوە کتێبێکی دەرهێنا بینیمان نوسراوە (إنَّ سالـما) یزید فەرمووی : کێ بوو کە وەلآمی دامەوە ؟ فەرموویان : ئیمامی ئەحمەد ی کوڕی حەنبەل ، فەرمووی: ئەوەی ئەو بنووسن ، جا بۆیە ئەگەر ئیمامی ئەحمەد لە هەر مەجلیسێکدا بوایە یزید دەیفەرموو– لێم نزیك بەرەوە [١٤٥]

---

[١٤٣] المناقب:(١٤١ ، ١١٣)، الطبقات :(٧) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٧١) .

[١٤٤] المناقب:(١٣٧) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٧٠) .

[١٤٥] المناقب:(٦٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٤/٧) .

وەهەروەها (المروزى) دەڵێت : پرسیار كرا له ئیمامی ئەحمەد فەرموویان : ئەو خەڵكانه چۆن گەیشتونەته ئەو پلەو پایه تاكو مەدح بكرێن ؟ فەرمووی: بەراست گۆیی [١٤٦].

(أبو حاتم الرازي) و(ابو داود السجستاني) دەڵێن :ئەگەر كەسێكتان بینی ئیمامی ئەحمەدی خۆش دەویست بزانن ئەوە له سەر رێبازی سوننەته [١٤٧].

وەجارێكیان پرسیار كرا له ابو حاتم الرازى فەرموویان : ئایه (احمد بن حنبل) و (على بن المدينى) كامیان زیاتر فەرموودەیان له بەره ؟ فەرمووی: له فەرمووده لەبەر كردندا وەك یەكن بەڵام ئیمامی ئەحمەد فەقیهتره [*].

(ابو داود السجستاني)دەڵێت :دووسەد مامۆستام بینیوه ه هەموویان زانا بوون كەسم نەبینیوه وەك ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل ئەگه باسی دونیا بكرایه بێ دەنگ دەبوو بەڵام ئەگەر باسی زانست بكرایه ئەوا قسەی دەكرد [١٤٨].

(الهيثم بن جميل) دەڵێت : ئەگەر ئەو گەنجه بژێت دەبێته حوججەی سەردەمی خۆی (واته:ئیمامی ئەحمەد ی كوڕی حەنبەل) [١٤٩].

(عبد الرزاق الهمام)دەڵێت : كەس نەهاتووه بۆ لامان وەك ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل وە كەس نییه وەكو ئەو فەقیه بێت [١٥٠].

وەدەڵێت : چوار كەس له عێراقەوه هاتن بۆ لامان له فەرموودەدا سەركرده بوون یەكەمیان (الشاذكوني) بوو كه له هەموویان زیاتر فەرموودەی

---

(١٤٦) المناقب:(٢٠٠).

(١٤٧) المناقب:(١٢٣ ، ١٣٩) سير أعلام النبلاء :(٥٦٧/٧) .

* سير أعلام النبلاء : (٤٦٧/٧) .

(١٤٨) المناقب:(١٣٩).

(١٤٩) ابن حنبل:(١٩) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٥/٧) .

(١٥٠) المناقب:(٦٩).

له بەر بوو ، وە دووەميان(علي بن المديني) بوو له هەموويان شارەزاتر بوو له جياوازى فەرموودەكاندا وە سێيەميان (يحيى بن معين) بوو له هەموويان زياتر پياوانى فەرموودەى دەناسى وە چوارەميان (احمد بن حنبل)بوو لەو زانياريانەى ئەواندا له هەموويان بليمەت تر بوو .[١٥١]

وەدەڵێت : سىٚ كەس له منەوە فەرموودەيان وەرگرد بايەخى پىٚ نادەم گەر كەسيتر نەينوسێت (ابن الشاذكوني) كه له هەمويان زياترى له بەر بوو وە (يحيى بن معين) له هەمووكەس زياتر پياوانى فەرموودەى دەناسى وە (احمد بن حنبل) له هەموويان له خواترس تر بوو .وەدەڵێت : كەسم نەبينيوه وەك ئيمامى ئەحمەد ، ئەگەر ئەو پياوە بژێت دەبێته جێگرى هەموزاناياياں .[١٥٢]

وە هەوەها عبدالرزاق دەفەرمووێت :ـ كەسم نەبينيوه له ئەحمەدى كوڕى حەنبەل فەقيهترو له خواترستر بێت .. (الخطيب البغدادي) دەڵێت :ـ ئەمە له كاتێكدايه كه عبدالرزاق كەسانى وەك (الثوري ومالك و ابن جريج) ى بينيوه *.

(وكيع بن الجراح)و (حفص بن غياث النخعي) دەڵێن : كەس نەهاتووه بۆ كووفه وەكو ئەو گەنجه (واته:احمد بن حنبل)[١٥٣]

(حجاج بن الشاعر) دەڵێت : كەسم نەبينيوه وەك ئيمامى ئەحمەد ، شەوى وابوو پێكەوە دادەنيشتين كاتىٚ دەگەڕامەوە بۆ ماڵ له خۆشەويستى ئەودا بيرم دەكرد و دەستم دەكرد به گريان[١٥٤] .

وەدەڵێت:ـكەسم نەبينيوه له ئەحمەد چاكتر بێت ، سوێند به خوا ئەو له پێشەوايەتيدا له (مالك و سفيان) گەورەتره .

---

[١٥١] المناقب:(٦٩).

[١٥٢] المناقب:(٧٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٤/٧) .

* سير أعلام النبلاء : (٤٦٧/٧) .

[١٥٣] المناقب:(٧١) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٥) .

[١٥٤] المناقب:(١٣٥).

(اسماعیل بن خلیل) دەڵێت : ئەگەر ئیمامی ئەحمەد لە ناو بنی ئیسرائیل دا هەڵبکەوتایە دەبووە ئایەتێك [١٥٥](لە جێگەیەکی تردا دەڵێت : پێغەمبەرێك)[١٥٦]

(اسحاق بن ابراهیم الحنظلي) دەڵێت : ئیمامی ئەحمەد حوججەیە لە نێوان خوداو بەندەکانی لە سەر زەویدا[١٥٧] .

(زکریا بن یحیی الساجي) دەڵێت :لای من ئیمامی ئەحمەد لە (مالك و الأوزاعي و الثوري والشافعی) باشترە چونکە ئەوان وێنەیان بوو بەڵام ئەم وێنەی نییە[١٥٨] .

(یحیی بن سعید القطان) دەڵێت :کەس نەهاتووە بۆ لام وەکو ئیمامی ئەحمەد ،وە کەس نەهاتووە بۆ بەغدا خۆشەویستر بێت لام وەك ئیمامی ئەحمەد .ئیمامی ئەحمەد یش دەڵێت : کەسم نەبینیوە وەك یحیی بن سعید [١٥٩] . وە ئەو رۆژەی کە (بەصرە)م بە جێهێشت یحیی زۆری پیۆ ناخۆش بوو .

(ابو سهل البغدادي) دەڵێت : لە هەموو سەردەمێکدا کەسێك دەبێتە حوججە ، (الفضیل بن العیاض) حوجەی سەردەمی خۆی بوو، وە ئەگەر ئەو گەنجە بژێت دەبێتە حوججەی سەردەمی خۆی (واتە : أحمد بن حنبل)[١٦٠] .

وەجارێکیان (أبو سهل) باسی فەرموودەکانی (هُشَیم) ی دەکرد فەرموویان : لە فەرموودەدا لە گەڵ تۆدا یەك دەنگ نین . فەرمووی:_کێیە ؟ فەرموویان : ئیمامی ئەحمەد ی کوڕی حەنبەل فەرمووی: حەزم دەکرد لە

---

[١٥٥] المناقب:(١٣٦) ،حلية الاولياء:(٩ : ١٦٧) ، تاريخ بغداد:(٤ : ٤١٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٠/٧) .

[١٥٦] البداية والنهاية : (٢٨١/١٠) .

[١٥٧] الطبقات:(١٧) ، الحديث والمحدثون:(٣٥١) ، تاريخ بغداد:(٤ : ٤١٧).

[١٥٨] الطبقات:(١٨).

[١٥٩] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١) ،المناقب:(٧٤) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٢/٧) .

[١٦٠] المناقب:(٧٨).

[١٦١] المناقب:(٧٨).

تەمەنی من کەم بکرێتەوە و بخرێتە سەر تەمەنی ئەو چونکە ئەو سوودی بۆ موسڵمانان زیاترە [(١٦١)].

(خلف بن سالم) دەڵێت : لە مەجلیسی (یزید بن هارون) دانیشتبوین یزید لە گەڵ ئەوانەی کە دەیان نوسی گاڵتەیەکی کرد ، ئیمامی ئەحمەد لە بەر خۆیەوە چەند قسەیەکی کرد ، یزید بە دەستی دای بە نێو چاوانی خۆیدا وفەرمووی : بۆ پێم ناڵێن ئیمامی ئەحمەد دانیشتووە تاکو گاڵتە نەکەم [(١٦٢)].

ئەحمەدی کوڕی (سنان القطان) دەفەرمووێت :- هیچ کەسێکم نەبینیوە (یزید) بەو شێوەیە بە گەورەیی تەماشای بکات چۆن تەماشای ئەحمەدی دەکرد وە لە هیچ کەسێك بەو شێوەیە رێزی نەدەگرد ، گەر دابنیشتایە لە تەنیشتی خۆیەوە دایدەنا و گاڵتەی لە گەڵدا نەدەکرد [*].

(احمد بن شیبان)دەڵێت : (یزید بن هارون) هیچ کەسێکی وا بە گەورەیی و مەزنی و رێزەوە تەماشا نەدەکرد چۆن بۆ ئیمامی ئەحمەد دەیکرد وەئەگەر قسەی بۆ بکردینایە لە تەنیشتییەوە دادەنیشت و زۆر شەرمی لێ دەکرد و گاڵتەی لە گەڵدا نەدەکرد وە کاتێ ئیمامی ئەحمەد نەخۆش کەوت سەردانی کرد [(١٦٣)].

کاتێ باسی ئیمامی ئەحمەد بکرایە لای (محمد بن معمرانـي الجمال) دەیفەرموو : کەس نەماوە رووی دڵی تێ بکەم ، کاتێ روو دەکەمە مەککە و مەدینە و بەصرە و کووفە و شام و جەزیرە وخوراسان و رووی دڵم دەگەڕێتەوە بۆ لای ئەو [(١٦٤)]

---

(١٦٢) ابن حنبل:(٣٧) ،المناقب:(٦٧) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٥/٧) .

* سير اعلام النبلاء (٤٦٥/٧).

(١٦٣) المناقب:(٦٧).

(١٦٤) المناقب:(١٢٣).

(محمد بن مسلم بن وارة القومسي) دەڵێت : (احمد بن صالح) له میصر،(احمد بن حنبل) له بەغدا (النفيلي) له حەڕان ،(محمد بن عبدالله) له کووفه ، روکنی ئەم دینەن[١٦٥] .

(يعقوب بن سفيان) دەڵێت : له هەزار مامۆستا(شيخ)ەوه فەرموودەم نوسيوه حوججەی نێوان من و خودا دوو کەسه فەرموويان : کێيه ؟فەرمووی:(احمد بن صالح المصري)و(احمد بن حنبل) ه [١٦٦].

(ابو همام الوليد بن شجاع السكوني) دەڵێت : کەسم نەبينيوه وەکو ئيمامی ئەحمەد وه ئيمامی ئەحمەديش کەسی نەبينيوه وەکو خۆی[١٦٧] .

ئەحمەد ی کوڕی سەعيدی الرازی دەفەرمووێت :—کەسم نەبينيوه وەك ئەحمەدی کوڕی حەنبەل فەرموودەکانی پێغەمبەری له بەر بێت(ﷺ) و له ماناکەی و فيقهەکەی تێگەيشتوو بێت [*] .

(ابو عمير الطالقاني) دەڵێت : مامۆستاکانم دەيانفەرموو(احمد بن حنبل) بيلبيلەی چاوی ئيسلامه .[١٦٨]

وەجارێکيان له مەجليسی (إسماعيل بن علية) دا کابرايەك گاڵتەيەکی کرد زۆربەيان پێکەنين ئيمامی ئەحمەديش دانيشتبوو پاشان چوون بۆ لای اسماعيل بينيان پەست بووه فەرمووی : پێدەکەنن و ئيمامی ئەحمەديش دانيشتووه !؟ وەئەگەر قامەت بۆ نوێژ بکرايه(إسماعيل بن علية) دەيفەرموو : ئەگەر ئيمامی ئەحمەد لێرەيه پێی بڵێن با پێش کەوێت [١٦٩]

---

(١٦٥) المناقب:(١٢٩) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٩/٧) .

(١٦٦) المناقب:(١٣٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٩/٧) .

(١٦٧) المناقب:(١٣٢) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٧/٧) .

* المناقب : (٦٣) ، ابن حنبل :(٨٠) .

(١٦٨) المناقب:(١٣٧).

(١٦٩) المناقب:(٦٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٤/٧) .

(أبـي العوام البزاز) دەڵێت :لای(ابو الوليد) دانیشتبوین ابو الوليد راکشابوو فەرموویان : ئیمامی ئەحمەد هات، (أبو الوليد) راستەوە بوو دانیشت و بێ دەنگ بوو ، ئیمامی ئەحمەد چەند پرسیارێکی لێ کرد ئەویش وەڵامی دەدایەوە منیش لە دڵی خۆمدا ووتم : ئێمە هەموومان مامۆستاین (شیخ) ین کەچی (ابو الوليد) لە بەر ئیمامی ئەحمەد دانیشت و راستەوە بوو [١٧٠]

(عبد الرحمن بن مهدي) دەڵێت :کەس نییە شارەزای فەرموودەکانی (سفيان الثوري) بێت وەکو ئیمامی ئەحمەد ، وەچ کاتێك تەماشای ئیمامی ئەحمەد بکەم (سفیان)م دەکەوێتەیاد، کێ دەیەوێت سفیان ببینێ ئەوا با تەماشای ئیمامی ئەحمەد بکات[١٧١] .

(عبد الوهاب الوراق) دەڵێت : کەسم نەبینیوە وەك ئیمامی ئەحمەد فەرموویان :چێ وای لێ کردووی کە ئەوەندە بەرزی کەیتەوە بە سەر ئەوانیتردا؟ فەرمووی: کەسێك پرسیاری لێ کرابێت دەربارەی شەست هەزار مەسەلە بۆ هەمووی وەڵامی دایەوە بە(حدثنا و أخبرنا)[١٧٢]

(الـحميدي) دەڵێت : تاکو من لە حیجاز و ئیمامی ئەحمەد لە بەغدا و اسحاق لە خوراسان بێت کەس بە سەرماندا سەر ناکەوێت .[١٧٣]

النفيلی دەفەرمووێت : ئەحمەد ی کوڕی حەنبەل یەکێکە لە ناودارانی ئەم دینە* .

---

[١٧٠] المناقب:(٧٢).

[١٧١] ابن حنبل:(٨١ ، ٩٩) ،المناقب:(٧٣) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٢/٧) .

[١٧٢] المناقب:(١٤٢) ،الطبقات:(٦).

[١٧٣] المناقب :(١٠٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧) .

* سير اعلام النبلاء(٤٦٦/٧) .

جارێكيان لاى (ابن أبي أوس) بووين فەرموويان :فەرموودەناسان رۆيشتن فەرمووى : خواى گەورە (ئيمامى ئەحمەدى كورِى حەنبەل)ى بۆ هێشتينەتەوە جارێ فەرموودەناسان ماون [١٧٤] .

(ابو ثور) دەڵێت: ئيمامى ئەحمەد لە ثوري زاناترو فەقيهترە[١٧٥] .

وەدەڵێت : ئەگەر كەسێك بڵێت (ئيمامى ئەحمەدى كورِى حەنبەل) يەكێكە لە ئەهلى بەهەشت ئەوا زيادەرەوى نەكردووە چونكە گەر بچيت بۆ خوراسان ودەوروبەرى دەڵێن :ئيمامى ئەحمەد پياو چاكە و گەر بچيت بۆ عێراق و شام ودەوروبەرى دەڵێن : ئيمامى ئەحمەد پياو چاكە ، جا ئەمەش بە كۆڕاى زانايان دادەنرێت.[١٧٦]

(ابو عبد الله احمد بن يحيى الذهلي) دەڵێت :ئيمامى ئەحمەدم كردووەتە پێشەوايەك لە نێوان خۆم و خواى گەورە دا [١٧٧]

(سفيان بن وكيع) دەڵێت :ئەوەى ئيمامى ئەحمەد عەيبدار بكات فاسقە [١٧٨] .

(احمد بن صالح المصري) دەڵێت : لە عێراقدا كەسم نەبينيوە وەك ئەو دوو پياوە(ئيمامى ئەحمەد) لە بەغداو (محمد بن عبدالله بن نمير) لە كووفە* .

(نصر بن علي) دەڵێت : ئيمامى ئەحمەد باشترين كەسى سەردەمى خۆيەتى .[١٧٩]

---

(١٧٤) المناقب:(١٠٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٨/٧) .

(١٧٥) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨٢) ، ابن حنبل :(٥) ،الطبقات:(٧) ،المناقب:(١٢٤) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٧/٧) ،طبقات الفقهاء :(١٠١/١) .

(١٧٦) المناقب:(١٢٤) ، ابن حنبل:(٥).

(١٧٧) المناقب:(١٢٥) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٧/٧) .

(١٧٨) المناقب:(١٢٥) ، تاريخ بغداد : (٤٢٠/٤) .

* سير اعلام النبلاء:(٤٦٦/٧) ، المناقب : (١٢٦) .

(١٧٩) المناقب:(١٢٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٧/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٧/٤) .

(ابو معمر اسماعیل بن ابراهیم الهذلي القطیعي) دەڵێت : پەنجا ساڵە وەك ئیمامی ئەحمەدم نەبینیوە لە تەمەنی گەنجییەوە ئەو زانیارتر دەبێت[١٨٠] .

(عمر بن محمد الناقد) دەڵێت : گەر ئیمامی ئەحمەد لە فەرموودەیەکدا (موافق) م بێت گوێی پێ نادەم گەر خەڵکی(مخالف) م بێت [١٨١]

(احمد بن الحجاج) دەڵێت: کەسم نەبینیوە وەکو ئیمامی ئەحمەد گەر لە سەردەمی (ابن المبارك) دا بوایە دەمانگوت لەو چاکترە[١٨٢]

پرسیار کرا لە (ابو مسهر الغسانی) :- ئایە کەسێك دەناسیت لەم ئوممەتەدا ئەمر(کاروبار)ی ئەم دینەی لە بەر بێت ؟ فەرمووی:- گەنجێك لە ڕۆژهەڵاتە (واتە : ئەحمەد) .

دەست پێ کردنی تاقیکردنەوە ﴿ المحنة ﴾[١٨٣]

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموویت:- ﴿الـــم (١) أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ (٢) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ (٣)﴾ وە پرسیارکرا لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) چ کەسێك زۆر تووشی بەڵا دەبێت ؟ فەرمووی : پێغەمبەران ئەمجار ئەوانەی وەکو ئەوانن ئەمجار ئەوانەی وەکو ئەوانن ، جا ئیمامی ئەحمەد توشی تاقیکردنەوەیەکی سەخت بوو کە هیچ کەسێك نەیدەتوانی بەرانبەری راوەستێ جگە لە ئیمامی ئەحمەد نەبێ ،(رەبیع) دەڵێت : ئیمامی شافعی کاتێ لە میسر بوو پێی وتم : ئەی (رەبیع) ئەم نامەیە ببە بۆ(احمد بن حنبل) لە بەغدا و وەڵامەکەیم بۆ بهێنەرەوە ، رەبیع دەڵێت : کاتێ گەیشتمە بەغدا شەبەق بوو

---

[١٨٠] المناقب:(١٢٨).

[١٨١] المناقب:(١٢٨) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٧) .

[١٨٢] المناقب:(١٢٩).

[١٨٣] ابن حنبل:(٤٣-٦٨).

چووم بۆ مزگەوتەکەی ئیمامی ئەحمەد نوێژم کرد و پاشان نامەکەم دا بە دەستی ئیمامی ئەحمەد ووتم : ئەمە نامەی ئیمامی شافعی یە لە میسرەوە بۆی ناردووی ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : تەماشات کردووە ؟ ووتم : نەخێر ، کاتێ نامەکەی کردەوە و خوێندییەوە چاوەکانی پڕ بوو لە فرمێسك ، ووتم : ئەی باوکی عبد الله چی تیادایە ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : (ئیمامی شافعی) دەڵێت: پێغەمبەری خوام (ﷺ) لە خەودا بینیوە و پێی فەرمووم : نامەیەك بنووسە بۆ(باوکی عبدالله ئەحمەدی کوڕی حەنبەل) سەلامی منی پێ بگەیەنە و پێی بڵێ : کە تاقیدەکرێتەوە و بانگی دەکەن بۆ ئەوەی کە گوایە قورئان دروست کراوە تۆیش وەڵامیان مەدەرەوە خوای گەورە بە عیلم بەرزت دەکاتەوە تا رۆژی قیامەت ، (رەبیع) دەڵێت : ووتم : مزگێنیم بدەرێ ، ئیمامی ئەحمەد یش کراسەکەی کە لە بەر دا بوو پێی دام ، گەڕامەوە بۆ میسر، وەڵامی نامەکەم گەیاندە (ئیمامی شافعی) ،(ئیمامی شافعی)فەرمووی : چی پێت دا ؟ ووتم : کراسەکەی کە لە سەر پێستەکەی بوو،(ئیمامی شافعی) فەرمووی : لێت ناسێنم بەڵام تەڕی بکەو بیدە پێمان با منیش شەریکت بم .[١٨٤]

سەرەتایەك دەربارەی کێشەکە

تاکو سەردەمی خەلیفە(هارون الرشید) خەڵکی لە سەر بەرنامەی پاك و پاراوی پێشین بوون و دەیان فەرموو : قورئان کەلامی خوایە و دروست کراو نییە ، بەڵام کاتێ کۆمەڵی (المعتزلة) پەیدا بوون ئەوەیان بڵاو کردەوە کە قورئان یەکێکە لە دروست کراوەکانی خوا بەڵام لەم سەردەمەدا بە نهێنی بوو کاتێ ئەم قسەیە گەیشتە (هارون الرشید) فەرمووی: بیستومە کە (بشر المریسی) گوتویەتی قورئان دروست کراوە سوێند بە خوا گەر بیدۆزمەوە دەبێ بە شێوەیەك بیکوژم کەس وا نەکوژرابێت بۆیە (بشر المریسی) خۆی دەرنەخست

---

[١٨٤] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٧٨) ،المناقب:(٤٥٥).

تاكو (هارون الرشيد) كۆچى دوایی كرد ئەمجار خۆى دەرخست و بانگەوازى خەڵكى كرد بۆ ئەو گومڕایی یە ،وە لە كاتى(الأمين)شدا نەیدەوێرا نزیك بكەوێتەوە و بەزەقى گومڕایەكەى بڵاو بكاتەوە بەڵام كاتىٚ(مأمون) بوو بە خەلیفە چەند كەسێك لە زانایانى(المعتزلة) بوون بە هاوڕێى و نزیكى و توانیان قەناعەتى پىٚ بكەن كە قورئان دروست كراوى خوایە (ولا حول ولا قوة الا بالله)[١٨٥]

دەست پىٚ كردنى (المحنة)

لە مانگى رەبیعى یەكەمى ساڵى ٢١٢ كۆچى خەلیفەى موسڵمانان (مأمون) دووبیدعەى لەناو خەڵكیدا بڵاو كردەوە یەك لە یەك گومڕا ترو خراپتر بوو ، یەكەمیان ئەوە بوو كە دەیگوت قورئانى پیرۆز دروست كراوى خوایە (القرآن مخلوق) وە دووەمیان ئەوە بوو كە دەیگوت : (علي بن ابي طالب) لە هەمووخەڵكى باشترە(مەبەستى ابو بكر و عمر بوو) بێگومان ئەمە هەڵە و تاوانێكى گەورەیە[١٨٦] ، وە لە ساڵى ٢١٨ ك مأمون كە خۆى لە طرسوس بوو نوسراوێكى نارد بۆ جێگرەكەى خۆى لە بەغدا كە (اسحاق بن ابراهيم بن مصعب) بوو تیایدا فەرمانى پىٚ كردبوو كە هەموو قازى و فەرموودەناسان تاقیبكاتەوە دەربارەى قورئان كە ئایە دروست كراوە یان نا ، وە كۆمەڵێكیان بۆ بنێرێت بۆ لاى خۆى وچەند نوسراوێكى دى نارد كە زیاتر بایەخى دەدا بەو مەسەلەیە، هەموو ئەو نوسراوانە (ابن جرير) لە كتێبەكەیدا نوسیویەتى[١٨٧] وە ئەم قسەیە نەك تەنها فەرموودەناسان و زانایانى ئەهلى سوننەو جەماعە پێى رازى نەبوون تەنانەت زانایانى ئەهلى كەلامیش هەموو لە سەرى یەك دەنگ نەبوون[١٨٨]،

---

[١٨٥] المناقب:(٣٠٨) ، ابن حنبل :(٤٤) ، سير أعلام النبلاء :(٧/٤٩٠) .

[١٨٦] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٢٣).

[١٨٧] البداية والنهاية :(١٠ : ٢٢٨) المناقب:(٣١٠).

[١٨٨] بۆ وەرگرتنى زانیارى زیاتر تەماشاى كتێبى البداية والنهاية بكە:(١٠ : ٢٢٨ ، ٣٢٧).

وەکاتیٚ نامەکانی (مأمون) دەگەیشتە بەغدا بە سەر خەڵکیدا دەخوێنرایەوە ، وەلە یەکێك لە نامەکاندا (مأمون) چەند کەسێکی دیاری کردبوو کە بینێرن بۆ لای خۆی ئەوانیش فەرموودە ناسان بوون لەوانە: (محمد بن سعد كاتب الواقدي) و (أبو مسلم المستملي) و (يزيد بن هارون) و(يحيى بن معين) و (ابو خيثمة) و (زهير بن حرب) و(احمد بن الدورق) وە هەموویانی نارد بۆ لای (مأمون) کە لە شاری (الرقة) بوو وە هەموو تاقیکرانەوە ئەوانیش بە ناچاری دانیان نا بەوەدا کە قورئان دروست کراوە ، پاشان (مأمون) هەموویانی گەڕانەوە بۆ بەغدا و فەرمانی کرد کە لە ناو فەقیهەکاندا بڵاو بکرێتەوە ، اسحاق فەرمانەکەی (مأمون) ی جیٚ بە جیٚ کرد ئەمجار اسحاق خەڵکێکی زۆری کۆ کردەوە لە فەرموودەناسان و فەقیهەکان و پێشەوا و وتاربێژی مزگەوتەکان و خەڵکی دی وە بانگەوازی هەموویان کران بۆ ئەو مەبەستە بە فەرمانی (مأمون) وەباسی ئەوەی بۆ کردن کە فەرموودەناسان رازی بوون لە سەر ئەو قسەیە ئەمجار ئەوانیش بە ناچاری رازی بوون لە سەر ئەوەو لە ناو خەڵکیدا فیتنەیەکی گەورە بڵاو بووەوە ، إنا لله وإنا إليه راجعون .[189]

ئەمجار (مأمون) چەند نوسراوێکی نارد بۆ اسحاق کەتیایدا هەندیٚ شوبهەی هێنایەوە بە مەبەستی بەڵگە هەرچەند هیچ لەوانە بەڵگە نەبوون بەڵکو بەڵگە بوون لە سەر خۆیان (ابن جرير) باسی ئەو شوبهانە دەکات ، وەفەرمان بە اسحاق کرا کە بۆ خەڵکی بخوێنێتەوە و بانگەواز بکات بۆ ئەوەی کە قورئان یەکێکە لەدروست کراوەکانی خوا ئەمجار اسحاق کۆمەڵێکی دی بانگ کرد لەوانە (احمد بن حنبل) و (قتيبة) و (ابو حيان الزيادي) و (بشر بن الوليد) و (علي بن

(١٨٩) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٢٨).

ابي مقاتل) و (سعدوية الواسطي) و (علي بن الجعد) و(اسحاق بن ابي اسرائيل) و (ابن الهرش) و(ابن علية الاكبر) .. .. هتد [١٩٠]

كاتێ ئەو كۆمەڵە كەسە چوونە ژوورەوە اسحاق نوسراوەكەی(مأمون) ی خوێندەوە ئەمجار رووی كردە (بشر بن الوليد) فەرمووی : چ دەڵێیت دەربارەی قورئان ؟فەرمووی: كەلامی خوایە ، فەرمووی: دەربارەی ئەوە پرسیار ناكەم ، ئایە دروست كراوە ؟ فەرمووی : دروستكەر(خالق) نییە ، اسحاق فەرمووی : دەربارەی ئەوەش پرسیار ناكەم . ئەویش فەرمووی : لەوە باشتر نازانم و سوور بوو لە سەر ئەم قسەیە ، پاشان اسحاق فەرمووی : ئایە شایەتی دەدەی كە هیچ خوایەك نییە تەنها(الله) نەبێت ،تاك وتەنهایە ، هیچ شتێك پێش ئەو نەبووە و پاشی ئەویش هیچ نییە ، هیچ شتێك لە وێنەی نییە لە دروست كراوەكانی و لە مانایەك لە ماناكانی و هیچ روویەك لە رووەكانی ؟فەرمووی: بەڵێ ، ئەویش بە كاتبەكەی فەرموو : ئەوەی كە فەرمووی بینوسە ، ئەویش نوسی .

ئەمجار یەك بە یەك تاقییانی كردەوە زۆربەیان رازی نەدەبوون لە سەر ئەوەی كە قورئان دروست كراوێكە لە دروست كراوەكانی خوا ، بەو شێوەی كە (بشر بن الوليد) تاقیكرایەوە ئەوانیش تاقیكرانەوە ئەوانیش دەیانفەرموو : بەڵێ .كاتێ كە ئیمامی ئەحمەد هاتە پێشەوە اسحاق فەرمووی : ئایە دەڵێیت قورئان دروست كراوە ئەویش فەرمووی: قورئان كەلامی خوایە و لەمەیش زیاتر ناڵێم . فەرمووی : چ دەڵێیت بەو نوسینەی كە خوێندمانەوە ؟فەرمووی: دەڵێم (ليس كمثله شئ وهو السميع البصير) یەكێك لە موعتەزیلەكان كە ناوی (ابن البكاء الاصغر) بوو فەرمووی : ئەوە دەڵێت خوای گەورە دەبیسێ بە گوێ و دەبینێ بە چاو ، اسحاق فەرمووی : چیت دەوێت بەو قسەیەت كە دەڵێیت (سميعٌ بصير) ؟فەرمووی: ئەوەم دەوێت كە خوای گەورە دەیەوێت ئەویش ئەوەیە كە خۆی

---

(١٩٠) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٢٩).

وەسفی خۆی کردووە و لەمە زیاتر ناڵێم ، (إسحاق)یش وەڵامی هەموویانی یەك یەك ناردن بۆ لای (مأمون) ، وەهەبوو لە دانیشتوان بە ناچاری دەیفەرموو قورئان دروست کراوە چونکە بڕیار بوو هەر کەسێك نەڵێت ئەوا لە سەر کارەکەی لادەبرێت و ئەگەر لە (بيت المال) ەوە پارەی بۆ بهاتبایە ئەوا چیتر نەدەهات و ئەگەر (مفتی) بوایە نەیاندەهێشت فەتوا بدات و ئەگەر فەرموودەناس بوایە نەیاندەهێشت کەس گوێی لێ بگرێت و گوێ لە کەس بگرێت وئەم فیتنەیە بڵاو بووە وە ولاحول ولا قوة الابالله .[١٩١]

کاتێ وەڵامی نامەکان گەیشتە (مأمون) سوپاسنامەیەکی نارد بۆ اسحاق و دەست خۆشی لێ کرد وەڵامی هەر یەکەی لەوانە دایەوە کە ناویان هاتبوو لە نامەکەی اسحاقدا ئەمجار فەرمانی کرد دیسانەوە تاقیان بکاتەوە ئەگەر هەر کەسێك رازی بوو با لە ناو خەڵکیدا بڵاوی بکاتەوە گەر رازی نەبوو ئەوا بە بەستراوی بیان نێرە بۆ سەربازگەی (مأمون) بە پارێزراوی بۆ ئەوەی (مأمون) خۆی بە چاوی خۆی بیانبینێ چونکە مأمون بەڵێنی داوە کێ رازی نەبێت ئەوا بە شیر(شمشێر) لە گەڵیدا بجوڵێتەوە دیسان اسحاق ئەو زانایانەی کۆ کردەوە لەوانە (ابراهيم المهدي) کە هاوڕێی (بشر بن الوليد الكندي) بوو ، چونکە (مأمون) فەرمانی کردبوو گەر ئەو دوو کەسە رازی نەبوون ئەوا بیانکوژن بەڵام کاتێ تاقیکرانەوە رازی بوون ئەو ئایەتەی خوای گەورەیان کردە بەڵگە کە دەڵێت ﴿إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ﴾ هەموویان رازی بوون تەنها چوار کەس نەبێت ئەوانیش (محمدی کوڕی نوح الجنديسابوری) و(الحسن ی کوڕی حماد ی السجاده) و(عبيد الله ی کوڕی عمر القواريري) و(ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل) اسحاق ئەو چوار کەسەی کەلەپچە کردو ئامادەی کردن کە بیاننێرێت بۆ لای (مأمون) ، بۆ سبەینی دیسان تاقیانی کردەوە بەڵام(سجادة)

---

(١٩١) البداية والنهاية:(١٠ :٢٢٩).

وەڵامی دانەوە و رازی بوو ئەویش ئازاد کرا ئەمجار بۆ رۆژی سێیەم بانگی کردن و تاقیکردنەوە بەڵام (القواريري) وەڵامی دانەوە و رازی بوو ئەویش ئازاد کرا ، بەڵام ئەو دوو کەسەی کە وەڵامی نەدانەوە (احمد بن حنبل) و(محمد بن نوح) بوون ئەوانیش سووربوون لە سەر قسەی خۆیان (اسحاق)یش بە ئاسن و زنجیر و کەلەپچە توند بەستنی و ناردنی بۆ لای (مأمون) کە لە طرسوس بوو لە گەڵیاندا نوسراوێکی نارد[١٩٢]،ئا لەو کاتەدا کە ئیمامی ئەحمەد لە بەندیخانەبوو لای اسحاق ، اسحاق بە هاوڕێکانی خۆی گوتبوو : گەر خواردنیان هێنا بۆ ئیمامی ئەحمەد پێم خۆشە بیبینم کاتێ هێنایان بینی وا دوو نان و یەك خەیارە اسحاق فەرمووی : کەسێك بە ئەمە رازی بێت وەڵاممان ناداتەوە .[١٩٣]

أحمد و محمد بن نوح بە بەند کراوی لە سەر یەك حوشتر بەڕێ کەوتن لە رێگادا ئیمامی ئەحمەد دوعای دەکرد کە لەگەڵ (مأمون) دا کۆ نەبێتەوە و چاوی بە چاوی نەکەوێت[١٩٤] ، (صالح ی کوڕی ئیمامی ئەحمەد) دەڵێت : تاکو ئەنبار لە گەڵیاندا رۆیشتین (ابو بكر الأحول) بە باوکمی فەرمووی: ئەی باوکی عبدالله گەر ناچاریان کردیت کە بە شیر (شمشێر) وەڵامت دەدەنەوە لە قسەی خۆت دەگەڕێیتەوە ؟ فەرمووی : نەخێر[١٩٥].

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : هیچ وتەیەك زۆر کاریگەری نەبووە لە سەرم وەك قسەی ئەو کابرا دەشتەکییە کە ناوی(جابر بن عامر) بوو ، پێی وتم : (ئەمڕۆ تۆ نوێنەری خەڵکیت تۆیش رەشبین مەبە لە سەریان و تۆ ئەمڕۆ گەورەی خەڵکیت ئاگادار بە وەڵامیان نەدەیتەوە گوناهی هەموو هەڵبگریت لە رۆژی قیامەتدا ، وەئەگەر خوات خۆش دەوێت ئارام بگرە لە ئەوەی کە لە سەریت

---

[١٩٢] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٢٩) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٩٠) .

[١٩٣] المناقب:(٢٥٢) ، سير أعلام النبلاء :(٥٣٨/٧) .

[١٩٤] البداية والنهاية:(١٠ :٢٢٩).

[١٩٥] المناقب:(٣١٢) ، سير أعلام النبلاء :(٤٩٢/٧) .

باش بزانه له نێوان تۆ و بەهەشتدا هیچ شتێك نییه تەنها کوشتنت نەبێت و گەر نەکوژرێیت ئەوا هەر دەمریت و گەر بژێیت به سەربەرزی دەژێیت) ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : ورەی زۆر بەرز کردمەوە[١٩٦] ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : کەسم نەبینیوە وەکو(محمدی کوڕی نوح) له تەمەندا زۆر گەورە نەبوو و عیلمێکی کەمی پێ بوو کەچی زۆر سوور بوو له سەردینەکەی ، جارێکیان دوو به دوو بووین پێی فەرمووم : ئەی باوکی عبدالله ، الله الله تۆ وەك من نیت تۆ کەسێکیت خەڵکی چاوت لێ دەکەن و شوێنت دەکەون ، له خوا بترسه له سەر قسەی خۆت سوور به و خۆراگر به .ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : زۆر سەرسام بووم له ئامۆژگارییه به نرخەکەی[**] .

پاشان (مأمون) به نوسراوێك(اسحاق)ی ئاگادار کردەوە که ئەو خەڵکەی ناچار بوونه کاتێ رازی بوون و ئەو ئایەتەیان کرووەتەبەڵگه که دەفەرموێت ﴿إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ﴾ بەڵام ئەوانەهەڵەن و دەبێ هەموویان رەوانه بکرێن بۆ طرسوس ، ئەوانیش به رێ خران .

کاتێ ئیمامی ئەحمەد و هەموو ئەو خەڵکه له سەربازگەی (مأمون) نزیك بوونەوە خزمەتکارێك له خزمەتکارەکانی (مأمون) هات بۆ لایان به چمکی کراسەکەی فرمێسکی دەسری و فەرمووی : ئەی باوکی عبدالله (مأمون) شیر (شمشێر)ێکی دەرهێناوە تاکو ئێستا دەرنەهێنراوە و سوێندی خواردووە گەر وەڵامی نەدەیتەوە که قورئان دروست کراوە ئەوا دەتکوژێت .

ئەمجار ئیمامی ئەحمەد هەردوو ئەژنۆی خۆی خستە سەر گڵەکەو سەری بەرز کردەوە بۆ ئاسمان وفەرمووی:﴿ گەورەم خودایه،، حیلم و میهرەبانی وبەزەییت ئەو فاجرەی له خۆبایی کردووە تاکو جورئەت بکات

(١٩٦) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٧٨) ،المناقب:(٣١٣) ، سير أعلام النبلاء :(٤٩٢/٧) .

** سير أعلام النبلاء (٤٩٣/٧) .

خۆشەويستەكانى تۆ دەكوژێت ، خودايە ئەگەر قورئان كەلامى تۆيەو دروست كراو نييە لە كۆڵمانى بكەرەوە﴾[١٩٧] كاتىٰ لە خەيمەكەى (مأمون) نزيك بوونەوە لە نيوە شەودا كابرايەك خۆى كرد بە ژووردا وفەرمووى: موژدە وا (مأمون) كۆچى دوايى كرد[١٩٨]. خواى گەورە دوعاى ئيمامى ئەحمەدى قبولٰ كرد و نە (مأمون) ئەوانى بينى وەنە ئەمان (مأمون) يان بينى .وە ئەمجار ئيمامى ئەحمەد و محمدى كورِى نوح گەڕانەوە بۆ بەغدا ، لە گەڕانەوەدا لە ساڵى ٢١٨ ك (محمدى كورِى نوح) كۆچى دوايى كرد و ئيمامى ئەحمەد نوێژى لە سەر كرد[**] .

لەو كاتەدا كە ئيمامى ئەحمەد بەند كرابوو خەڵكى دەهاتن بۆ لاى وباسى ئەوەيان بۆ دەكرد كە (توقيە) بكات واتە شتێك بڵێت و بە دلٰ مەبەستى نەبێت . ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : جا چ لەو فەرمودەيە دەكەن كە دەڵێت : (ئيماندارى وابوو پێش ئێوە بە منشار دەيان كردە دوو لەتەوە كەچى وازى لە دينەكەى خۆى نەدەهێنا) من لە بەند ناترسم لە گەلٰ مالٰى خۆمدا وەكو يەكە و لە كوشتن ناترسم بەلاٰم لەوە دەترسم لە كاتى ئازاردانمدا بە قامچى خۆڕاگر نەبم[١٩٩] جا بۆيە هەموو كاتىٰ لە خواى بالاٰدەست دەپاڕايەوە بۆ ئەوەى ئارامى پىٰ ببەخشێت ، ئيمامى ئەحمەد بۆ هەموو سجنەكان بەرنوێژى دەكرد و خەڵكى لە ناو بەندينخانەو لە دەرەوەش دوعايان بۆ دەكرد .

كاتىٰ (مأمون) كۆچى دوايى كرد دوو وەسێتى بە جىٰ هێشت يەكەميان ئەوە بوو كە داواى لە (معتصم) ى براى كرد پاش خۆى خەڵكى تاقيبكاتەوە و لە سەر پەيڕەو و بەرنامەكەى ئەو بڕوات ، وەدووەميان ئەوە بوو كە زياتر بايەخ

---

(١٩٧) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٧٨).

(١٩٨) المناقب:(٣١٤) ، سير أعلام النبلاء :(٤٩٢/٧) .

** سير اعلام النبلاء(٤٩٣/٧).

(١٩٩) المناقب:(٣١٦) ، سير أعلام النبلاء :(٤٩١/٧-٤٩٢) .

بدات بە(احمد بن ابي دؤاد) و بيكات بە وەزيرى خۆى و پشتى پىٚ ببەستيٚت چونكە (ابن ابي دؤاد) زياتر بايەخى دەدا بە كيٚشەكەو (معتصم) پياويٚك نەبوو خەريكى عيلم و زانيارى بيٚت بەلٚكو خەريكى شەڕ و غەزا كردن بوو بۆيە هەموو كيٚشەكەى خستە ئەستۆى (ابن ابي دؤاد) .[٢٠٠]

لە بەر دەستى (معتصم) دا[٢٠١]

كاتىٚ كە (مأمون) كۆچى دوايى كرد ئيمامى ئەحمەديان گەڕانەوە بۆ بەغدا پاشان معتصم بوو بە خەليفەى موسلٚمانان كەچى ديسان(احمد بن ابي دؤاد) بوو بە (قاضي القضاة) و يەكيٚك لە پياوە نزيكەكانى (معتصم)* لە رەمەزانى سالٚى ٢١٩ ك دا ئيمامى ئەحمەد بە بەند كراوى برا بۆ مالٚى (اسحاق بن ابراهيم) كە بەر پرسى پۆليسى بەغدا بوو لەوىٚ بەند كرا و هەموو رۆژيٚك دوو كەسيان بۆ لاى ئيمامى ئەحمەد دەنارد بە مەبەستى گفتوگۆ كردن يەكيٚكيان (احمد بن رياح) و ئەويدى (ابو شعيب الحجاج)بوو وتوويٚژيٚكى زۆريان لە گەلٚدا دەكرد پاشان ئەگەر بيانويستايە بڕۆن ئەوا دەيانگوت (قيد) يٚكى دى بۆ زياد كەن ، قەيدەكانى پيٚى گەيشتە چوار دانە لە يەكيٚك لە وتوويٚژەكاندا ئيمامى ئەحمەد بە يەكيٚكيانى فەرموو: چ دەلٚيٚيت دەربارەى عيلمى خوا ؟ فەرمووى : عيلمى خوا دروست كراوە . ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: ئەوا كوفرت كرد . كابرايەك بە تەنيشتيانەوە بوو فەرمووى : ئەى نازانى ئەمە نيٚردراوى خەليفەى موسلٚمانانە ؟فەرمووى: بەلٚى بەلاٚم ئەو كوفرى كرد .

بەم چەشنە ئيمامى ئەحمەد خواى لىٚ رازى بيٚت بيست و هەشت مانگ لە زيندان‌دا مايەوە لەو ماوەيەدا ئەو نويٚژى بۆ سجنەكان دەكرد ، پاشان بانگ

---

(٢٠٠) ابن حنبل:(٦٥).

(٢٠١) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٧٩ – ٢٨١) ،المناقب:(٣١٩–٣٤٨) ، سير أعلام النبلاء :(٧/٥٠٤،٤٩٤) .

* المناقب : (٣١٩ ،٣٤٨) ، البداية والنهاية : (٢٧٩–٢٨١) .

کرا بۆ لای خەلیفە پێیان فەرموو: ئەگەر وەڵامی خەلیفە نەدەیتەوە ئەوا دەتخاتە جێگایەکەوە هەرگیز ڕۆژ بە چاو نابینی ، پاشان برا بۆ بەندینخانە و سبەینیێ بردیان بۆ لای خەلیفە هەموو کۆت و کەلەپچەو ئاسنەکانی هەڵگرد و چووە ژوورەوە بۆ لای خەلیفە بینی وا خەلیفە و (احمد بن ابي دؤاد) و کۆمەڵێك لە زانایانی موعتەزیلە دانیشتوون[٢٠٢]. بە مەبەستی ترساندنی ئیمامی ئەحمەد بینی وا دوو کەس بە کوژراوی لە ژوورەکەدا فڕێ دراون بەڵام ئیمامی ئەحمەد بایەخی پێ نەدا کەچی لەو کاتەدا ڕووی کردە (ابو عبد الرحمن الشافعي) کەلەوی دانیشتبوو فەرمووی: چی شتێك دەزانی دەربارەی (مەسح لە سەر خوف) لە (ئیمامی شافعی)یەوە ؟ ابن ابي دؤاد فەرمووی :تەماشا کەن ئەو کابرایە بانگ کراوە بۆ ئەوەی بدرێ لە ملی، کەچی ئەو باسی فیقه دەکات[٢٠٣].

کاتێ (المعتصم) ئیمامی ئەحمەدی بینی فەرمووی: وەرە پێشەوە ، ئەویش پێش کەوت فەرمووی: دانیشە ، ئیمامی ئەحمەد دانیشت ، کەمێك بێ دەنگ بوون ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: ڕێگام دەدەی قسە بکەم ، معتصم فەرمووی : بەڵێ ، ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: ئەی پێشەوای ئیمانداران ئایە پێغەمبەری ئامۆزات (ﷺ) بۆ چ شتێك بانگەوازی خەڵکی کرد ؟ معتصم فەرمووی: بۆ ئەوەی خەڵکی شایەتمان بهێنن و بڵێن (لا إلـــهَ الاَّ اللهُ) ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : من شایەتی دەدەم کە (لا إلـــهَ الاَّ اللهُ) . ئیمامی ئەحمەد چەند بەڵگەیەکی بۆ هێنانەوە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بانگەوازی خەڵکی کردووە بۆ (لا إلـــهَ الاَّ اللهُ) وە ئەگەر کێ ئەوە بڵێت چیتر خوێنی حەرام دەبێت لە سەر موسڵمانان . ئەمجار (ابن ابي دؤاد) چەند قسەیەکی کرد بەڵام ئیمامی ئەحمەد وەڵامی نەدەدایەوە چونکە لە قسەکانی تێنەدەگەیشت . (معتصم) فەرمووی: بۆ وەڵامی

---

[٢٠٢] المناقب:(٣١٩).

[٢٠٣] الطبقات:(٩٦) ،المناقب:(٣٢٠) ، ابن حنبل:(٩٦) ،حلية الاولياء:(٩ :١٨٦).

نادەيتەوە ؟ ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: بە كەسێكى ئەهلى عيلمى نازانم تاكو قسەى لە گەڵدا بكەم . ئەمجار معتصم فەرمووى: ئەگەر كەسێكى پێش من تۆى بەند نەكردبايە ئێستا من تۆم نەدەگرد. ئەى عبدالرحمن فەرمانم پىٚ نەكرديت كە ئەم كێشەيە كۆتايى پىٚ بهێنى ؟ ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : الله اكبر ئەمە دەرگايەكە لە موسڵمانان دەكرێتەوە ، ئەمجار معتصم فەرمووى : عبد الرحمن گفتو گۆى لە گەڵدا بكە . عبدالرحمن فەرمووى: چى دەڵێيت دەربارەى قورئان ؟ ئيمامى ئەحمەد وەڵامى نەدايەوە ، معتصم فەرمووى: وەڵامى بدەرەوە ، ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: چى دەڵێيت دەربارەى عيلم ؟ عبدالرحمن بىٚ دەنگ بوو ، ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : قورئانى پيرۆز لە عيلمى خوايە ، وە كىٚ بڵێت عيلمى خوا دروست كراوە ئەوا كوفرى كردووە ، عبد الرحمن بىٚ دەنگ بوو ، بەڵام لە ناو خۆياندا فەرموويان : ئەى پێشەواى ئيمانداران تۆ و ئێمەى كافر كرد ، بەڵام معتصم گوێى پىٚ نەدان عبد الرحمن فەرمووى : خودا بوو بەڵام قورئان نەبوو . ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: ئايە خودا بوو عيلم نەبوو ؟ عبد الرحمن بىٚ دەنگ بوو ، ئەمجار لە ناو خۆياندا دەستيان بە مقۆ مقۆ كرد ، ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : ئەى پێشەواى ئيمانداران بەڵگەيەكم لە قورئان يا فەرموودەكان بۆ بهێنەوە تاكو منيش شوێنتان بكەوم ، (ابن ابي دؤاد) فەرمووى : بۆ تۆ تەنها شوێنى ئەو دوو شتە دەكەويت ؟ ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: ئيسلام لە سەر ئەو دوو شتە بەندە ، ئەمجار گفتوگۆيەكى زۆر كرا بەڵام نەيانتوانى ئيمامى ئەحمەد ببەزێنن ، ابن ابي دؤاد فەرمووى : ئەى پێشەواى ئيمانداران والله ئەم كابرايە گومڕايە و بانگى خەڵكى دەكات بۆ گومڕايى و بيدعە ئەمانەش هەموو فەقيهەكان وقازێكانى تۆن پرسياريان لىٚ بكە ، ئەويش فەرمووى : چ دەڵێن ؟ ئەوانيش هەموو قسەكەى ئەويان كرد .

ئەمجار لە رۆژی دووەم وسێیەم بانگیان کرد بەڵام پشت بە خوا هەموو رۆژێك ئیمامی ئەحمەد سەردەکەوت بە سەریاندا گەر بێ دەنگ بوونایە ابن ابي دؤاد دەستی دەکرد بە قسە کردن لە بەر ئەوەی بێ دەنگ نەبن کەچی لە هەموویان جاهیل ترو نەفام تر بوو . وەشتی زۆریان باس دە کرد ئیمامی ئەحمەد دەیفەرموو: تاکو ئێستا شتی وام نەبیستووە ، ابن غوث کە یەکێك بوو لە زانایانی موعتەزیلە دەستی بە قسە کردن کرد و زۆری گوت و درێژەی پێدا ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : من نازانم تۆ چی دەڵێیت بەڵام هەر ئەوەندە دەزانم کە (إنَّ الله أحدٌ صمدٌ ليس كمثله شيء) ئەویش بێ دەنگ بوو ئەمجار باسی بینینی خوای گەورەیان کرد لە قیامەتدا و ویستیان سەنەدی فەرموودەکە زەعیف بکەن بەڵام بەڵگەکانی ئیمامی ئەحمەد زۆر لەوە زیاتر بوو کە ئەوان لە مێشکی خۆیاندا دایان نابوو .

لە گەڵ ئەم هەموو قسانەدا معتصم بە زبانی خۆش لە گەڵ ئیمامی ئەحمەد دا قسەی دەکرد و دەیفەرموو: ئیمامی ئەحمەد وەڵامم بدەرەوە تاکو بتکەم بە نزیك ترین کەسی خۆم وە کەسێك کە هەموو شتێك بە دەستی ئەو بێت ، ئیمامی ئەحمەد : دەیفەرموو : یەك ئایەت یا یەك فەرموودەم بو بهێننەوە تاکو وەڵامتان بدەمەوە .

لە کاتی ئەو هەموو قسانەدا ئیمامی ئەحمەد بەڵگەی بۆ ئەوان دەهێنایەوە کەچی ئەوان دەیانگوت : ئەی پێشەوای ئیمانداران ئەم کابرایە گومڕایە و خەڵکی بانگ دەکات بۆ گومڕایی . کاتێ بینیان قسە کردن لە گەڵێدا هیچ سوودی نییە فەرموویان :ئەی پێشەوای ئیمانداران جوان نییە بۆ تۆ ئەم کابرایە ئازادکەیت و دوو خەلیفە ببەزێنێت ، لەم کاتەدا معتصم پەست بوو بە ئیمامی ئەحمەدی فەرموو : لەعنەتی خوات لێ بێت حەزم کرد وەڵامم بدەیتەوە کەچی وەڵامت نەدامەوە ، بیبەن بۆ بەندیخانەو ئازاری بدەن ، ئەوانیش

دەستیان کرد بە لێدانی ئیمامی ئەحمەد و چەند تەڵێك لە قژی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە ئیمامی ئەحمەد پێی بوو لێیان سەند، ئەمجار ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : ئەی پێشەوای ئیمانداران پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمووێت : ((لا يحل دم امرئ مسلم يشهد ان لا اله الا الله الا باحدى الثلاث)) وەدەفەرمووێت : ((أُمرت أنْ أقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فاذا قالوها عصموا مني دماءهم واموالهم)) ئەی بە چ شتێك خوێنی من حەڵاڵ دەکەیت ، ئەی پێشەوای ئیمانداران بیر بکەرەوە وەستانت لە بەر دەستی خوادا وەکو وەستانم لە بەر دەستتدا ، لێرەدا معتصم سارد بووەوە بەڵام هێندە فەرموویان : ئەمە گومڕایەو خەڵکی بانگ دەکات بۆ گومڕایی ، دیسان معتصم فەرمانی کرد بە لێدانی ئیمامی ئەحمەد، ئەوانیش دەستیان کردەوە بە لێدانی . معتصم دەیفەرموو : توند توند لێیدەن خوا دەستتان ببڕێت .

کاتێ قامچی یەکەمی لێدرا ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: (بسم الله) وە کاتێ دووەمیان لێدا فەرمووی: (لا حول ولا قوة الا بالله) وەلە سێیەمدا فەرمووی : (قورئان کەلامی خوایە و دروستکراو نییە) ، وەلە چوارەمدا فەرمووی : ﴿قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللّهُ لَنَا﴾ ، تاکو بیست ونۆ قامچی لێدرا . هێندە بە توندی لێیان دەدا کە هیچ کەسێك نەیدەتوانی بەرگەی بگرێت ئەوەتا (شاباص التائب) کە یەکێك بوو لەوانەی کە ئازاری ئیمامی ئەحمەدی دەدا پاشان تەوبەی کردبوو دەڵێت :(هەشتا قامچیم دا لە ئیمامی ئەحمەد ئەگەر بدرایە لە فیل راست نەدەبووەوە) پاشان چەند جارێك معتصم داوای لێ کرد کە وەڵامی بداتەوە کەچی وەڵامی نەدەدایەوە ، وەچەند جارێك ئیمامی ئەحمەد لە بەر دەستیاندا دەبورایەوە ، دواجار کە بورایەوە کاتێ بە خەبەر هاتەوە بینی لە ژوورێکدایەو دەست وپێی کراوەتەوە ،ئەمە لە بیست و پێنجی رەمەزانی ساڵی ٢٢١ ك ئەمجار

خەلیفە فەرمانی کرد کە بچێتەوە ماڵی خۆیان چونکە بە کەڵکی ئەوە نەدەهات چیتر لە بەندینخانەدا بمێنێتەوە .

(المروزي) دەڵێت : کاتێ ئیمامی ئەحمەد لە بەندینخانە بوو چووم بۆ سەردانی و ووتم : ئەی باوکی عبدالله خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت : ﴿وَلا تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ﴾ ئیمامی ئەحمەد وەڵامی دایەوە و فەرمووی: بچۆ دەرەوە بزانە چی دەبینیت؟، المروزی دەڵێت : کاتێ چوومە دەرەوە خەڵکێکی زۆرم بینی دانیشتوون کاغەز وپێنوسیان بە دەستەوەیە .ووتم : ئێوە چ دەکەن وا لێرە دانیشتوون ؟فەرموویان: چاوەروانی (ئیمامی ئەحمەد)ین چ وەڵامێك دەداتەوە تاکو بینوسین ، منیش بە ئیمامی ئەحمەدم گوت ، ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : خۆم دەکوژم بەڵام ئەو خەڵکە گومڕا ناکەم و لە رێ لایان نادەم . ئەو هەموو ئازار و ئەشکەنجەیەی ئیمامی ئەحمەد هیچ لە بیر وباوەڕی نەهێنایە خوارەوە سەربازەکان ناچار بوون رێگایەکی دی بگرنە بەر ئەویش ئەوەبوو کە یەکێك لە سەربازەکان بە معتصم ی گوت : ئەی خەلیفەی موسڵمانان رێگام بدەن با بیکوژم . ابن ابي دؤاد فەرمووی : نەخێر گەر لێرە بیکوژن ئەوا لە ناو خەڵکیدا رێزی زیاد دەکات و خەڵکی زیاتر شوێنی دەکەوێت بۆیە ابن ابي دؤاد چەند کەسێکی بانگ کرد و کردنی بە شایەت کەوا ئیمامی ئەحمەد بە سەلامەتی چووەتە دەرەوە .

کاتێ ئیمامی ئەحمەد گەڕایەوە ماڵەوە پزیشك سەردانی کرد و چەند پارچە گۆشتێکی مردووی لە لەشی بڕی و فرەی دا و دەستی بە تەداوی کردنی کرد . وەهەموو ساتێك هەواڵی دەگەیشتە لای معتصم چونکە معتصم پەشیمان بووەوە لە ئازاردانی ئیمامی ئەحمەد و حەزی دەکرد زوو چاك ببێتەوە و کاتێ چاك بووەوە معتصم و هەموو موسڵمانان خۆشحاڵ بوون ، ئیمامی ئەحمەد گەردنی هەموو ئەو کەسانەی ئازاد کرد کە ئازاریان دابوو تەنانەت (معتصم) یش

و هەمیشە دەیفەرموو: چ سوودێك وەردەگریت گەر براکەت بە هۆی تۆوە ئازار بدرێت ، لە رۆژی قیامەتدا بانگ دەکرێت : ئەوانەی کە پاداشتیان لە سەر خوایە با هەستن بۆیە کەس هەڵناسێت تەنها ئەوانە نەبێت کە لێبوردە بوونە .

کاتیَ ئازاد کرا چەندین موسڵمان و زانای موسڵمانان سەردانیان کرد وەك (یعقوب بن ابراهیم الزهري) و(سلیمان بن داود) و نێو چاوانی ئیمامی ئەحمەدیان ماچ کرد ، ئیمامی ئەحمەد پێی ناخۆش بوو کە(اسحاق بن راهویە) ئازار بکێشێت و بێت سەردانی بکات بۆیە ئیمامی ئەحمەد بڕیاری دا کە ئەم بچێت بۆ سەردانی لە شاری(الری) هەرچەندە لەوەو پێش یەکتریان نەبینی بوو بەڵام ناوی یەکتریان بیستبوو وە یەکتریان خۆش دەویست ، کاتیَ ئیمامی ئەحمەد گەیشتە شاری(الری) چووە یەکێك لە مزگەوتەکان بارانێکی زۆر دەباری و بایەکی بەهێز هەڵی کردبوو وەکاتەکەش شەوێکی زۆر تاریك بوو بە ئیمامی ئەحمەدیان فەرموو : دەمانەوێت مزگەوتەکە دابخەین بچۆ دەرەوە ئەویش فەرمووی: ئەمە مزگەوتی خوایە ومنیش بەندەی خوام فەرموویان :دەردەچیت یا بە زۆر دەرت کەین ؟ ئیمامی ئەحمەدیش فەرمووی: سلاما .. .. چووە دەرەوە بەڵام باران و تاریکی شەو زۆر بیَ تاقەتی کردبوو و نەیدەزانی بەو شەوە بۆ کویَ بچێت لە ناکاو کابرایەکی بینی لە ماڵێکەوە هاتە دەرەوە وفەرمووی : بۆ کویَ دەڕۆیت لەم کاتە ناوەختەدا ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: نازانم . ئەویش فەرمووی: فەرموو وەرە ژوورەوە،ئیمامی ئەحمەدیش چووە ژوورەوە و جلوبەرگەکەی لە بەر داکەند و نانی خوارد لە گەڵیاندا پاشان کابرا پرسی : خەڵکی کوێیت؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی :خەڵکی بەغدام .کابرا فەرمووی: ئایە (ئیمامی ئەحمەد ی کوڕی حەنبەل) دەناسیت؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : من (ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)م ،ئەویش فەرمووی :منیش(إسحاق بن راهویە) م *

* المناقب :(٣٨٠) .

ئيمامى (الذهبي) دەلێت: ئەم چيرۆكە كە (ابن الجوزى) باسى كردووە، چيرۆكێكى هەڵبەستراوە** .

لە ساڵى٢٢٧ ك كە پێشەوا لە بەنديخانە ئازاد كرا دەستى كردەوە بە گێڕانەوەى فەرموودە كەچى(الحسن بن على بن الجعد) كە قازى بەغدا بوو نامەيەكى ئاگادار كردنەوەى بۆ(ابن ابي دؤاد) نارد كەوا ئيمامى ئەحمەد دەستى كردووەتەوە بە گێڕانەوەى فەرموودە بۆيە ئيمامى ئەحمەد وازى لە گێڕانەوەى فەرموودە هێنا.

ئەوانەى كە لە تاقيكردنەوەكەدا خۆ ڕاگربوون

چەند كەسێك لە كاتى تاقيكردنەوەكەدا خۆڕاگر بوون و مل كەچى قسەكانى خەليفەو(ابن ابي دؤاد) نەبوون و دەيانفەرموو : قورئان كەلامى خوايەو دروست كراو نىيە . جا هەندێكيان كوژران و هەندێكيان لە زيندانەكاندا كۆچى دواييان كرد لەوانە:

١ ـ ئەحمەدى كوڕى نصر ى الخوزاعى: لە سەردەمى (واثق)دا تاقيكرايەوە و وەڵامى نەدايەوە ، بۆيە فەرمانيان كرد كە بكوژرێت و سەرى لە لاشەى بكرێتەوە و لە سامەرا لە سێ دارە دراو سەرى لە بەغدا هەڵواسرا و پاش شەش ساڵ سەر و لاشەكەى كۆ كرايەوە و لە بەغدا نێژرا واتە ساڵى ٢٣٧ ك .[٢٠٤]

٢ ـ محمدى كوڕى نوح.

٣ ـنعيم ى كوڕى حماد[٢٠٥]: لە ساڵى ٢٢٨ ك لە لە بەندينخانەدا لە سامەرا كۆچى دوايى كرد ، ابن ابي دؤاد فەرمانى دا كە كفن نەكرێت و نوێژى لە سەر نەكرێت .

** .(سير أعلام النبلاء: ٥٣٦/٧) .

(٢٠٤) المناقب:(٣٩٨) ، سير أعلام النبلاء :(٤٤٨/٧) .

(٢٠٥) ابن حنبل:(٦٦) ، المناقب:(٣٩٧).

٤ ـ ابو نعيم الفضل ی کوڕی دکين[٢٠٦] .

٥– عبد الاعلى ی کوڕی مسهر الدمشقي[٢٠٧]: له ساڵی ٢١٨ ك له بەندینخانەدا له بەغدا کۆچی دوایی کرد .

٦– عفان ی کوڕی موسليم[٢٠٨] .

٧– ابو يعقوب يوسف ی کوڕی يحيى البويطي[٢٠٩] :له ساڵی ٢٣٢ ك له بەندینخانەدا له بەغدا کۆچی دوای کرد کۆت و کەلەپچەی له دەستدا بوو.

٨–اسماعيل ی کوڕی ابی اويس .

٩–ابو مصعب المدنيان .

١٠–يحيى الحماى.

١١–الحارث کوڕی مسکين ابو عمر الضبي[٢١٠] .

ئیمامی ئەحمەد و واثق باللە

پاش کۆتایی هێنانی هەشت ساڵ و هەشت مانگ بە سەر خیلافەتی معتصم دا معتصم کۆچی دوایی کرد و واثق باللە بوو بە خەلیفەی موسڵمانان بۆیە ئیمامی ئەحمەد لە سەردەمی ئەمدا خۆی دەشاردەوەو زۆر خۆی دەرنەدەخست وە هەموو سێ رۆژ جارێك جێگاكەی خۆی دەگۆڕی چونكە واثق لە سەرەتای خیلافەتی دا خەڵكی تاقیدەكردەوە پاشان وازی هێنا چونكە جارێكیان لە پێش واثق دا گفتو گۆیەكی درێژ كرا لە نێوان(احمد بن ابي دؤاد) و پیرە مێردێكدا لە كۆتاییدا پیرەمێردەكە سەر كەوت بە سەریدا و(ابن ابي دؤاد) هیچ بەڵگەیەكی پێ نەما بۆیە لەوە بە دواوە بە هیچ شێوەیەك واثق باسی

---

[٢٠٦] المناقب:(٣٩٥).

[٢٠٧] المناقب:(٤٠١).

[٢٠٨] المناقب:(٣٩٤).

[٢٠٩] المناقب:(٣٩٧) ، ابن حنبل:(٦٦).

[٢١٠] المناقب:(٤٠٠).

نەدەکرد و خەڵکی تاقی نەدەکردەوە خۆیشی لەو قسەیە گەڕایەوەو تەوبەی کرد.[٢١٢]

دەرچوون لە دژی سوڵتان

حەنبــەل ی کــوڕی اســحاق دەفــەرمووێت :(لــە ســەردەمی (واثــق بــالله) دا فەقیهەکانی بەغدا کۆ بوونەوە و چوون بۆ لای ئیمامی ئەحمەد لەوانە (ابوبکر بن عبید و ابراهیم بـن علـي المطبخـي و فضـل بـن عاصـم) بـە ئیمـامی ئەحمـەدیان فــەرموو:- ((ئــەی بــاوکی عبــدالله ئــەم کــار و قســەیە بڵاوبــووەوە(واتــە بــڵاو بوونەوەی قسەی کـە قورئـان دروسـتکراوەو چـەند شـتێکی تـر) بـاوکی عبـدالله فەرمووی :- چیتان دەوێت ؟ فەرموویان :- هاتووین راوێژت لە گەڵدا بکەین کـە ئێمە رازی نین بە ئەمارەت و خیلافەت و سوڵتانی ئەو (واتە: واثق بالله) . بۆیـە ئیمامی ئەحمەد دەستی کرد بە تێـڕاوانین لـە گـەڵ ئەوانـدا پاشـان فـەرمووی :- دەبێ بـە دڵ ئینکـاری لـێ بکـەن بـەڵام نابێـت دەسـتی گوێڕایـەڵی لـێ ببچـرن و یەکریزی موسڵمانان تێك مەدەن و خوێنی خۆتان و خوێنی موسڵمانان مەڕێـژن و تەماشـای ئـەنجامی کارەکـەتان بکـەن و ئـارام بگـرن تـاکو چاکەکار دەکەوێتـە ئیســـراحەتەوە و خراپـــەکاریش خـــەڵکی لێـــی دەکەوێتـــە ئیســـراحەتەوە، وە وتووێژێکی زۆر لە نێوانیاندا روویدا کە من لە بیرم نەماوە ، ئەمجار ئەوان رۆیشتن ، من و باوکم چووینە ژوورەوە بۆ لای ئیمـامی ئەحمـەد بـاوکم فـەرمووی :- داوا دەکەین لە خوا کە ئێمە و ئوممـەتی محمـد (ﷺ) سـەلامەت بکـات وە مـن حـەز ناکەم هیچ کەسێك ئەو کارە بکات ،ئەی باوکی عبدالله ئایە ئەم کارە بە لای تۆوە راستە ؟ (واتـە دەرچـوون دژی سـوڵتان) فـەرمووی :- نـەخێر ئەمـە دژی ئـەو فەرموودانەن کە فـەرمانی پـێ کـردووین بـە ئـارامگرتن ، ئـەمجار بـاوکی عبـدالله

---

[٢١٢] ابن حنبل:(٦٧)، المناقب:(٣٤٨، ٣٥٦) ، سير أعلام النبلاء :(٥٠٤/٧، ٥٠٥) .

فەرمووی ئەوەتا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی :- ((ئەگەر ئازار ی تۆی دا (واتە سوڵتان) ئەوا ئارام بگرە و ئەگەر ....ئەگەر .... ئارام بگرە)) *

تەماشای ئەو هەڵوێستە بکەن بە راستی شوێنکەوتنی فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوە دەبێت و زانایان و موسڵمانی شوێکەوتەی پێغەمبەر(ﷺ) دەبێ وابن ، لە کاتی وەرگرتنی هەڵوێستێك بیر لە تۆڵە سەندنەوە ناکاتەوە و بە ئارەزووی خۆی فەتوا بدات بەڵکو دەبێ شوێن کەوتەی شەرعی خوا بێت نەك هەواو ئارەزووەکانی ئەوەتا لەو کات و ساتەدا کە ئیمامی ئەحمەد ئازار دەدرا ، لێدەدرا ، بەند دەکرا ، کەچی ئەو رازی نابێت بە دەرچوون دژی سولڵتان و ئەو هەڵوێستەی سوڵتان بەرانبەر بە ئەو هیچ لە قسەکانی ئیمامی ئەحمەدی نەدەگۆری ، تەماشای حاڵی خۆی نەدەکرد بەڵکو تەماشای شەرعی دەکرد ، ئایە شەرع بە چی شتێك فەرمان دەکات ئەگەر هاتوو سوڵتانێکی موسڵمان هەرچەندە فاسق و فاجر بێت ئازاری داین ؟؟ وە بە چی شتێك فەرمان دەکات ئەگەر کافرێك پارەو پولی پێ داین و رێزی لێ گرتین ؟؟؟ ئیمامی ئەحمەد نەوەك لە گەڵ ئەوەدا نەبوو کە دژی سوڵتان دەرچن بەڵکو هانی موسڵمانانی دەدا کە دژی نەیارانی سوڵتان بجەنگن ، ئەوانەی کە لە فەرمانی سوڵتان دەرچوون (الخوارج) بەڵگەمان لە سەر ئەوە ئەوەیە کە لەو کاتەدا (بابەك الخرمی) دژی دەوڵەتی عەباسییەکان دەرچوو ئیمامی ئەحمەد هانی موسڵمانانی دەدا و نوسراوی بۆ شارەکان دەنارد کە دژی بابەك جیهاد بکەن ، وە ئاشکرایشە کە (بابەك) لە سەردەمی (معتصم) و (مأمون) دا دەرچوو کە ئەو دوو خەلیفەیە زۆر ئازاری ئیمامی ئەحمەدیان داو ماوەیەکی زۆر بەندیان کرد ، ** بۆمان دەردەکەوێت کە ئاینی پیرۆزی ئیسلام دژی دەرچوونە بە گژ سوڵتانی

* رواه الخلال في السنة: (٩٠).

** رواه الخلال في السنة : (١١٥ —١١٩).

موسڵماندا و هانی خەڵکی دەدات کە ئارام بگرن و فەرمان بە چاکە بکەن و نەهی بکەن لە خراپە تەنانەت ئیمامی ئەحمەد وا دەبینێ کە دژایەتی کردنی (الخوارج) چاکترە لە دژایەتی کردنی کافر ، کابرایەك پرسیار لە ئیمامی ئەحمەد دەکات ئەگەر کەسێك ویستی بچێت بۆ غەزا ، ئایە بۆ کام بەرە بچێت باشترە ؟ (واتە بەرەی کافرەکان یان بەرەی بابەك الخرمی) ئیمامی ئەحمەد فەرمووی :– بەرەو ئەو شارە بچێت .. ئەمجار دەستی درێژ کرد بۆ لای بابەك الخرمی ***.

وتەی زانایان دەربارەی ئیمامی ئەحمەد پاش تاقیکردنەوەکە

(علي بن المديني) دەڵێت : ئەوەی ئیمامی ئەحمەد کردی بۆ ئەم دینە کەس نەیکردووە (الميمونى) دەڵێت : زۆر سەر سام بووم لەم قسەیە چووم بۆ لای (ابى عبيد القاسم بن سلام) پێم گوت : کە (على بن المدينى) وادەڵێت! . فەرمووی: راست دەکات چونکە ابو بکر لە ڕۆژی ڕدەدا هاوڕێ و هاوەڵ و یارمەتی دەری هەبوو بەڵام ئیمامی ئەحمەد هاوڕێ و یارمەتی دەری نەبوو ، ئەمجار (ابو عبيد) زۆر مەدحی ئیمامی ئەحمەدی کرد و فەرمووی : لە ئیسلامدا کەس ناناسم وەك ئیمامی ئەحمەد(٢١٣) .

هەروەها (علي بن المديني) لە جێگایەکی تر دا دەڵێت : خوای گەورە ئەم دینەی سەرخست بە دوو کەس سێیەمیان نی‌یە یەکەمیان ابو بکر لە ڕۆژی (الردة)وە دووەمیان ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل لە ڕۆژی تاقیکردنەوە(٢١٤) .

*** رواه الخلال في السنة:(١٢٠).

(٢١٣) البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١) ، الحديث والمحدثون:(٣٥١) ، المناقب:(١١١) ،الطبقات:(١٧) ،تاريخ بغداد : (٤١٨/٤) .

(٢١٤) الائمة الاربعة:(١٨٤) ،الطبقات:(٣) ، المناقب:(١١٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٨/٤)

وەدەڵێت : گەر تووشی بەڵایەك بووم بە شتێك و ئیمامی ئەحمەد فەتوای بۆ دام چیتر گوێی پێ نادەم چۆن دەگەمە خوای خۆم .[٢١٥]

أبو زرعة الرازي دەڵێت : کەسم نەبینیوە وەکو ئیمامی ئەحمەد تێگەیشتوو بێت و ئەوەی ئەو کردی کەس نەیکردووە .[٢١٦]

المزنـي دەڵێت : احمد بن حنبل لە ڕۆژی تاقیکردنەوە ابو بکر الصديق ڕۆژی هەڵگەڕانەوە لە دین(الردة) وە عمر ڕۆژی (السقيفة) و عثمان بن عفان ڕۆژی(الدار) وە علي بن ابي طالب ڕۆژی (الجمل والصفين) [٢١٧]

(ابو عمر هلال بن المعلي الرقي) دەڵێت :خوای گەورە منەتی کردووەتە سەر ئەم ئوممەتەدا بە چوار کەس یەکەمیان(ابو عبيد) ە کە فەرموودە غەریبەکانی پێغەمبەری(ﷺ)شی کردەوە دووەمیان ئیمامی الشافعي یە کە فیقهی لە فەرموودەکانی پێغەمبەرەوە(ﷺ)دەرهێناو روونی کردەوە سێیەمیان يحيى بن معين کە ئەو فەرموودانەی بە زاری پێغەمبەرەوە(ﷺ)دانرابوو دیاری کرد چوارەمیان ئیمامی (ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)ە لە ڕۆژی (الـمحنة)دا خۆڕاگربوو گەر (ئەحمەد) نەبوایە خەڵکی تووشی کوفر دەبوون وەئەگەر ئەو چوار کەسە نەبوایەن ئەوا خەڵکی بە هەلاکەتدا دەچوون [٢١٨]

بشر بن الحارث الحافي دەڵێت : ئیمامی ئەحمەد خرایە ناو کورەوە وەکو ئاڵتونێکی سوور و پاك دەرچوو[٢١٩] ، ئەم قسەیە گەیشتە ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : سوپاس بۆ خودا کە ئەوەی من کردم بشر پێی ڕازییە[٢٢٠] ،

---

[٢١٥] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١).

[٢١٦] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨٢) ،المناقب:(١٢٢).

[٢١٧] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١) ،المناقب : (١٢٣) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٤٦٩) .

[٢١٨] البداية والنهاية:(٢٨٢:١٠) ،المناقب:(١٢٧).

[٢١٩] الحديث والمحدثون:(٣٥١) ،الطبقات:(١٣) ،البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١) ، علوم الحديث ومصطلحه :(٣٩٤)، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) .

[٢٢٠] المناقب:(١١٧).

وەفەرموويان بە بشر بۆ دەرناچيتە دەرەوە تۆيش وەكو ئيمامى ئەحمەد بكەيت ؟ فەرمووى: دەتانەوێت من وەكو پێغەمبەران بكەم ؟ من ناتوانم ،بەلاّم ئيمامى ئەحمەد دەتوانىٚ[٢٢١] . خوايە بيپاريزيت لە پێشەوە و لە پاشەوە و لە سەرەوە و لە ژێرەوە و لە راستييەوە و لەچەپييەوە[٢٢٢]، ئەو لە هەموومان زاناترەو پێشەوايەكە لە پێشەوايانى موسلّمانان[٢٢٣]، وەكاتىٚ بە بشر يان فەرموو : تاكو ئێستا ئيمامى ئەحمەد حەڤدە قامچى لێدراوە ئەويش هەردوو پێى خۆى راكشان و تەماشاى كردن و فەرمووى: چەند ناشرينن ئەم دوو پێيە گەر كۆت و زنجيرى پێوە نەبێت بۆ سەرخستنى ئەو پياوە .[٢٢٤]

اسحاق بن راهويه دەلّێت : ئيمامى ئەحمەد حوججەيە لە نێوان خوداو خەلّكيدا ئەگەر ئەو نەبوايە و لە خۆ بوردنى ئەو نەبوايە ئەوا ئيسلام دەڕۆيشت .[٢٢٥] محمد بن مصعب دەلّێت : هەر قامچيەك دەدرا لە ئيمامى ئەحمەد لە بەر خوا لە رۆژەكانى (بشر بن الحارث) باشترە .[٢٢٦]

محمد بن ابراهيم البوسنجي دەلّێت : لاى من ئيمامى ئەحمەد لە سفيان باشترە و فەقيهترە چونكە سفيان تاقينەكرايەوە بەلاّم ئيمامى ئەحمەد تاقيكرايەوە ، وەزانيارى سفيان و ئەوانى دى وەكو ئيمامى ئەحمەد نييە چونكە ئيمامى ئەحمەد لە هەموو چاو ساغ ترە ، بشر بن الحارث فەرموويەتى : ئيمامى ئەحمەد كارى پێغەمبەرانى كرد و چوار خەليفە تاقيان كردەوە مأمون و معتصم و واثق بە لێدان و حەپس و ترساندن كەچى هەر لە سەر دينەكەى خۆى خۆڕاگر

[٢٢١] المناقب:(١١٨) ، الائمة الاربعة:(١٨٤) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) .
[٢٢٢] الطبقات:(١٣) ، سير أعلام النبلاء :(٤٩٩/٧) .
[٢٢٣] المناقب:(١١٧).
[٢٢٤] المناقب :(١١٩).
[٢٢٥] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٨١) ،الطبقات:(١٣)المناقب:(١١٦) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٦/٧) .
[٢٢٦] المناقب:(١٣٠) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٩/٧) .

بوو ئەمجار المتوكل تاقيكردەوە بە رێز لێ گردن و پايە بەرزكردن و هەموو خۆشييەكى دونياى بۆ ئاسان كرد كەچى رووى تێ نەكرد و هەر لە سەردينەكەى خۆى مايەوە بەلآم سفيان بە شێوەيەك لەو شێوانە تاقينەكرايەوە .[٢٢٧]

حجاج بن الشاعر دەلێت : خواى گەورە منەتى كردووەتە سەر ئەم ئوممەتە بە ئيمامى ئەحمەدى كوڕى حەنبەل لە سەر قورئان خۆراگر بوو ئەو نەبوايە خەلكى بە هەلاكەتدا دەچوون ، وەجارێكيان نێو چاوانى ماچ كرد و فەرمووى : خوا پايە بەرزت كات وەكو مالك وسفيان ، سوێند بە خوا پێشەوايەتى ئيمامى ئەحمەد لە هەردوكيان پايە بەرز ترە ، وەهيچ گيان لە لاشەيەكم نەبينيوە لە ئيمامى ئەحمەد باشتر بێت .[٢٢٨]

علي بن شعيب الطوسي دەلێت : ئيمامى ئەحمەد لاى ئێمە نمونەى ئەو فەرموودەيەى پێغەمبەرە (ﷺ) كە دەلێت : (لە ئوممەتەكانى پێش ئێوە دا كەسى وا هەبوو بە منشار دەيانكردە دوو لەتەوە كەچى لە دينەكەى پاشە گەز نەدەبووەوە) ئەگەر ئيمامى ئەحمەد ئەو كارەى نەكردايە ئەوەشەرمەزارييەكى گەورە بوو بۆ ئێمە لە رۆژى قيامەتدا [٢٢٩]

ابى حاتم دەلێت : پاش سێ سالّ لە ئازاد كردنى ئيمامى ئەحمەد لە بەندينخانە چووم بۆ سەردانى بينيم شوێنەوارى لێدانەكە بە لاشەيەوە ماوە .

ئيمامى ئەحمەد و المتوكل*

لە مانگى ذي الحجة ى سالّى ٢٣٢ ك (المتوكل على الله) كە كوڕى خەليفە معتصم بوو، بوو بە خەليفەى موسلمانان لە تەمەنى بيست وشەش

---

[٢٢٧] المناقب:(١٣٣) ، سير أعلام النبلاء :(٤٦٩/٧) .

[٢٢٨] المناقب:(١٣٥).

[٢٢٩] الطبقات :(١٧) ، المناقب:(١٣٦) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٠/٧) ، تاريخ بغداد : (٤١٨/٤) .

* سير أعلام النبلاء :(٧/ ٥٠٥-٥٧١) .

ساڵیدا[٢٣٠]. له سەردەمی پێشەوای ئیمانداران المتوكل دا سوننەت و ئەهلی سوننه بووژانەوه و سەركەوتن و بیدعه و ئەهلی بیدعه پشت گوێ خران چیتر بایەخیان پێ نەدەدرا بۆیه موسڵمانان زۆر خۆشحاڵ بوون، ئەم كارەی متوكل بووه مایەی سوپاس گوزاری خەڵكی ،واته كێشەكه بیست ساڵی خایاند له ساڵی ٢١٢ك تاكو ٢٣٢ك ، ابراهیم بن محمد التیمی دەڵێت : خەلیفەكان سێ دانەن یەكەمیان (ابو بكر الصدیق)ه كه سەر كەوت به سەر ئەوانەی له دین هەڵگەڕابوونەوه ، دووەمیان (عمری كوڕی عبد العزیز)ه كه ئەو دەست به سەراگردنەی هەندێ له خەلیفه ئەمەوێكان كردبوویان گەڕانییەوه بۆ خاوەنەكانیان ، سێیەمیان (المتوكل)ه كه سوننەی ئاشكرا كردوو بیدعەی نەهێشت[٢٣١] تەنانەت دەڵێن پاش كۆچی دوایی المتوكل موسڵمانێك (متوكل) ی بینی بووه خەو فەرموبووی : ئەی متوكل خوا چی لێ كردی ؟ فەرمووی : له تاوانەكانم خۆش بوو . فەرمووی: بەچی ؟ فەرمووی : به هەندێ لەو سوننەتانەی كه زیندووم كردەوه[٢٣٢] .

جا المتوكل زانایانی ئەهلی سوننەو جەماعەی كۆ كردەوه و پارەیەكی زۆری پێ دان و فەرمانی پێ كردن كه فەرمووده بگێڕنەوه و رووبەرووی موعتەزیلەو جەهەمییەكان ببنەوه ، بۆیه عثمان بن ابي شیبة له منصور و ابو بكر بن ابي شیبة له رەصافه دانیشتن بۆ گێڕانەوەی فەرمووده و هەریەكەیان نزیكەی سی هەزار قوتابی گوێی لێ دەگردن[٢٣٣] ، پاشان متوكل ناردی به شوێن ئیمامی ئەحمەد دا كه سەردانی بكات و ده هەزار دەرهەمی بۆنارد به مەبەستی خەرج كردنی له رێگاو بان دا ئەویش به صالح ی كوڕی فەرموو : ئەو پارەیه ببه

---

[٢٣٠] المناقب:(٣٥٦).

[٢٣١] المناقب :(٣٥٦).

[٢٣٢] المناقب:(٣٥٧).

[٢٣٣] المناقب:(٣٥٧).

لای خۆت ، ئەو شەوە کە پارەکە لە ماڵیاندا بوو ئیمامی ئەحمەد خەوی لێ نەکەوت، سبەینی هەمووی بە سەر هەژاراندا دابەش کرد و هیچی بۆ خۆی نەبرد هەرچەندە لەوپەڕی دەست کورتی دا بوون* .

لەم کاتەدا خەڵکی ئاژاوەچی و دوو زوبان ویستیان نێوان ئیمامی ئەحمەد و متوکل تێك بدەن بۆیە ئەو هەواڵەیان دەگەیاندە متوکل کە ئەو پارەیەی تۆ بۆت ناردووە هەمووی بە سەر خەڵکیدا دابەش کردووە و خۆی هیچی لێ هەڵنەگردووە ، متوکل خوای گەورە بە بەهەشتی بەرینی شاد بکات فەرمووی : پارەی خۆیەتی چی لێ دەکات ئارەزوی خۆیەتی.(٢٣٤)

وە جارێکیان هەواڵ گەیشتە متوکل کە ئیمامی ئەحمەد لە ماڵەکەیدا چەند (علوی) یەکی شاردووەتەوە بۆیە متوکل بەو شەوە چەند سەربازێکی نارد بۆ ماڵی ئیمامی ئەحمەد و ماڵەکەیان پشکنی کەچی هیچ شتێکیان نەدۆزییەوە بۆیە ئەوانیش بە داوای لێبوردنەوە ئیمامی ئەحمەدیان بە جێ هێشت ، پاشان ئەو کەسەی کە راپۆرتەکەی نوسیبوو کە گوایە (علوی) لە ماڵی ئیمامی ئەحمەد دایە دەست گیر کرا و خەلیفە ئیمامی ئەحمەدی ئاگادار کردەوە کە چی لێ بکەین ؟ ئیمامی ئەحمەدیش فەرمووی : ئازادی بکەن نەوەك دایك و خوشك و منداڵی هەبێ ئێستا دڵیان لایەتی(٢٣٥) .

وەهەندێ کەس بە متوکل یان گوت کە ئیمامی ئەحمەد لەو خواردنەی تۆ بۆی دەنێریت نایخوات و ئەو پارەیەی تۆ بۆی دەنێریت هەمووی دابەش دەکات بەسەر هەژاراندا وە هیچ لەو پارەیە ناخوات ، متوکل فەرمووی : سوێند

---

* سير أعلام النبلاء :(٥٠٧/٧).

(٢٣٤) المناقب :(٣٦٣).

(٢٣٥) المناقب:(٣٦٠)، سير أعلام النبلاء :(٥٠٦/٧) .

بە خوا گەر ئێستا معتصم ی باوکم زیندوو بێتەوە و قسە لە سەر ئیمامی ئەحمەد بکات لێی وەرناگرم .[٢٣٦]

پاشان ئیمامی ئەحمەد چوو بۆ لای متوکل بەڵام پێش ئەوەی بیبینێ جۆرە جلوبەرگێکیان بۆ هێنا کە پیاوە گەورەکانی دەوڵەت لەبەری دەکەن تاکو ئیمامی ئەحمەدیش لە بەری بکات و بچێتە ژوورەوە بۆ لای خەلیفە بەڵام کاتێ لە بەری کرد و چووە ئەو ژوورە تایبەتەی کە بۆیان ئامادە کردبوو بە پەلە جلو بەرگەکەی لە بەر داکەندو دەستی کرد بە گریان و فەرمووی: شەست ساڵە خوای گەورە پاراستومیەتی بەڵام لە دوا ساتەکانی تەمەنمدا تووشی ئەم بەڵایە بووم ، پاشان بە صالحی کوڕی فەرموو: کوڕم ئەم جلوبەرگە بنێرە و بۆ بەغدا و بیفرۆشە و هەموو پارەکەی بە سەر هەژاراندا دابەش بکە .[٢٣٧]

پاشان ئیمامی ئەحمەد داوای کرد لەو ژوورە تایبەتییە دەری بکەن و لە خانویەکی دەرەوەی کۆشکی خیلافەت نیشتەجێ بێت ئەوانیش فەرمانەکەیان جێ بە جێ کرد و خانویەکیان بە کرێ بۆ گرد و چووە ئەوێ پاشان متوکل داوای لێ کرد کە ئەو خانووەی بۆ بکرێت و لەوێ نیشتەجێ بێت بەڵام ئیمامی ئەحمەد رازی نەبوو.[٢٣٨] وە ئەو شازدە رۆژەی کە ئیمامی ئەحمەد لای خەلیفە بوو هیچی نەدەخوارد بەڵکو بەرۆژوو بوو وە ئەگەر بیخواردایە هێندەی دەخوارد کە نەمرێت بۆیە زۆر بێ هێز و لاوازی کرد بوو کاتێ گەڕایەوە ماڵی خۆی پاش شەش مانگ هاتەوە سەر خۆی و دەیفەرموو: من تووشی دوو تاقیکردنەوە بووم یەکێکیان تاقیکردنەوەی دین بوو کە دەمتوانی بەرگری لێ بکەم بەڵام ئەمە تاقیکردنەوەی دونیایە .[٢٣٩](هارون بن سفيان المستملي) دەڵێت : چووم بۆ لای

---

[٢٣٦] ابن حنبل:(٧٨) ،الامناقب:(٣٦٩) سير أعلام النبلاء :(٥١٢/٧) .

[٢٣٧] المناقب:(٣٦٥) ، سير أعلام النبلاء :(٧/ ٥١١) .

[٢٣٨] الطبقات:(١١) ، المناقب:(٣٦٨).

[٢٣٩] البداية والنهاية :(١٠: ٢٧٥) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٧/٧) .

ئیمامی ئەحمەد لەو کاتەدا کەدەیویست پارەکانی متوکل دابەش بکات بە سەر هەژاراندا ، دوو سەد دەرهەمی بە من دا منیش ووتم : ئەم پارەیە بەشم ناکات ، ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: هەر ئەوەندەت دەکەوێت ، بەڵام ئەو سێ سەد دەرهەمە بە سەر هەژاراندا دابەشی بکە هارون دەڵێت : کاتێ پارەکەم لە دەست وەرگرد ووتم : ئەی باوکی عبدالله سوێند بێ بە خوا دەبێ یەك دەرهەمی بە کەس نەدەم ، هارون دەڵێت : ئیمامی ئەحمەد پێکەنی[٢٤٠]،متوکل زۆر رێزی لە ئیمامی ئەحمەد دەگرد و زۆر خۆشی دەویست و ئەو خواردنەی کە خۆی دەیخوارد هەموو رۆژێك بۆ ئیمامی ئەحمەدیشی دەنارد بەڵام ئیمامی ئەحمەد نەیدەخوارد و دەیدا بە خەڵکی و خۆی بە رۆژوو دەبوو ، هەردوو کوڕەکەی ئیمامی ئەحمەد کە عبدالله و صالح بوون و یەکێك لە مامەکانی ئەوخەڵات و پارەیەی کە متوکل دەینارد وەریان دەگرد بە بێ ئەوەی ئیمامی ئەحمەد بزانێت وەکاتێ زانی پێی وتن کە وەری نەگرن کەچی ئەوان هەر وەریان دەگرد بۆیە ئەو دەرگایەی کە لە نێوان خانۆکانیاندا بوو ئیمامی ئەحمەد گردی و چیتر نانی لە ماڵی ئەوان نەدەخوارد و لە پشتی مامی یە وە نوێژی نەدەکرد کە ئیمامی مزگەوتێکی نزیکی ماڵی ئیمامی ئەحمەد بوو وە دەچوو بۆ مزگەوتێکی تر.[٢٤١] هەرچەندە جارێکیان عبدالله بە باوکی فەرموو: ئایە بۆم هەیە بەو پارەیەی کە متوکل بۆی ناردووین حەج بکەم ؟فەرمووی: بەڵێ ، عبدالله فەرمووی: ئیدی بۆ وەرت نەدەگرد ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : کوڕی خۆم ، من ئەو پارەیە بە حەرام نازانم بەڵکو خۆم لێی دەپاراست[٢٤٢]. وە هەر لە سەردەمی متوکل دا هیچ کەسێك لە سەر کار دانەئەنرا بە بێ پرسی ئیمامی ئەحمەد بۆ نمونە : بە پرسی ئیمامی ئەحمەد

---

[٢٤٠] المناقب:(٢١٩) ، سير أعلام النبلاء :(٤٨١/٧) .

[٢٤١] البداية والنهاية:(١٠ : ٢٧٥) ، المناقب:(٣٨٢) ، سير أعلام النبلاء :(٥١٣/٧) .

[٢٤٢] ابن حنبل:(٧٩) ، المناقب:(٣٨٥) ، سير أعلام النبلاء :(٥٣٨/٧-٥٣٩) .

(احمد بن ابي دؤاد) له سەر كارەكەى لادرا و يحيى بن اكتم له جێگەى دانرا ،متوكل نامەيەكى بۆ ئيمامى ئەحمەد نارد به مەبەستى پرسيار كردن دەربارەى قورئان بەڵام ئەم جارەيان پرسيارى تاقيكردنەوە نەبوو بەڵكو پرسيارى فێربوون بوو ، بۆ ئەوەى خۆى و موسڵمانان له مەسەلەكە به تەواوى بگەن ئەويش به شێوەيەكى رێكو پێك و زانستيانە وەڵامى دايەوەو زياتر بايەخى دەدا به بەڵگەى قورئانى پيرۆز و فەرموودە . وە هەروەها ئيمامى ئەحمەد پرسى پێ كرا كە ئايە ئەم كەسانە چۆنن و ئايە شياوى ئەوەن بخرێنە سەر كار ئەوانيش :

أحمد بن رباح و ابن الخلنجي و شعيب بن سهل و عبيدالله بن احمد و ابي شعيب ، ئيمامى ئەحمەد له وەڵامدا فەرمووى : هەموويان جەهەمين . پرسيارى لێ كرا دەربارەى محمد بن منصور فەرمووى : هاوڕێى ابن ابي دؤاد ە ،وە پرسيارى لێ كرا دەربارەى ابن على بن الجعد فەرمووى :جەهەمييە وەدەڵێن له قسەكانى خۆى پاش گەز بووەتەوە ، وەپرسيارى لێ كرا دەربارەى الفتح بن سهل فەرمووى : جەهەمىيە و هاوڕێى (المريسى) ە ، وەپرسيارى لێ كرا دەربارى ابن الثلجي فەرمووى :بيدعەچييەو ئارەزوو پەرستە ، وەپرسيارى لێ كرا دەربارەى ابراهيم بن عتاب فەرمووى: نايناسم بەڵام هاوڕێى (المريسى) ە،[٢٤٤].

متوكل ويستى كه (المعتز)ى كوڕى بنێرێت بۆ فێربوونى زانست و گوێ گردن له فەرموودە لاى ئيمامى ئەحمەد بەڵام ئيمامى ئەحمەد فەرمووى : من سوێندم خواردووە كه چيتر فەرموودە نەگێڕمەوە تاكو دەمرم[٢٤٥]، چونكە ئيمامى ئەحمەد پێش مردنى به ماوەيەك وازى له فەرموودە گێڕانەوە هێنا[٢٤٦] .

---

(٢٤٤) المناقب:(١٨٣) ، سير أعلام النبلاء :(٥٢٣/٧) .

(٢٤٥) المناقب:(٣٧٥).

(٢٤٦) المناقب :(٣٦٩).

ژن و منداڵەكانی ئیمامی ئەحمەد*

ئیمامی ئەحمەد لە ژیانیدا سێ ژنی هێناوە یەكەمیان لە تەمەنی چل ساڵیدا هێنای ناوی عباسە ی كچی الفضل بوو ، ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : بیست ساڵ لە گەڵ عباسە دا پێكەوە بووین لە سەر یەك وشە جیاوازیمان نەبوو ، لەم خیزانە تەنها(صالح) ی بوو كە پێیان دەگوت (ابو الفضل) گەورەترین كوڕی ئیمامی ئەحمەدە ساڵی ٢٠٣ ك لە دایك بووەو ساڵی ٢٦٥ ك كۆچی دوایی كردووە واتە لە تەمەنی ٦٢ ساڵیدا ، ئیمامی ئەحمەد زۆر صالح ی خۆش دەویست و رێزی لێ دەگرد ، صالح منداڵێكی زۆری بوو خەریكی بە خێو كردنیان بوو بۆیە ریوایەتی فەرموودەی لە باوكییەوە كەمە ، هەروەها صالح لە ابوالولید الطیالسي و ابراهیم بن فضل الدراع و علي بن المدیني ریوایەتی فەرموودەی كردووە ، هەروەها زوهێری كوڕی خۆی و البغوی و محمد بن مخلد فەرموودەیان لێ گێڕاوەتەوە ، كرا بە قازی لە سەر (ئەصفەهان) و لەوێ كۆچی دوایی كرد ، صالح كاتێ كرا بە قازی اصفهان رۆیشت بۆ ئەوێ چووە مزگەوتێك و دوو ركات نوێژی كرد خەڵكی كۆبوونەوە لە گەڵ مامۆستاكاندا (شیوخ) وە ئەو پەیمانەی كە خەلیفە بۆی نوسی بوو خوێنرایەوە ئەویش دەستی بە گریان كرد تاكو بورایەوە ئەمجار مامۆستاكان دەستیان بە گریان كرد ، كاتێ پەیمانەكە خوێنرایەوە مامۆستاكان دوعای خەیریان بۆ دەكرد .

لە كوڕەكانی صالح : ئەحمەد و زوهێر كە لە ساڵی ٣٠٣ ك كۆچی دوایی كردووە .

پاش مردنی عەباسە ئیمامی ئەحمەد دووەم ژن دەهێنێ كە ئەویش ناوی ریحانەی كچی عومەر بووە كە دایكی عبدالله یە، وە عبدالله ساڵی ٢١٣ ك لە دایك بووەو ساڵی ٢٩٠ ك كۆچی دوایی كردووە .

* سير أعلام النبلاء :(٧/٤٥٩ ، ٥٤١-٥٤٢) .

پاش مردنی ریحانە ئیمامی ئەحمەد سێیەم ژن دەهێنێ کە ئەویش ناوی حوسن بووە کە جاریە بووە وخواستویەتی دایکی (الحسن و الحسین) کە بە منداڵی مردن .

هەروەها ئیمامی ئەحمەد لە حوسن چەند منداڵێکی دی بووە کە ئەوانیش الحسن و محمد و فاطمة و زینب(کە بە دایکی علی ناسراو بووە) و (عبد) کە ساڵی ٢٩٠ کۆچی دوایی کردووە پێی دەگوترا ابو عبد الرحمن و(سعید) کە ساڵی ٢٤١ لە دایك بووەو ساڵی ٣٠٣ کۆچی دوایی کردووە .

نوسینەکانی ئیمامی ئەحمەد*

ئیمامی ئەحمەد چەند کتێبێکی نوسیوە کە تاکو ئێستا بوونەتە سەرچاوەی زانیاری خەڵك و زانایان وەتاکو ئێستا لە بەر دەستدان لەو کتێبانە :

١ ـ (المسند) [٢٤٧]: پێش ئەوەی دەست بکەینە باسی (مسند)ەکەی ئیمامی ئەحمەد با بزانین مسند چیە ؟ مسند : یەکێکە لەو جۆرە کتێبانەی کە زانایانی فەرموودەناس دایدەنێن کە ئەویش سێ جۆرە :

یەکەم : بەشێکی رێك خراوە بە گوێرەی پیتی هجائی واتە ئەو فەرموودەناسە دێت هەر فەرموودەیەك کە(ابو بکر الصدیق) گێڕاویەتیەوە دەینوسێ چونکە پیتی یەکەمی بە (أ) دەست پێ دەکات پاشان هاوەڵێکی دی تاکو ئەو هاوەڵانەی بە پیتی (أ) دەست پێدەکات نامێنێ ، پاشان پیتی (ب) ئەمجار پیتی (ت) .. ..هتد

دووەم : بەشێکی دی رێك خراوە بە گوێرەی پێشینی بوون بە موسڵمانی ئەو هاوەڵە کە فەرموودەکە دەگێڕێتەوە بۆ نمونە لە پێش

---

* سير أعلام النبلاء :(٥٣٩/٧) .

[٢٤٧] مباحث في التدوين السنة المطهرة:(١٩٣) ،ابن حنبل:(١٥٩ –١٦٧).

هەموويانەوە ئەو دە كەسە دێن كە موژدەى بەهەشتيان پێ دراوە پاشان ئەوانەى بەشدارى جەنگى بەدريان كردووە ..هتد

سێيەم : بەشێكى دى رێك خراوە بە گوێرەى نزيكى هاوەڵەكە كە فەرموودەكەى گێڕاوەتەوە لە پێغەمبەرەوە(ﷺ) واتەپێش هەمويان بنەماڵەى عبد المطلب پاشان بنى هاشم ...هتد

جا ئيمامى ئەحمەد كە بە (أمير المؤمنين في الحديث) ناسراوە مسند ێكى داناوە كە بووەتە سەرچاوەيەكى گرنگ لە فەرموودەدا ، ئەم كتێبە لە نزيكەى ٢٨٠ كەسەوە ريوايەتى كردووە و شەش مجلدە و سى هەزار فەرموودەى لە خۆ گردووە بە بێ دووبارە بوونەوە و چل هەزار فەرموودە بە ئەو فەرموودانەى كە دوو بارە بووەتەوە ئيمامى ئەحمەد لە نێو ٧٥٠حەوت سەدو پەنجا هەزار فەرموودەدا گوڵبژێرى كردووە ،لە ساڵى ١٨٠ ك دەستى كرد بە كۆكردنەوەى فەرموودە كە بووە بناغەيەك بۆ ئەم (مسند) ە ئيمامى ئەحمەد بە عبدالله كوڕى فەرموو : كوڕم ئەم (مسند)ە بپارێزە چونكە دەبێتە سەرچاوەيەك و پێشەوايەك بۆ خەڵكى .

عبد الله ى كوڕى ئيمامى ئەحمەد هەستاوە بە رێكخستنى ئەم (مسند)ە وە زۆربەى ريوايەتەكان لە ئەوەوە بووە هەروەها صالح و حنبل ى كوڕى لێوەى گێڕاوەتە، وە ئەگەر تەماشايەكى (مسند) بكەين دەبينين لە شەش بەش پێك هاتووە كە زانايان رێكيان خستووەو بەم شێوە دايان ناوە :

١–بەشێكى عبد الله ى كوڕى ئيمامى ئەحمەد لە باوكىيەوە ريوايەتى كردووە كە سێ لە سەر چوارى مسندەكەيە .

٢–بەشێكى عبدالله لە باوكييەوە و چەند شەيخێكى ترەوە ريوايەتى كردووە.

٣–بەشێكى عبدالله لە خەڵكى ترەوە ريوايەتى كردووە نەك لە باوكيەوە ئەمەيش پێى دەڵێن (زوائد عبدالله).

٤–بەشێكى عبدالله خوێندويەتى يەوە بە سەر باوكيدا و باوكى پێى رازى بووە بەڵام لە باوكييەوە نەيبيستووە .

٥–بەشێكى تر عبدالله لە كتێبێكدا لە كتێبەكانى باوكييەوە بينيويەتى كە بە دەست و خەتى باوكى بووە .

٦–بەشێكى دى ابوبكر القطيعي ريوايەتى كردووە لە خەڵكى ترەوە نەك لە عبدالله و باوكييەوە ئەمەش پێى دەڵێن(زوائد القطيعي) ئەم بەشەيش زۆر كەمە .

زانايانى فەرموودەناس دەربارەى صيحەتى فەرموودەكانى ناو مسند بوونە بە سىَ بەشەوە :

١–كۆمەڵێك دەڵێن هەموو فەرموودەكانى مسند(صحيح) ن لەو زانايانە (ابوموسى المدينى) و (احمد بن عبدالرحمن البنا)

٢–كۆمەڵێك دەڵێن (صحيح و حسن و ضعيف) ى تێدايە وەكو(ابن الجوزى) كە ٢٩ فەرموودەى(موضوعي) لە مسند دەرهێناوە وەهەروەها العراقى كە ئەويش ٩ فەرموودەى(موضوع) ى ديارى كردووە جگە لە ٢٩ فەرموودەكەى ابن الجوزى .

٣–كۆمەڵێكى تر دەڵێن فەرموودەكان (صحيح) ن و هەندىَ فەرموودەى (ضعيف) ى تێدايە بەڵام نزيكى (حسن) ن لەو زانايانە (ابن تيمية و سيوطي والذهبي و ابن حجر العسقلاني).

ئيمامى(سيوطي) رەحمەتى خواى لىَ بێت دەڵێت : هەر فەرمودەيەك كە لە(مسند) ى ئيمامى ئەحمەد دا هەيە وەردەگيرێت و ئەو فەرموودانەى كە(ضعيف) ن نزيكى (حسن) ن .وە ابن حجر العسقلانى رەحمەتى خواى لىَ بێت

كتێبێكى لەم بارەيەوە نوسيوە بە ناونيشانى (القول المسدد في الذب عن مسند الامام احمد) رەدى ئەو كەسانە دەداتەوە كە دەڵێن لە(مسند) دا موضوع هەيە وە دەڵێت (لە مسند دا فەرموودەيەك نييە كە(اصل) ى نەبێ جگە لە سێ فەرموودە نەبێ).وابن تيميە رەحمەتى خواى لێ بێت دەڵێت:-(لە مسند دا فەرموودەى (موضوع) نييە و ئەگەر هەبێت لەو جۆرە (موضوع) ە نييە كە راوى فەرموودەكە درۆزن بێت بەڵكو لەو جۆرەيە كە راوى فەرموودەكە لێى تێك چووە يا لە بيرى چووە) .

هەروەها لە نوسينەكانى ئيمامى ئەحمەد :

٢- التفسير .

٣- الناسخ والمنسوخ .

٤- التاريخ .

٥- حديث الشعبة .

٦- المقدم والمؤخر في القرآن .

٧-جوابات القران.

٨-المناسك الكبير والصغير .

٩- الرد على من ادعى التناقض في القرآن .

١٠- فضائل الصحابة .

١١- الزهد .

١٢-الاشربة .

١٣- المسائل .

١٤ – علل الحديث .

١٥ –الورع .

١٦-نفي التشبيه .

١٧–الرد على الزنادقة .

١٨–الإمامة .

لە خواترسانى ئيمامى ئەحمەد

لە سەرەتاى تاقيكردنەوەكەدا ئيمامى ئەحمەد زۆر جۆر لە جۆرەكانى تاقيكردنەوە تاقيكرايەوە ،(مأمون) بە قەيد وزنجير .. (معتصم)بە سجن و حەپس و ليدان ..(واثق) بە تەنگ كردنى ژيان ليى و نەهيشتنى تيكەڵ بوونى لە گەڵ خەڵكيدا ..(متوكل) بە نيعمەت و ريز .. پاشان نەفسەكەى دەيويست لەو هەموو شهرەت و بەناوبانگييەو باسكردنەى خەڵكى لە ريگاى راست لايدا كەچى ئيمامى ئەحمەد لەو هەموو تاقيكردنەوانە بە سەر كەوتووى دەرچوو و سەر ى بۆ هيچيان دانەنواند .

ئيمامى ئەحمەد لە حەفتەيەكدا دوو جار خەتمى قورئانى پيرۆزى دەكرد كە يەكيكيان بە شەو بوو ئەويتريان بە رۆژ وە شەويكيان لە مەككە هەموو قورئانى خويندەوە لە نويژدا[٢٤٨]. اسحاق الهانىء دەڵيت : رۆژيك ويستم ئەحمەد كتيبى(الزهد) كە خۆى نوسيويەتى بۆ بخوينيتەوە ، ئەويش حەسيريكى بۆ راخست لە گەڵ سەرينيكدا ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: ئەمە چييە ؟ ووتم : بۆ ئەوەى لە سەر ى دانيشى . ئيمامى ئەحمەد فەرمووى: هەڵى بگرە زوهد چاك نابيت تەنها بە زوهد نەبيت پاشان خۆى هەڵيگردوو لە سەر گڵەكە دانيشت[٢٤٩].وەئيمامى ئەحمەد هەرگيز نەيدەهيشت هيچ كەسيك ئاوى دەستنويژى بۆ ئامادە بكات[٢٥٠]. وەزۆر جار دەيفەرموو : گەر دەتانەويت

---

[٢٤٨] الطبقات :(٩).

[٢٤٩] الطبقات:(١٠) ،المناقب:(٢٤٦) ، سير أعلام النبلاء :(٥٣٨/٧) .

[٢٥٠] الطبقات:(١٢) ،المناقب:(٢٨٥) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٤/٧) .

دڵەكانتان نەرم بێت ئەوا بچن بۆ قەبرستان و دەست بە سەر هەتیواندا بهێنن[٢٥١] . ئیمامی ئەحمەد پێناسەی تەمەنی گەنجی دەكرد و دەیفەرموو : تەمەنی گەنجی لای من وەكو شتێك بوو لە كۆشمدا و ئەمجار كەوتە خوارەوە.[٢٥٢]

عبد الصمد بن سليمان بن ابي مطر دەڵێت : شەوێك میوانی ئیمامی ئەحمەد بووم ئەویش هەندێ ئاوی بە تەنیشتمەوە دانا بۆ سبەینی كە لە خەو هەستاین ئیمامی ئەحمەد بینی ئاوەكەم بە كار نەهێناوە ئیمامی ئەحمەد فەرمووی:(صاحب الحديث) شەوانە هەڵناسێت و شەو نوێژ ناكات !!؟ منیش ووتم : لە سەفەردام . ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: با لە سەفەریشدا بیت، ئەی نازانیت (مسروق) كاتێ حەجی كرد بە سوجدەوە خەوی لێ كەوت .[٢٥٣]

ئیمامی ئەحمەد لە شەو و رۆژێكدا سێ سەد ركات نوێژی دەكرد بەڵام كاتێ نەخۆش كەوت بە هۆی ئازاردانییەوە لە شەو و رۆژێكدا سەدو پەنجا ركات نوێژی دەكرد* .

اسماعيل الديلمي دەڵێت : لە ماڵی ئیمامی ئەحمەد بووم درا لە دەرگا چووم دەرگام كردەوە و بینیم گەنجێك راوەستاوە ووتم : فەرموو چ ئەمرێكت هەیە .؟فەرمووی :(ئیمامی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل)م دەوێ، منیش چوومە ژوورەوە و ووتم : ئەی باوكی عبدالله گەنجێك لە دەرگا راوەستاوە و تۆی دەوێ ، ئەویش دەرچوو سڵاوی لێ كرد و ئەویش فەرمووی : ئەی باوكی عبدالله زوهد لە دونیادا چییە ؟ ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : (زوهری) دەڵێت : زوهد لە دونیادا ئەوەیە كە مرۆڤ كەم هیوا بێت فەرمووی : ئەی باوكی عبدالله بۆم روون

---

[٢٥١] الطبقات:(٣٩).

[٢٥٢] المناقب:(١٩٨) ، سير أعلام النبلاء :(٥٢٧/٧) .

[٢٥٣] المناقب:(١٩٩).

* سير اعلام النبلاء (٤٧٦/٧).

بکەرەوە. ئیمامی ئەحمەد فەرمووی:(گەنجەکە لە بەر ڕۆژەکە راوەستا بوو ئیمامی ئەحمەدیش لەسیبەرەکە) :ئەوەیە کە هیوات بەوە نەبێت کە لە بەر ڕۆژەکەوە دەگەیتە سێبەرەکە. گەنجەکە ویستی بڕوات ، ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : راوەستە ، ئیمامی ئەحمەد چووە ژوورەوە کیسەیەکی (صرە) دەرهێنا و دای بە گەنجەکە ، گەنجەکە فەرمووی : ئەی باوکی عبدالله کەسێك کە لە بەر ڕۆژەکە نەگاتە سێبەرەکە چی بکات بە ئەمە ؟ ئەمجار گەنجەکە ڕۆیشت [٢٥٤].

(احمد بن محمد التستري) دەڵێت : جارێکیان ئیمامی ئەحمەد سێ ڕۆژ بوو نانی نەخواردبوو چونکە نەیبوو بۆیە ناردی بۆ لای یەکێك لە برادەرەکانی هەندێ ئاردیان بۆ قەرز کرد جا لەبەر ئەوە لە ماڵەوە زانیان ئیمامی ئەحمەد چەند برسییەتی بە پەلە بۆیان کرد و هێنایانە بەر دەستی ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: چۆن وا زوو ئامادەتان کرد ؟ فەرموویان : تەنووری ماڵی صالح ی کوڕت سوور و ئامادە بوو لەوێ کردمان بەنان ، ئەویش فەرمووی: هەڵیبگرن ناخۆم ، وەفەرمانی کرد ئەو دەرگایەی کە لە نێوان خۆیان و ماڵی صالح دا بوو بیگرن چونکە صالح پارەی لە متوکل وەردەگرد[٢٥٥].

ئیمامی ئەحمەد گەر (نەصرانی)یەکی ببینیایە چاوەکانی خۆی دادەخست و دەیفەرموو : ناتوانم تەماشای کەسێك بکەم کە بە ناوی خوداوە درۆی کردبێ[٢٥٦].

(المروزی) دەڵێت : جارێکیان چووم بۆ لای ئیمامی ئەحمەد و لێم پرسی : ئێستا چۆنی ؟ ئیمامی ئەحمەد لە وەڵامدا فەرمووی : چۆن بم ؟ کەسێك

---

[٢٥٤] المناقب:(١٤٨).

[٢٥٥] البداية والنهاية:(١٠ :٢٧٥) ،المناقب:(٢٦١) ، سير أعلام النبلاء :(٤٧٧/٧) .

[٢٥٦] الطبقات:(١٢ ،٥٦) ،المناقب:(٢٦٠).

کەخواکەی داوای جیٚ بەجیٚ کردنی فەرزەکانی لیٚ بکات وپیٚغەمبەرەکەی(ρ) داوای شوێن کەوتنی سوننەتەکانی لیٚ بکات و هەردوو فریشتە داوای چاك کردنی کردەوەکانی لیٚ بکەن و نەفسەکەی داوای بە جیٚ هێنانی ئارەزووەکانی لیٚ بکات و ئیبلیس داوای خراپەکاری لیٚ بکات و فریشتەی مردن داوای وەرگرتنی روحەکەی لیٚ بکات و منداڵەکانی داوای خەرجی لیٚ بکەن[٢٥٧] .

سعید ی کوڕی یعقوب دەڵێت :ئیمامی ئەحمەد نامەیەکی بۆ نوسیم ئەمە دەقی نامەکەیە (بەناوی خوای بەخشندە و میهرەبان ..امابعد: بزانە کە دونیا وسولٌتان نەخۆشین وەزانا پزیشکە ..گەر بینیت پزیشکێك نەخۆشی بۆ خۆی رادەکێشا ئەوە وریا بە ..والسلام علیکم)[٢٥٨] عبدالله دەڵێت : کەس باوکمی نەدەبینی جگە لە مزگەوت یان لە شوێن کەوتنی جەنازەدا یان لە سەردانی نەخۆشی دا نەبیٚ وەپێی ناخۆش بوو کە بە بازاڕدا بگەڕێت[٢٥٩] .

(اسماعیل بن اسحاق التقي) دەڵێت : یەکەم جار کە ئیمام ئیمامی ئەحمەدم بینی پێم گوت :ئەی باوکی عبدالله رێگەم بدەن کە سەرت ماچ بکەم فەرمووی: من نەگەیشتوومەتە ئەو پلە و پایەیە.[٢٦٠]

کابرایەك نامەیەکی بۆ ئیمامی ئەحمەد ناردبوو تیایدا داوای لیٚ کردبوو کە دوعای بۆ بکات ئیمامی ئەحمەد فەرمووی : گەر ئێمە دوعامان بۆ کردی ئەی کیٚ دوعا بۆ خۆمان بکات؟[٢٦١] . وەزۆر جار ئیمامی ئەحمەد دەیفەرموو : من کێم دێن بۆ لام ؟ من کێم دێن بۆ لام ؟ بڕۆن بۆ فەرموودە وەرگردن.[٢٦٢]

---

[٢٥٧] المناقب:(٢٨٤) ، سير أعلام النبلاء :(٤٨٤/٧) .

[٢٥٨] المناقب:(٢٠٧).

[٢٥٩] المناقب:(٢٠٨).

[٢٦٠] المناقب:(٢٧٥).

[٢٦١] المناقب:(٢٧٥).

[٢٦٢] المناقب:(٢٧٦).

ئیمامی ئەحمەد كاتێ نوێژی دەكرد ئەمجار دەچووە ماڵەوە قوتابییان و خەڵكی شوێنی دەكەوتن ئەویش دەیفەرموو : كەس شوێنم نەكەوێت (واتە حەزی نەدەكرد كەس لە دەوری كۆ ببێتەوە) [٢٦٣]

نەخۆش كەوتن و كۆچی دوایی ئیمامی ئەحمەد[٢٦٤]

لە مانگی رەبیعی یەكەمی ساڵی ٢٤١ ك پێشەوا تووشی تایەكی سەخت بوو پاشان بێ هێز و بێ توانا بوو لە جێ كەوت و خەڵكی كۆمەڵ كۆمەڵ دەهاتن بۆ سەردانی و دوعایان بۆ دەكرد و دەڕۆیشتن ، كابرایەك هاتە ژوورەوە وچووە لای سەری ئیمامی ئەحمەد و فەرمووی : لە رۆژی لێدانەكەتدا من ئامادە بووم ئەمجار دەستی بە گریان كرد و فەرمووی: یان تۆڵەی خۆتم لێ بسێنەوە وام لە بەر دەستتدا وەیان گەردنم ئازاد بكە . ئیمامی ئەحمەد فەرمووی: ئایە جارێكی تر دەگەڕێیتەوە بۆ سەر ئەو كارە ؟ فەرمووی : نەخێر .فەرمووی : گەردنت ئازاد بێت ، كابرا دەستی بە گریان كردوو چووە دەرەوە، هەموو ئامادە بوان دەستیان بە گریان كرد . پاشان خەڵكەكە هێندە زۆر بوو بۆیە سوڵتان چەند كەسێكی نارد بۆ پاراستنی هێمنی و ئاسایشی كۆڵان و گەڕەكەكە بۆ ئەوەی خەڵكی بە ریز بچنە ژوورەوە بۆ لای ئیمامی ئەحمەد ، وەكاتێ ئیمامی ئەحمەد وەزعی خراپتر بوو بۆیە چیتر نەیاندەهێشت خەڵكی بچێت بۆ سەردانی و هەموو دەرگاكانیان داخست . كاتێ خزمەتكارێكی (ابو یوسف)ی مامی ئیمامی ئەحمەد هات بۆ لای بۆ ئەوەی باوەشێنی بكات ئیمامی ئەحمەد بە دەستی ئیشارتی كرد كەواز بهێنە و نامەوێ چونكە ئەو خزمەتكارە بە پارەی خەلیفە سنرا بوو ئیمامی ئەحمەدیش پێی ناخۆش بوو [٢٦٥]

---

[٢٦٣] المناقب:(٢٨٢).

[٢٦٤] المناقب:(٤٠٢ —٤٠٩) ، ابن حنبل:(١٢) ، سير أعلام النبلاء :(٥٤٣/٧) .

[٢٦٥] الطبقات:(١٢).

کابرایەك هات بۆلای ئیمامی ئەحمەد و فەرمووی : ئەی ئیمامی ئەحمەد ئەو کاتە بهێنە یادی خۆت کە لە بەر دەستی خوادا راوەستاوی ئیمامی ئەحمەدیش دەستی بە گریان کرد .

پاشان ئیمامی ئەحمەد داوای کرد کە وەسێتەکەی بۆ بخوێننەوە ئەوانیش بۆیان خوێندەوە و ئەویش پێی رازی بوو و داوای کرد کە هەندێ خورما بکڕن و بیدەن بە هەژاران لە جێیی کەفارەتی سوێندەکەی و پاشان سوپاس گوزاری خوا بوو .وەلە ماوەی ئەو چەند رۆژەی کەنەخۆش کەوت بوو ئیمامی ئەحمەد هەموو رۆژێك هەواڵی دەگەیشتە خەلیفە (متوکل) خوای لێ رازی بێت . ئیمامی ئەحمەد وای لێ هاتبوو کە بە دانیشتنەوە نوێژی دەکرد ، لە رۆژی چوار شەممە دا داوای کرد کە منداڵەکانی لێ کۆبکەنەوە ئەویش بە چاوی پڕ لە فرمێسکەوە دەستی بە سەریاندا دەهێنا و بۆنی ئەوانی دەکرد ، پاش ماوەیەك نەخۆشییەکەی هێندە زۆر بوو کە میزەکەی بوو بە خوێن ، لە رۆژی پێنج شەممە دا نەخۆشییەکەی زیاتر بێ تاقەتی کرد وعبدالله ی کوڕی دەست نوێژی بۆ دەگرد.

عبدالله دەفەرمووێت :- کاتێ باوکم لە سەرە مەرگدا بوو من لە نزیکی ئەو دانیشتبووم باوکم چەند جارێك دەبورایەوە و ئەمجار هەڵدەستا و چاوی دەکردەوە و بە دەستی ئیشارەتی دەکردوو دەیفەرموو :- هێشتا نا...هێشتا نا (لا بعد لابعد) سێ جار . لە پاش جاری سێیەم گوتم :- بابە گیان ، ئەوە چیت گوت لەم کاتەدا ؟ فەرمووی :- کوڕم ، نازانیت ؟ ! گوتم :- نەخێر ، فەرمووی :- کوڕم ،، ئەوە (ئیبلیس)ە لەعنەتی خوای لێ بێت لە خواری پێمەوە ، پەنجەکانی خۆی دەگەزێت و دەڵێت :- ئەی ئەحمەد لە دەستم دەرچوویت ،،، منیش دەڵێم :- هێشتا نا تاکو نەمرم *.

* سیر اعلام النبلاء (٧/٥٤٧) .

کاتێ شەوی جومعە بوو زبانی قورس بوو ئەمجار کە ڕۆژ بووەوە واتە ڕۆژی هەینی ١٢ ی رەبیعی یەکەمی ساڵی ٢٤١ ك وەلەتەمەنی ٧٧ ساڵیدا ئیمامی ئەحمەد، پێشەوای موسڵمانان ،دوژمنی بیدعەو بیدعەچییەکان ، دۆستی سوننەو سوننییەکان ، ڕووی کردە قیبلەو فەرمووی: (لا إلــهَ إلاَّ الله) ئەمجار گیانی پاکی دەرچوو[٢٦٦] ،(المروزى) چاوەکانی بە یەك نا[٢٦٧]، ﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (٢٧) ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (٢٨)﴾ خودای گەورە لە گوناهەکانی ئێمە و ئەویش خۆش بێت و هەمووومان بە بەهەشتی بەرین شاد بکات . بە مردنی ئیمامی ئەحمەد ئوممەتی ئیسلامی تووشی زەرەرو زیانێکی گەورە بوو چونکە کەڵە پیاوی وەك ئیمامی ئەحمەد دوو بارە بوونەوەی زۆر کەمە بەڵام فەرمانی خودایە و خۆی فەرموویەتی : ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ کاتێ خەڵکی زانیان وا پێشەوا کۆچی دوایی کردووە هەموویان دەستیان بە گریان کردوو هاوارو ناڵەیان بەرز بووەوە ، ئەمجار هەموو دانیشتن بۆ ئەوەی بیبەن بۆ گۆڕستان .(عبدالله ی کوڕی ئیمامی ئەحمەد) دەڵێت : لەوە ترسام کە ئەو هەموو خەڵکە نوێژی جومعەیان لە دەست بچێت بۆیە بە خەڵکەکەی فەرموو کە پاش نوێژی جومعە دەینێژین . لە پاش شوشتنی ئیمامی ئەحمەد ئەو سێ تەڵە قژەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کەلای ئیمامی ئەحمەد بوو هەرچاوەی تەڵێکیان تێ کرد و ئەویتریان خستە سەر زبانی چونکە خۆی وەسێتی کردبوو .

ئەمجار (محمد بن عبدالله الطاهر) نوێژی لە سەر کرد ، بۆیە چەند جارێك متوکل خەلیفەی موسڵمانان پێی دەفەرموو : موژدە بۆ تۆ ئەی محمد کە نوێژت لە سەر ئیمامی ئەحمەد کرد[٢٦٨]. پاشان بردیان بۆ گۆڕستان نزیکەی یەك ملیون

---

[٢٦٦] حلية الاولياء:(٩ :١٦٢).
[٢٦٧] الطبقات:(٦٩).
[٢٦٨] الطبقات:(١٦).

و نیو کەس لە دوای جەنازەکەی بوون و نوێژیان لە سەر کرد جگە لە شەست هەزار ئافرەت . (عبدالوهاب الوراق) دەڵێت : لە مێژوودا نەبووە هیچ کەسێك بەو ژمارەیە نوێژی لە سەر بکرێت جگە لە کابرایەکی بنی اسرائیلی نەبێت[٢٦٩]. وە لە کاتێ ناشتنیدا خەڵکی بە دەنگی بەرز لەعنەتیان دەکرد لە (کرابیسي) و (المریسي) کە دوو کەسی ئەهلی بیدعە بوون دژایەتی ئیمامی ئەحمەدیان دەکرد وە ئەو رۆژەی کە ئیمامی ئەحمەد کۆچی دوایی کرد دەڵێن لە شاری بەغدادا نوێژی عەسر لە مزگەوتەکاندا نەکرا تەنها لە مزگەوتی (حارث) نەبێت .

بیروباوەڕی ئیمامی ئەحمەد*

* ئیمان :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : ئیمان وتەو کردەوەیە (قولٌ وعمل) زیاد دەکات کەم دەکات چاکە هەمووی لە ئیمانەوەیەو ئیمانی پێ زیاد دەکات و خراپە لە ئیمان کەم دەکات[٢٧٠] .

سیفەتی ئیماندار لە ئەهلی سوننەو جەماعە ئەوەیە شایەتی بدات کە هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە (الله) خوا نەبێت ، تەنها و بێ هاوەڵە،وە (محمد ﷺ) بەندەو نێردراوی ئەوە ، وە باوەڕی هەبێت بەوەی کە هەموپێغەمبەران (سەڵات و سەلامی خوای لە سەر بێت) هێناویانە وە دڵی گرێ دابێت لە سەر ئەوەی کە بە زاری دەیلێت وە گومانی لە ئیمانەکەی خۆی نەبێت ، ئەوەی یەکتاپەرست بێت بە گوناه(تاوان) کافر نابێت ، وەئەو شتەی کە غەیبە دەیگێڕیتەوە بۆ لای خوا[٢٧١] ، وە بزانێت کە هەموو شتێك بە قەزا و

---

[٢٦٩] الطبقات:(١٦) ، تاريخ بغداد : (٤٢٢/٤) .

* سير اعلام النبلاء (٥١٧/٧-٥١٩) .

[٢٧٠] البداية والنهاية:(١٠: ٢٧٤) ،الطبقات:(٢٥) ،ابن حنبل:(١٢٥) ،المناقب:(١٥٣) ، سير أعلام النبلاء :(٥١٧/٧)

[٢٧١] ابن حنبل:(١٢٥) ،المناقب:(١٦٥-١٦٦).

قەدەری خوا دەبێت(چ خەیر بێت یا شەڕ) وەنابێت حوکم بدات بە سەر کەسدا بە بەهەشت بە چاکەیەك کە بیکات وەبە ئاگر بە تاوانێك کە کەسێك دەیکات تاکو ئەو رۆژەی کە خوای گەورە خەڵکی دەکاتە بەهەشتەوە یان دۆزەخەوە[٢٧٢]، وە حەقی پێشینەکان (سەلەف) بزانێت ئەوانەی کە خوای گەورە هەڵیبژاردوون بۆ هاوەڵی و هاوڕێتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ)[٢٧٣]، وە کەسی وا هەیە لە ئیمان دەردەچێت بۆ ئیسلام (واتە : لە ئیمانداراەوە دەبێت بە موسڵمان) وە ئەگەر تەوبە بکات دەگەڕێتەوە بۆ ئیمان وە لە ئیسلام دەرناچێت تەنها شیرك نەبێت یان فەرزێك لە فەرزەکانی خوا رەد بکاتەوە و باوەڕی پێی نەبێت وە ئەگەر بە هۆی تەمەڵییەوە ئەرکێك لە ئەرکەکان نەکات ئەوا دەکەوێتە ئارەزووی خوای گەورەوە گەر ئارەزووی بوو سزای بدات ئەوا سزای دەدات و گەر ئارەزووی بوو لێی خۆش بێت ئەوا لێی خۆش دەبێت[٢٧٤]، ئیماندار دەبێت باوەڕی بە سزای ناو گۆڕ و (نکیر و منکر) و حەوز و شەفاعەت هەبێت ، وە دەبێت باوەری بەوە هەبێت کە ئەهلی بەهەشت لە بەهەشتدا خوای خۆیان دەبینن[٢٧٥] وەیەکتاپەرستان لە ئاگر دەردەچن پاش تاقیکردنەوەیان هەروەکو چۆن فەرمودەی پێغەمبەر (ﷺ) لە سەریان هاتووە و زانایان لە سەر ئەمە یەك دەنگن .[٢٧٦]

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : شایەتی بە سەر ئەهلی قیبلەدا نادەین بە بەهەشت یاخود بە ئاگر بە کردەوەیەك کە بیکەن ، وەرجامان هەیە بۆ پیاو چاکان و لە گوناهباران دەترسین و رجامان هەیە لای خوا کە رەحمیان لێ بکات

---

[٢٧٢] ابن حنبل:(١٢٦).

[٢٧٣] المناقب:(١٦٥).

[٢٧٤] ابن حنبل:(١٢٥-١٢٦).

[٢٧٥] ابن حنبل:(١٣١).

[٢٧٦] المناقب:(١٦٦).

، وەچ كەسێك گەیشتە لای خوای گەورە بە تاوانێكەوە كە تەوبەی لیٚ كردبوو وە سوور نەبوو بوو لە سەری ئەوا خوای گەورە لێی خۆش دەبێت و تەوبە لە بەندەكانی خۆی وەردەگرێت و لە گوناهەكان دەبورێت ، وەچ كەسێك گەیشتەلای خوای گەورە و لە دونیادا سنوورێك لە سنوورەكانی خوای بە سەردا جیٚ بە جیٚ كرابوو بە تاوانێك كردبێتی كە سزای دونیایی لە سەر بوو ئەوا خوای گەورە خۆی دەزانێت یا لێی خۆش دەبێت وەیا سزای دەدات [٢٧٧] وەدەڵێت : كەسێكی ئەهلی یەكتاپەرست بە كافر نازانین گەر گوناهێك لە گوناهە گەورەكانی كردبوو (الكبائر) وە هیچ كردەوەیەك تەرك كردنی كوفر نییە تەنها نوێژ نەبێت ، چ كەسێك وازی لە نوێژ هێنا ئەوا كافرەو خوای گەورە كوشتنی حەڵاڵ كردووە[٢٧٨].ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : حەفتا پیاو لە (تابعین) و پێشەوای موسڵمانان و فەقیهی شارەكان یەك دەنگ بوون لە سەر ئەوەی كە ئەو سوننەتەی كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە سەری مردووە ئەوەیە : یەكەمیان رازی بوونەبە قەزای خوای گەورە و ملكەچی فرمانەكانی بێت و ئارامگرتنە لە سەر حوكمەكانی و ئەوەی كە فرمانی پیٚ كردووە بكرێت و دوور كەوتنەوە لەوەی كە نەهی لیٚ كردووە و دڵسۆزی لە كارەكاندا مەبەستی تەنها خوا بێت و ئیمانی هەبێت بە قەدەر (خەیر و شەڕ) و واز هێنان لە(المراء و الجدال والخصومات) لە دیندا[٢٧٩]. وەدەڵێت : من خاوەنی كەلام نیم و نابینم قسە كردن لەم شتانەدا كردنی باش بێت جگە لەوەی كە لە كتێبەكەی خواو فەرموودەكانی پێغەمبەردا(ﷺ) هەبێت یان لە هاوەڵانەوە ئیدی جگە لەوانە ئەوا قسە كردن تیایدا باش نییە[٢٨٠] .

---

(٢٧٧) ابن حنبل:(١٢٧).
(٢٧٨) ابن حنبل:(١٢٧).
(٢٧٩) ابن حنبل:(١٢٨).
(٢٨٠) ابن حنبل:(١٣٠).

* قورئانی پیرۆز :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : هەرکەسێك بڵێت قورئان دروست کراوە(مخلوق)ـە ئەوا کافرە[٢٨١]، قورئان کەلامی خوایەو دروست کراو نی‌یە[٢٨٢]

* کۆمەڵەکان (الفِرَق) :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : (رافضي) ئەو کەسەیە کە جوێن بە ابو بکر و عمر دەدات[٢٨٣]. وە نوێژ مەکەن لە پشتی (القدرية و الرافضي) یەوە گەر جوێنیان بە هاوەڵان دا[٢٨٤]. وەزاناکانی موعتەزیلە زەندیقن[٢٨٥]. صالح دەڵێت : پرسیارم کرد لە ئیمامی ئەحمەد : ئایە نوێژ کردن لە پشت (قدری) یەوە دروستە ؟ فەرمووی : ئەو دەڵێت کە خوای گەورە نازانێت بەندەکانی چی دەکەن تائەو کاتەی دەیکەن بۆیە نوێژ لە پشتیانەوە مەکەن[٢٨٦].

* ناو و سیفاتەکانی خوای گەورە :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : ئەو فەرموودانەو ئایەتانەی کە باسی سیفات دەکەن ئێمەش باسی دەکەین چۆن هاتووە هەروەها وە کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەڵێت : ئەهلی بەهەشت خوای خۆیان دەبینن ئەوا دەبێت باوەڕی پێ بکەین و کێ بڵێت خوای گەورە نابینین لە دوا رۆژدا ئەوا کافرە وە نمونەیشی بۆ ناهێنینەوەو ئەمەش ئیجماعی زانایانە[٢٨٧] .

---

[٢٨١] البداية والنهاية:(١٠:٢٧٤) ،المناقب:(١٥٤) ،ابن حنبل:(١٣٣) ، سير أعلام النبلاء :(٥١٧/٧) .

[٢٨٢] البداية والنهاية:(١٠:٢٧٤) ،المناقب:(١٦٦).

[٢٨٣] المناقب:(١٦٥) ، ابن حنبل:(١٤٦).

[٢٨٤] المناقب:(١٥٩).

[٢٨٥] المناقب:(١٥٨).

[٢٨٦] ابن حنبل:(١٣٠).

[٢٨٧] البداية والنهاية:(١٠: ٣٢٨) ،المناقب:(١٥٦) ،ابن حنبل :(١٣٠).

وەئیمامی ئەحمەد باوەڕی بەوە هەیە کە خوای گەورە (قدیم) ە و سەرەتای نییە هەروەها سیفەتەکانی ، وە کەلامیش بەشێکی ئەو سیفاتانەیە .[٢٨٨]

* هاوەڵان :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : باشترین کەس لەم ئوممەتەدا دوای پێغەمبەری خوا (ﷺ) (ابو بکر الصدیق)ـە ئەمجار (عومەری کوڕی خەتتاب)ە و ئەمجار(عوسمان ی کوڕی عەففان)ە پاش ئەم سێ کەسە ئەمجار ئەو پێنج کەسەی شووران کە ئەوانیش (علي بن ابي طالب و زبیر و طلحة و عبد الرحمن بن عوف و سعید) ە هەمویان شایەنی ئەوەن کە بکرێنە خەلیفەی موسڵمانان[٢٨٩] پاش ئەوانە ئەهلی بەدر دێت لە کۆچکەران(المهاجرین) و ئەمجار ئەهلی بەدر لەپشتیوانان (الانصار) ئەمجار پاش ئەمانە هاوەڵانی دی دێن ئەوەی کە هاورێتی پێغەمبەری خوای کردبێت (ﷺ) گەر بۆ یەك چرکەیش بووە و گەر کەسێك یەکێکیان عەیبدار بکات یان ڕقی لە یەکێکیان بێت ئەوە (مبتدع) ە ، وەدەبێت رەحمەتیان بۆ بنێرین[٢٩٠] . وەئەگەر کەسێك بڵێت (علی) لە (عوسمان) باشترە ئەوا بیدعەی کردووە چونکە هاوەڵان رێك کەوتون و فەرموویانە کە (عوسمان) لە (علی) باشترە .[٢٩١]

وەدەڵێت : چ کەسێك بڵێت (علی) لە (ابو بکر) باشترە ئەوا توانج (طعن) ی لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوە ، وەکێ بڵێت (علی) لە (عومەر) باشترە ئەوا توانج (طعن) ی لە پێغەمبەرو(ﷺ) (ابو بکر) داوە و کێ بڵێت (علی) لە (عوسمان) باشترە ئەوا توانج (طعن) ی لە پێغەمبەر(ﷺ) و(ابو بکرو عومەر) هەموو کۆچکەران داوە . وە دەبێت رێزی هەموو هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)

---

(٢٨٨) ابن حنبل:(١٣١).

(٢٨٩) ابن حنبل:(١٤٦ –١٤٧) ، المناقب:(١٦١).

(٢٩٠) المناقب:(١٦٦،١٦١).

(٢٩١) المناقب:(١٦٢).

بگرین بە گەورەو بچووکەوە و باسی باشەکانیان بکەین و باسی ئەوەی کە لە نێوانیاندا رووی داوە نەکەین .

وەابوبکر و عومەرو عوسمان و عەلی و زوبیر و عبدالرحمن ی کوڕی عوف و سعد ی کوڕی ابی وەقاس و سەعید ی کوڕی زەید لە گەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) بوون لە سەر کێوی (حراء) پێغەمبەر (ﷺ)فەرمووی : ئەی (حراء) هێور بە بزانە

کە هیچ کەس لە سەرت نییە تەنها پێغەمبەر و صدیق و شەهید نەبێت[٢٩٢] .

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : ابن مسعود فەرموویەتی : هەر شتێك موسڵمانان بە باشیان زانی ئەوا لای خوایش باشە و هەر شتێك موسڵمانان بە خراپیان زانی ئەوا لای خوایش خراپە . وە هەموو هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ)رازی بوون کە ابو بکر ببێت بە جێنشینی پێغەمبەر (ﷺ).

ابن کثیر دەڵێت : ئەم وتەیەی سەرەوە (اثر) ە باسی ئیجماعی هاوەڵان دەکات لە پێش خستنی ابوبکر بۆ جێنشین .[٢٩٣]

وەپرسیار کرا لە ئیمامی ئەحمەد ئەگەر کەسێك جوێن بە یەکێك لە هاوەڵان بدات ؟ فەرمووی : نایبینم لە سەر دینی ئیسلام بێت[٢٩٤] .

* خیلافەتی عەلی :

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : باش بزانن کە خیلافەت عەلی نەڕازاندەوە بەڵکو عەلی خیلافەتی رازاندەوە[٢٩٥] . وەپرسیار کرا لە ئیمامی ئەحمەد دەربارەی عەلی و مەعاویە فەرمووی: ﴿تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا

---

[٢٩٢] المناقب:(١٦٦).

[٢٩٣] البداية والنهاية:(١٠: ٢٧٥).

[٢٩٤] المناقب:(١٦٥) ، ابن حنبل :(١٤٦).

[٢٩٥] المناقب:(١٦٣) ، ابن حنبل:(١٤٨).

كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾[٢٩٦] وەدەڵێت : هيچ شتێك دەربارەيان ناڵێم لە چاكە زياتر رەحمەتى خوا لە هەموويان (معاوية و عمرو بن العاص و أبو موسى الأشعري) هەموويان خواى گەورە لە كتێبەكەيدا وەسفى كردوون فەرموويەتى :﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾[٢٩٧] وەدەڵێت : چ كەسێك دان نەنات بە ئيمامەتى عەلى دا ئەوە لە گوێدرێژ گومڕاترە، سبحان الله سنورەكانى خواى جێ بە جێ دەكرد و زەكات و صدقەى كۆ دەكردەوە و دابەشى دەكرد بە سەر خەڵكيدا بە رێك و پێكى ، پەنا بە خوا كەسێك كە باش ناڵێت با خراپيش نەڵێت ، باشترين خەليفە بوو هاوەڵانى پێغەمبەر(ﷺ) رازى بوون و نوێژيان لە پشتەوە دەكرد و غەزا و جيهاد و حەجيان لە گەڵدا دەكرد پێيان دەفەرموو(أمير المؤمنين) رازى بوون بەوە بە بێ ئەوەى زۆريان لێ كرا بێت و نارازى بن ئێمەيش شوێن كەوتووى ئەوانين .[٢٩٨]

وەدەڵێت : عەلى كورِى ابو طالب لە (ئەهلى بەيت)ە هيچ كەسێكى لە گەڵدا قياس ناكرێت[٢٩٩] . وە هيچ كەسێك لە هاوەڵان هێندە باسى فەزڵ و چاكەى نەكراوە چۆن باسى ئيمام عەلى كراوە لە فەرموودە راست و دروستەكان[٣٠٠] .

* فيقه :

ئيمامى ئەحمەد دەڵێت : ئيماندار دەبێت باوەڕى بە هەردوو نوێژى جەژن و نوێژى ترس و جومعە و جەماعەت هەبێت لە گەڵ هەموو ئەميرێكى چاك و خراپدا وە باوەڕى بە مەسح لە سەر خوف هەبێت لە سەفر ولە شاردا (الحضر)[٣٠١] .

---

[٢٩٦] المناقب:(١٦٤).

[٢٩٧] ابن حنبل:(١٤٨) ،المناقب:(١٦٤).

[٢٩٨] ابن حنبل:(١٤٧) ،المناقب:(١٦٤).

[٢٩٩] ابن حنبل:(١٤٨).

[٣٠٠] المناقب:(١٦٣) ،ابن حنبل:(١٤٨).

[٣٠١] المناقب:(١٦٦).

وە جیهاد لەو ڕۆژەوە کە خوای گەورە پێغەمبەری(ﷺ) ناردووە تاکو ڕۆژی دوایی بەردەوامە تاکو ئەو ڕۆژەی دەججال دەکوژرێت ، وە خراپەی خراپەکاران زیانیان پێ ناگەیەنێت واتە لە موجاهیدان . وە کڕ ین و فرۆشتن حەڵاڵە تا ڕۆژی قیامەت بە پێی قورئان و فەرموودە . وە تکبیر کردن لە نوێژی مردوو دا چوار(الله اكبر)ە و ئیماندار دەبێت دوعای خەیر بکات بۆ پێشەوای وموسڵمانان و نابێت بە ڕوویاندا دەرچێت بە شیر (شمشێر) و نابێت لە ڕۆژی فیتنە دا شەڕ بکات و دەبێت لە ماڵی خۆیدا دانیشێت[٣٠٢]. وەئارام بگرێت لە ژێر ئاڵای سوڵتانی موسڵماندا هەرچەندە خراپە و نادادپەروەری لێ بووەشێتەوە و نابێ بە شیر دەرچێت و ڕووبەڕویان ببێتەوە هەرچەندە خراپە بکەن[٣٠٣].

نامەیەك .. .. .

کاتێك کە فیتنە دەستی پێ کرد و خەڵکی تووشی دوو بەرەکی هاتن لە سەر مەسەلەی (القدر و الرفض و الاعتزال و خلق القران و الارجاء) ، (مسدد)ی کوڕی (مسرهد) نامەیەکی بۆ ئیمامی ئەحمەد نووسی تیایدا هاتبوو (سوننەتەکەی پێغەمبەرم بۆ بنووسە(ﷺ)) ، کاتێ نامەکە گەیشتە ئیمامی ئەحمەد ، ئیمامی ئەحمەد دەستی بە گریان کرد و فەرمووی : (انا لله وانا اليه راجعون) ، ئەم (بەصری)یە دەڵێت : پارەیەکی زۆرم خەرج کردووە بە مەبەستی فێربوونی زانست و زانیاری کەچی ڕێگا و سوننەتەکەی پێغەمبەر(ﷺ) نادۆزمەوە و ڕێی پێ نابەم ، ئەمجار ئیمامی ئەحمەد نامەیەکی بۆ نووسی کە تیایدا هاتبوو ...

---

[٣٠٢] المناقب:(١٦٦).

[٣٠٣] المناقب:(١٧٦) ،ابن حنبل:(١٥١).

بەناوى خواى بەخشندەو ميهرەبان

سوپاس و ستايش بۆ خواى گەورە كە لە هەموو سەردەمێكدا لە ئەهلى عيلم چەند كەسانێك دەهێڵێتەوە بۆ ئەوەى بانگەوازى ئەوانە بكەن كە لە رێ لايان داوە بۆ سەر رێگەى راستى و نەهى بكەن لە خراپە ، بە قورئانى پيرۆز مردووەكان زيندوو دەكەنەوە ، بە سوننەتەكانى پێغەمبەر (ﷺ) رێنيشاندەرى ئەهلى نەفامى و خراپە دەبن، چەند كەسانێكيان زيندوو كردەوە كە ئيبليس كوشتبويانى ، وەرِێ نيشاندەرى چەند كەسانێك بوون كە ماڵ و دەرگاى خۆيانيان بزر كردبوو تەماشاكەن چاكەيان چەند زۆرە بە سەر خەڵكى يەوە رێگرن بەرانبەر ئەوانەى كە دەيانەوێت دين بگۆڕن و بيدعەى بيدعەچييەكان پوچەڵ دەكەنەوە ، ئەوانەى كە فيتنە بڵاو دەكەنەوە و دوو بەرەكى لە قورئاندا دروست دەكەن وە شت دەڵێن بە ناو خوداوە و بە سەر خوداوە ، پاكى و بێ گەردى بۆ خواى گەورە كە ستەمكاران بە وتنى ئەو قسە كە دەيكەن (عما يقول الظالمون علوا كبيرا) وە قسە كردن لە كتێبەكەيدا بە بێ زانيارى ، پەنا دەگرين بە خوا لە هەموو فيتنەيەكى لە رێ لادەر بێت ، وە سەڵات و سەلام لە سەر پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانى ......

أما بعد .....

خواى گەورە ئێمەو ئێوەش موفەق بكات بۆ هەر شتێك كە خۆى پێى رازييە ، و دوورمان بكاتەوە لە هەر شتێك كە تووڕەيى ئەوى تيادايە وە كارى (خاشع) ەكانمان پێ ببخەشێت كە خواى گەورە دەناسن و خۆى بەر پرسە ... وە سێتتان دەكەم پێش ئێوە خۆم كە لە خوا بترسن و تەقواى خواتان هەبێت وە دەست بگرن بە ئەهلى سوننەو جەماعەوە وە باش دەزانن ئەوەى كە سەر پێچى كرد چى بە سەر هات و ئەوەى شوێنى كەوت چى دەستكەوت ،

پێغەمبەری ئیسلام (ﷺ) دەفەرموێت : خوای گەورە بەندەیەك دەخاتە بەهەشتەوە بە هۆی سوننەتێكەوە دەستی پێوە گردبێت .

وە فەرمانتان پێ دەكەم (أنْ لا تؤثروا على الله شيئا) چونكە ئەوە كەلامی خوایەو ئەوەی خوا وتبێتی دروستكراونییە و ئەوەی باسی سەدەكانی پێشوو دەكات دروست كراو نییە و ئەوەی كە لە (اللوح المحفوظ)دا هەیە دروستكراو نییەو كێ بڵێت دروستكراوە ئەوا كافرە و ئەوەی بە كافری نەزانێت ئەویش كافرە ، ئەمجار پاش قورئانی پیرۆز سوننەتەكانی پێغەمبەر(ﷺ) دێت ، وە فەرموودە دەربارەی ئەو و هەڵبژێراوەكان لە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) ئەمجار (تابعين) ، وەباوەڕ هێنان بەوەی كە پێغەمبەران(سەڵات و سەلامی خوایان لێ بێت) هێناویانە ، وە شوێن كەوتنی سوننەت رزگار بوونە ، سوننەتیش ئەوەیە كە ئەهلی عیلم گێڕاویانەتەوە لە زانا بەرز و بەڕێزەكان ئەوانیش لە زانا بەرز و بەڕێزەكانەوە ، وە ئاگاداری بۆچوونەكانی (جهم) بن چونكە ئەو خاوەنی بۆچوون و دژایەتییە ، بەڵام (الجهمية) هەموو ئەهلی عیلم كە من بە خزمەتیان گەیشتووم یەك دەنگن لە سەر ئەوەی كە دەڵێن :

(الجهمية) سێ بەشن :

هەندێكیان دەڵێن قورئان كەلامی خوایەو دروستكراوە .وەهەندێكیان دەڵێن قورئان كەلامی خوایە و بێ دەنگ بوون ئەوانە (الواقفه) ن ، وە ئەوانی دی دەڵێن بێژەمان بە قورئان دروستكراوە . ئەوانە هەموو (الجهميه) ن زانایان یەك دەنگن لە سەر ئەوەی كە سەر بڕاوەكانیان حەڵاڵ نییە و نابێت بكرێن بە قازی ، ئیمانیش وتەو كردەوەیە (قول و عمل) زیاد دەكات و كەم دەكات زیاد كردنی ئیمان بە چاكە دەبێت كەم كردنیشی بە خراپە دەبێت ، وەكەسی وا هەیە لە ئیمانەوە دەردەچێت بۆ ئیسلام ئەگەر تەوبەی كرد دەگەڕێتەوە بۆ ئیمان وە لە ئیسلام دەری ناكات تەنها شیرك نەبێت بە خوای گەورە یان رەد كردنەوەی یەكێك لە

فەرزەکانی خوا بە بێ باوەری بەڵام ئەگەر لە بەر تەمەڵی و تەوەزەلی بوو ئەوا دەکەوێتە ئارەزووی خوای گەورەوە یان سزای دەدات وە یا لێی خۆش دەبێت وە (موعتەزیلە) هەموو ئەهلی عیلم کە من بە خزمەتیان گەیشتووم یەك دەنگن لە سەر ئەوەی کە بەو کەسە دەگوترێت (المعتزلە) کە بە خاوەن تاوانێك دەڵێن کافر . وەچ کەسێك وا بڵێت ئەوا باوەڕی وایە کە ئادەم (علیە الصلاة والسلام) کافرە وەبراکانی یوسف(علیە الصلاة والسلام) کافرن چونکە لە گەڵ باوکیاندا درووبان کرد وە زانایانی (معتزلە) یەك دەنگن لە سەر ئەوەی کە ئەگەر کەسێك دەنکە تۆمێك بدزێت ئەوا لە ئاگردایە ، خیزانەکەی لێی جودا دەکرێتەوە وەحەجەکەی دوو بارە دەکاتەوە ئەگەر حەجی کردبێت ، وە چ کەسێك وابڵێت ئەوا کافرە و دەبێت قسەیان لە گەڵدا نەکرێت و سەربڕاوەکانیان نەخورێت تاکو تەوبە نەکەن .

وە (الرافضة) هەموو ئەوانەی (ئەهلی عیلم)ن من بەخزمەتیان گەیشتووم یەك دەنگن لە سەر ئەوەی کە (الرافضة) دەڵێن : علی لە ابو بکر باشترە (خوایان لێ رازی بێت) وە ئیسلام بوونی عەلی کۆنترە لە ئیسلام بوونی ابو بکر، وەچ کەسێك بڵێت عەلی لە ابو بکر باشترە ئەوا قورئان و سوننەتی رەد کردووەتەوە چونکە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ (أبو بکر)ی پێش هەموو هاوەڵان خستوە کەچی عەلی پێش نەخستووە ، وەپێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت : ئەگەر هاوڕێیەکی تایبەتیم(خلیل)م هەڵبژێردایە ئەوا ابو بکرم هەڵدەبژارد بەڵام خوای گەورە منی بە هاوڕێی تایبەتی خۆی هەڵبژاردووە ، وە چ کەسێك بڵێت عەلی پێش ابو بکر ئیسلام بووە ئەوا هەڵەی کردووە چونکە کاتێك ابوبکر ئیسلام بوو تەمەنی سی و پێنج ساڵ بوو کەچی تەمەنی عەلی حەوت ساڵ بوو کە ئەحکام و سنوور و فەرزەکانی لە سەر نەبووە .

وەدەبێت ئیمانی هەبێت بە قەزاو قەدەر چ خەیری بێت یا شەڕی ، خۆشی و ناخۆشی ، خودای گەورە بەهەشتی دروست کردووە پێش دروستکردنی

خەڵكى و ەخەڵكێكى بۆ دروست كردووە وە خۆشييەكانى بەهەشت بەردەوامن و چ كەسێك بڵێت هەرشتێك لە بەهەشتدا نامێنى ئەوا كافرە ، وەئاگرى دروست كردووە و خەڵكێكى بۆ دروست كردووە وە سزاكەى بەردەوامە ، خەڵكانێك لە ناو ئاگردا دەردەكرێت بە شەفاعەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، وە ئەهلى بەهەشت خواى خۆيان دەبينن بە چاوەكانيان بە بىٚ گومان ، وە خواى گەورە لە گەڵ (موسى)دا (عليه الصلاة والسلام) قسەى كردووە بە قسەكردن ، وە(ابراهيم)ى (عليه الصلاة والسلام) هەڵبژاردووە بە هاوڕێى تايبەتى خۆى (خليلا) ، وەترازوو حەقە و راستە و سيرات حەقە و پێغەمبەران(سەڵات و سەلامى خوايان لىٚ بێت) حەقن و راستن ، و(عيسى ى كوڕى مەريەم) (عليه الصلاة والسلام) بەندەو نێردراوى خوايە ، وەئيمان بە حوض و شەفاعەت و عەرش و كورسى و فريشتەى گيان كێشان كە گيانەكان دەكێشى ئەمجار گيانەكان دەكرێن بە لاشەكانيانەوە پاشان پرسياريان لىٚ دەكرێت لە ئيمان و يەكتاپەرستى و پێغەمبەران ، وە ئيمان بە فووكردن بە بووقدا لە لايەن فريشتەيەكى خوداوە كە ناوى (اسرافيل) ە ، وەئەو گۆڕەى كە لە شارى (مدينە) يە گۆڕى پێغەمبەرى نازدارە (ﷺ) ئەوانەى تەنيشتى (ابو بكر و عومەر)ە خوايان لىٚ رازى بێت،وە دڵى بەندەكان لە نێوان دوو پەنجە لە پەنجەكانى خواى گەورەدايە ، وە دەججال دەردەچێت لەم ئوممەتەدا بە بىٚ گومان و (عيسىى كوڕى مەريەم) (عليه الصلاة والسلام) دادەبەزێتە سەر زەوى و لە دەرگاى (لد) دەججال دەكوژێت . وە ئەوەى زانايانى ئەهلى سوننە فەرموويانە خراپە ئەوا خراپە ، وەئاگادارى هەموو بيدعەيەك بن ، وەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) هيچ كەسێك نييە لە ابو بكر باشتر بێت و نايشبێت ، وەپاش ابو بكر كەس نييە لە عومەر باشتر بێت و نايشبێت وە پاش عومەر هيچ كەسێك نييە لە عوسمان باشتر بێت و نايشبێت .

وەدەمانگوت (ابو بکر و عومەر و عوسمان) و بیّ دەنگ دەبووین لە عەلی کاتێك فەرموودەکەی (ابن عمر) مان پیّ گەیشت دەربارەی (التفضیل) ، والله ئەو چوارە خەلیفەی خوان (راشدین و مهدیین) ، وە شایەتی دەدەین بۆ ئەو دە کەسە کە لە بەهەشتدان کە ئەوانیش ئەمانەن : (أبو بکر و عمر و عثمان و علي و طلحة و زوبیر و سعد و سعید و عبدالرحمن بن عوف و أبو عبیدة بن الجراح) ،وەچ کەسێك کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) شایەتی بۆ دابێت کە لە بەهەشتدایە ئەوا ئێمەش شایەتی بۆ دەدەین ، وە دوو دەست بەرزکردنەوە لە نوێژدا خەیر و چاکەیە، و دەنگ بەرز کردنەوە بە وشەی(آمین)کاتێك ئیمام دەڵێت(ولا الضالین) خەیرو چاکەیە، وە دوعا کردن بۆ پێشەوای موسڵمانان بە چاکەو دەرنەچوون و رووبەروو بونەوە بە روویاندا بە شیر و شەڕ نەکردن لە رۆژی فیتنەدا ، وەنابێت پشتگیری هیچ کەسیّ بکات کاتیّ دەڵێن فلان کەس لە بەهەشتدایە یا خود فلان کەس لە دۆزەخ دایە تەنها ئەو دە کەسە نەبێت کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) موژدەی بەهەشتی پیّ داون . وە وەسفی خودا دەکەین چۆن خۆی وەسفی خۆی کردووە وە نەفی لەوە دەکەین کە خۆی نەفی لیّ کردووە ، وە ئاگاداری جیدال بن لە گەڵ ئارەزوو پەرستان دا و دوور بکەونەوە لە خراپەی هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) وباسی نەکەین و تەنها باسی چاکەیان بکەین ، وەهەر دووبەرەکییەك لە نێوانیاندا بوو باسی نەکەین وە پرس بە ئەهلی بیدعە نەکرێت لە دیندا ، وەهیچ مارە برینێك نابێت بە بیّ ئامادە بوونی خاوەن کچ و دوو شایەت ، وە ژن هێنان بە شێوەی (الـمتعة) حەرامە تا رۆژی دوایی وە نوێژ کردن لە پشت هەموو ئیمامێکی خراپ و باشەوە ، وەنوێژی جومعە و هەردوو جەژن و نوێژکردن لەسەرهەموو ئەهلی قیبلەیەك کەدەمرێت وە حیسابی لە سەر خوا وەدەرچوون لە گەڵ هەموو پێشەوایەکی موسڵماندا لە کاتی جەنگدا یا لەحەجدا وە تکبیر کردن لە نوێژی مردوو دا چوار (الله اکبر)ە بەڵام ئەگەر ئیمام

پێنج (الله اکبر)ی کرد ئەوا تویش دەیکەیت چونکە علي بن ابي طالب پێنج(الله اکبر)ی کردووە ابن مسعود فەرموویەتی:ئەگەر ئیمام چەند (الله اکبر)ی کرد ئەوا تویش ئەوەندە بکە . بەڵام (ئیمامی شافعی) لە گەڵ مندا یەك دەنگ نییە و فەرموویەتی : ئەگەر لە چوار (الله اکبر) زیاتر بوو ئەوا دەبێت نوێژەکەی دوو بارە بکاتەوە ، وەبەڵگەی ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) چوار (الله اکبر)ی کردووە کاتێك نوێژی لە سەر مردوویەك کرد،وە مەسح لە سەر خوف بۆ (مسافر) سێ ڕۆژ و شەوە و بۆ (مقیم) یەك شەو ڕۆژە ، وەشەو نوێژ دوو رکات دوو رکات دەکرێت وەهیچ نوێژێك پێش نوێژی جەژن نییە وە ئەگەر چویتە مزگەوتەوە ئەوا دامەنیشە تاوەکو دوو رکات نوێژی (تحیة المسجد) دەکەیت ، وەنوێژی (وتر) یەك رکاتە وقامەت فەرزە ، وەئەهلی سوننەم خۆش دەوێت هەر شتێکیان کردبێت خوا لەسەر ئیسلام و سوننەت بمانمرێنێت و عیلم و زانستمان پێ ببەخشێت و موفەقمان بکات بۆ ئەوەی کە خۆی پێی خۆشەو پێی ڕازییە[٣٠٤] .

لێرەدا نامەکە تەواو دەبێت ئەگەر ئێمە بەوردی نامەکە بخوێنینەوە دەبینین ئەم نامەیە پڕە لە تەمی و ئامۆژگاری و فێر کردنی موسڵمان بۆ بنەماکانی دینەکەی و فیقه وچۆنێتی نوێژ و قسەکردن دەربارەی کۆمەڵە گومڕاکان و کۆمەڵی ئەهلی سوننە و جەماعە ودەیان ڕێنمایی دی کە کەم کەس دەتوانێت لە نامەیەکی وا بچوکدا جێگای ئەو هەموو زانستە بکاتەوە .

ئیمامی ئەحمەد دەڵێت : لای ئێمە بنەماکانی سوننەت ئەوەیە کە دەست بگریت بەوەی کە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) لە سەری بوون و شوێنکەوتنیان ، و دوور کەوتنە لە بیدعە چونکە هەموو بیدعەیەك گومڕاییە وە دوور کەوتنەوە لە (مراء) و (جیدال) و دژایەتی کردن لە دیندا .

---

(٣٠٤) المناقب:(١٧١).

وە سوننەت لای ئێمە شوێنەواری پێغەمبەرە (ﷺ) وە سوننەت قورئان شی دەکاتەوە و رێبەری قورئانە ، و لە سوننەت دا قیاس نییە وە نمونەیان لە سەر ناهێنینەوە و بە عەقڵ و ئارەزوو مامەڵەی لە گەڵدا ناکەین بەڵکو ئەوە شوێنکەوتنەو وازهێنانە لە ئارەزوو ، وە لەو سوننەتانەی کە چ کەسێك وازی لێ بهێنی و پێی رازی نەبێت هەرچەندە ئیمانی پێی هەبێت ئەوە لە ئەهلی نیە ئەویش: ئیمان بە قەدەر خەیر وشەڕی و باوەڕ هێنان بەو فەرموودانە کە دەربارەی هاتوون نابێت بڵێیت بۆ ؟ چۆن ؟ بەڵکو ئەوە باوەڕو ئیمان هێنانە پێی ، وە چ کەسێك شی کردنەوەی فەرمودەیەکی نەزانی بەڵام بە عەقڵ لە یەکی دایەوە ئەوا بەسییەتی و حوکمی لە سەر داوە و لە سەرێتی ئیمان هێنان پێی و تەسلیم بوون ، وەکو فەرموودەکانی راستگۆی باوەڕ پێکراو (الصادق المصدوق) وە نمونەی ئەو لە سەر قەدەرو فەرموودەی بینینی خودا بەڵکو ئیمانی پێ بهێنێ و یەك پیت رەد نەکاتەوە [٣٠٥] ...

سەرچاوەکان

١. العصر العباسي الأول أو (القرن الذهبي في تاريخ الخلفاء العباس) / د . عبد المنعم ماجد .

٢. طبقات الحنابلة / القاضي أبي الحسين محمد بن أبي يعلى /مطبعة السنة المحمدية/١٣٧١-١٩٥٢.

٣. مناقب الامام احمد بن حنبل /الحافظ أبي الفرج عبد الرحمن بن الجوزي / الطبعة الأولى /مطبعة السعادة -مصر.

٤. ابن حنبل حياته وعصره ، آراءه وفقهه/ محمد أبو زهرة.

---

[٣٠٥] المناقب :(١٧١-١٧٧) .

٥. البداية والنهاية /الحافظ ابن كثير
٦. الأئمة الاربعة /أحمد الشرباصي
٧. علوم الحديث ومصطلحه ، عرض ودراسة / د. صبحي صالح/ مطبعة جامعة دمشق .
٨. الحديث والمحدثون أو عناية الأمة الأسلامية بالسنة النبوية /محمد محمد ابو زهرة /الطبعة الأولى /١٣٧٨-١٩٥٨/ مطبعة مصر – مصر .
٩. مباحث في تدوين السنة المطهرة / أبو اليقظان عطية الجبوري/ المطبعة العربية الحديثة / القاهرة – مصر .
١٠. حلية الولياء /
١١. سير اعلام النبلاء/الامام الذهبي
١٢. تاريخ بغداد/ الخطيب البغدادي.

ناوەڕۆك

پێشەكى
ناو و نەسەبى
گەڕان بە دواى زانستدا
گوێ گردن لە فەرموودە
لە كاتى زانست وەرگرتندا
گێڕانەوەى فەرموودە
مامۆستاكانى ئيمامى ئەحمەد
ئيمامى ئەحمەد و شافعى

ڕێزی زانایان لای ئیمامی ئەحمەد
تێگەیشتنی ئیمامی ئەحمەد
چەند نمونەیەك لە فیقهی ئیمامی ئەحمەد
ئیمامی ئەحمەد و سونەتەکانی پێغەمبەر
ئیمامی ئەحمەد و عیزەتی نەفس
بژێوی ژیانی ئیمامی ئەحمەد
ئەو پاڵنەرانەی کە بووە هۆی ئەوەی ئیمامی ئەحمەد ببێتە ئەو زانایە
کۆڕ و مەجلیسی ئیمامی ئەحمەد
چەند رەوشتێکی ئیمامی ئەحمەد
قوتابییەکانی ئیمامی ئەحمەد
وتەی زانایان دەربارەی ئیمامی ئەحمەد
دەست پێکردنی تاقیکردنەوە (المحنة)
سەرەتایەك دەربارەی کێشەکە
دەست پێکردنی (المحنة)
لە بەر دەستی (المعتصم)دا
ئەوانەی کە لە تاقیکردنەوەکە خۆراگربوون
ئیمامی ئەحمەد و واثق باللە
وتەی زانایان دەربارەی ئیمامی ئەحمەد پاش تاقیکرنەوە
ئیمامی ئەحمەد متوکل
ژن و منداڵەکانی ئیمامی ئەحمەد
نوسینەکانی ئیمامی ئەحمەد

لە خواترسانی ئیمامی ئەحمەد

نەخۆش کەوتن و کۆچی دوایی ئیمامی ئەحمەد

بیروباوەڕی ئیمامی ئەحمەد

نامەیەك

سەرچاوەکان

ناوەڕۆك

==============

سایتی بەهەشت

www.ba8.org